

UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA.
BIBLIOTECA

Sanda-Maria ARDELEANU

Adriana Florentina GHERASIM

Despina Doina ROTARU

(coordonatori de volum)

***CONTRIBUȚIA BIBLIOTECII
LA AFIRMAREA DIVERSITĂȚII CULTURALE
ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC***

Simpozion național cu participare internațională

Ediția a V-a

Suceava, 15-17 iulie 2021

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” DIN SUCEAVA.
BIBLIOTECA**

Str. Universității nr. 13, 720229 Suceava

☎ + 40230.216.149/509

Redactor șef: Anișoara BUDUI (Tel. 0743.869440)

Secretar de redacție: Adriana GHERASIM

E-mail: anisoarabudui@yahoo.com, biblioteca@usv.ro

www.biblioteca.usv.ro

Referenți științifici ai numărului:

Dr. Adriana SZEKELY, Președinte al Asociației Bibliotecarilor din România

Dr. Olivia SIMION, Asociația Italienilor din România

Colectivul de redacție:

Prof. univ. dr. Sanda-Maria ARDELEANU (Suceava)

Prof. univ. dr. Mircea A. DIACONU (Suceava)

Prof. univ. dr. Elena TÎRZIMAN (București)

Dr. Adriana SZEKELY (Cluj-Napoca))

Dr. Olivia SIMION (București)

Periodicitate: anuală

Revistă fondată de prof. univ. dr. hab. Sanda-Maria ARDELEANU.

ISSN: 2821_6253

ISSN-L: 2821_6253

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA.
BIBLIOTECA**

Sanda-Maria ARDELEANU

Adriana Florentina GHERASIM

Despina Doina ROTARU

(coordonatori de volum)

***CONTRIBUȚIA BIBLIOTECII
LA AFIRMAREA DIVERSITĂȚII CULTURALE
ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC***

Simpozion Național cu participare internațională

Ediția a V-a

Suceava, 15-17 iulie 2021

Casa Editorială *Demiurg*
Iași ✱ 2021

Volum realizat în cadrul Casei Editoriale Demiurg, editură laureată a PREMIULUI SENGHOR-CÉSAIRE și a ORDINULUI „LA PLÉIADE”, în Grad de Cavaler, acordate de ADUNAREA PARLAMENTARĂ A FRANCOFONIEI (Berna, 2015).

Redactor de volum: dr. Alexandrina IONIȚĂ.

Casa Editorială *Demiurg*®

Șoseaua Păcurari nr. 68, bl. 550, sc. B, et. 4, ap. 16, 700547 - Iași, România;

☎ 0745/37.81.50

E-mail: ceddemiurg@yahoo.fr

Director: asist. univ. dr. **Irina CROITORU** (☎ 0740/08.20.05).

Consilier editorial: dr. Alexandrina Ioniță

Editura răspunde la comenzi în limita tirajului disponibil.

© Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava. Biblioteca.

CUPRINS

I. Cuvinte la deschidere:

Sanda-Maria ARDELEANU, *Cuvânt de început* 7

Ioana GROSARU, *Cuvânt de deschidere* 9

II. Mesaj

Matei VIȘNIEC, *Lectura – urgență națională, biblioteca – centru vital de promovare a cărții* 11

III. Conferințe în plen:

Livio ZERBINI, *Dante e Traian* 15

Mykhailo ZUSHMAN, *Development of information technology in a pandemic: the experience of the Scientific Library of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University* 25

Elena TÎRZIMAN, *Biblioteca publică contemporană - reflexie socio-culturală a comunității deservite* 29

IV. Comunicări în cadrul secțiunilor:

a. Noi paradigme în activitatea bibliotecarului în perioada de criză sanitară. Diversitatea informațiilor și rolul lor în inițierea schimburilor culturale și educaționale în perioada pandemiei SARS-CoV-2. 2019-2021. Creația scrisă și adaptarea acesteia în contextul pandemiei

Sanda-Maria ARDELEANU, Alexandrina IONIȚĂ, *(Re)Editarea operei iorghiene - o „chestiune” patriotică* 39

Vladimir ACATRINI, *Câteva observații privind situația cărților românești în bibliotecile publice din regiunea Cernăuți* 47

Cristina Manuela BACIU, *Activitatea unei biblioteci publice în timpul pandemiei. Studiu de caz: Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș* 50

Mădălina LEFTER, *Reprezentări literare ale colecțiilor Antichității sau biblioclastia în literatura secolului XX: dimensiuni premonitorii, expresii ale traumei colective și individuale* 59

Ionela Liliana LELCU-TIPERCIUC, *Lectura, un leac în timpul pandemiei* 68

Despina Doina ROTARU, *Campania „Citesc, deci trăiesc”* 75

Ramona ȚABREA, *In memoriam Nicolae Dabija – simbol al spiritualității românești* 81

Livia-Veronica SFÂRNACIUC (GHIAȚĂU), *Petale de lumină* 90

**b. Anul Dante: 700 de ani de la moartea Poetului
Suprem / Anno Dantesco: 700 anni dalla morte del
Sommo Poeta**

Antonio RIZZO , „Per me si va...” Dante, l'avventuriero di una lingua, il romanzo di una vita	103
Violeta DUMISTRĂCEL , <i>Divinul Dante</i>	112
Angela PANCUCI , <i>Dante nella didattica dell'italiano LS</i>	119
Nicoleta Silvia IOANA , <i>Dantedi' ... e le sue fondamenta</i>	128
Maria Magdalena MAFTEI , <i>Simboluri teritoriale și umane din Regiunea Marche reprezentate în Divina Comedie de Dante Alighieri</i>	133
Ioana Francesca BOȘCA, Diana Maria ALISTAR , <i>Le donne da Dante ad oggi: Piccarda Donati</i>	158
Ioana Louisa PROȚIUC, Ana-Maria SÎSOEV , <i>Costanza d'Altavilla: donne e politica</i>	162
Cristina IONIȚĂ , <i>Dramaturgia iorghiană de limbă italiană: Moartea lui Dante</i>	167

1. Cuvinte la deschidere

CUVÂNT DE ÎNCEPUT

Prof. univ. DHC Sanda-Maria ARDELEANU
Director al Bibliotecii Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava

Bună dis-de-dimineață, stimați și dragi participanți la cea de a V-a ediție a Simpozionului inițiat și organizat de Biblioteca universitară suceveană, sub genericul: *Contribuția bibliotecii la afirmarea diversității culturale în spațiul românesc*.

Deja putem vorbi despre o istorie a manifestării noastre, începută cu gândul de a reuni bibliotecile și bibliotecarii din regiune, din spații mai mult sau mai puțin îndepărtate, în jurul ideii de carte, lectură, instituția cititorului, „cum îmi place să numesc” biblioteca, rolul ei în societate, nevoia de cunoaștere și de păstrare a memoriei colective, cultivarea identității noastre.

Ideea a prins, iar, în acești cinci ani, ea s-a diversificat neașteptat de mult, și prin prisma unor evenimente pe care doar autorii din biblioteci le-au anticipat, iar cititorii le preluau mai mult ca fapte din categoria science-fiction.

Așa se face că manifestarea noastră, devenită internațională, s-a desfășurat anul trecut on-line, biblioteca universitară asumându-și o experiență inedită, dintre cele mai reușite. 2021, cu așteptările sale de reintrare în normalitate, ne-a adus la mijloc de iulie cu o variantă hibrid a Simpozionului Bibliotecilor de la Suceava. Este cu siguranță în mare câștig și o admirație că omul are o capacitate infinită de acomodare la nou, și de însușire a unor strategii și tehnici de comunicare în care știința ne ajută să ne schimbăm, uneori radical, opțiunile.

Astfel se explică tema acestei ediții: *Noi modalități de prelucrare și transmitere a informației în instituțiile de educație și cultură*.

Dacă vorbim despre istoria Simpozionului nostru, putem spune că ea s-a clădit pe baza unor parteneriate tradiționale și extrem, extrem de solide. Ne amintim de anii 2000 când, în USV, avea loc Colocviul *Neoumanismului și dialogul intercultural*, în colaborare cu Asociația Italienilor din România, căreia vreau să-i mulțumesc pentru prietenia constantă și colaborarea de foarte lungă durată.

Stimată doamnă Președinte Ioana Grosaru, vă mulțumim pentru implicare, dăruire și maximă competență în organizarea acestei noi ediții a

Simpozionului Bibliotecii.

Apoi, Casa Personalului Didactic „George Tofan” din Suceava ne-a stat mereu alături, de atâția ani, deoarece problematica bibliotecii școlare stă la baza temelor dezbaterilor noastre. Mulțumim doamnei director profesor Elena Manuela David, pentru eficiența parteneriatului nostru.

Asociația Bibliotecarilor din România și doamna Președinte Adriana Szekely ne-au inspirat mereu și nu uităm că am dorit și am promis anul trecut un Congres al Bibliotecarilor la Suceava, suntem convinși că va veni și timpul împlinirii acestui deziderat.

Vă mulțumim tuturor celor prezenți la un dialog pe care îl dorim cât se poate de sincer, de viu, pragmatic, în interesul dezvoltării instituției numită **Biblioteca** și a nobilei profesii de bibliotecar.

Ministerul Educației a inclus, pentru a treia oară, manifestarea noastră pe lista manifestărilor științifice de interes și cred că așteptările tuturor sunt dintre cele mai mari.

La această ediție ni s-au alăturat, ca invitați, Societatea Scriitorilor Bucovineni și Filiala Suceava a Uniunii Artiștilor Plastici din România, cărora le mulțumim pentru cuvintele și culorile înscrise pe chipul Simpozionului Bibliotecarilor de la Suceava.

CUVÎNT DE DESCHIDERE

Ioana GROSARU

Președinte al Asociației Italianilor din România – RO. AS. IT

Propunând tema acestei secțiuni din cadrul Simpozionului *Contribuția bibliotecii la afirmarea diversității culturale în spațiul românesc*, nu am avut în vedere interesul actual față de opera Poetului Suprem, așa cum este supranumit Dante Alighieri, cunoscând că orientarea mediului academic și literar de actualitate tinde mai ales spre direcțiile contemporane noi. Și totuși, Dante este în actualitate, este în atenția multor exegeți, dar și a multor ucenici care descoperă în opera sa noi și noi valențe, un motiv în plus de a-l aduce pe faimosul poet în prim plan, dovedind, și prin contribuția noastră de acum, că, opera sa este nepieritoare și fără granițe!

Și astfel, poetul, care în fiecare an va fi sărbătorit, într-o zi specială numită *Dantedi*, este prezent astăzi aici. Este și o mândrie pentru comunitatea noastră ca, pornind de la așa înalte repere de cultură italiană, să păstreze vie o identitate primită moștenire. Faimos prin opera sa, dar și prin viața sa, de pelegin exilat, repudiat de concetățenii săi, Dante a fost, poate, pentru italienii plecați în lumea largă, un model de raportare nu numai la valoroasa sa operă, cât și la încercările și obstacolele vieții. Opera, mesajele ei, cât și istoria tumultoasei sale vieți au ajuns la noi și prin intermediul emigranților italieni, mulți dintre ei artiști sau oameni cu știință de carte, sosiți aici de a lungul timpului. Astăzi, vom intra în culisele operei și vieții lui Dante prin intermediul unui italian din generația actuală, stabilit de 15 ani în România, scriitorul, sociologul, semiologul prof. Antonio Rizzo, care ne-a oferit o analiză a operei poetului și într-o carte „didactică” pe care a intitulat-o *Caiet*. Caietul 2 din Seria *Îmi aduc aminte de o zi de școală/ Mi ricordo di un giorno di scuola, Dante: Infernul în cânturi și terține alese / Dante: Inferno in canti e terzine scelte*.

Este un privilegiu pentru Asociația RO.AS.IT. să fie organizator, alături de Universitatea „Ștefan cel Mare”, grație doamnei prof. univ. DHC. Sanda-Maria Ardeleanu, care, cu multă abilitate și știință, coordonează acest Simpozion și care, an de an, capătă mai multă complexitate prin varietatea palierelelor și a direcțiilor de abordare (artă, literatură, știință a limbajului etc.).

Mulțumim și dumneavoastră, care dați valoare prin intermediul lucrărilor pe care le prezentați acestui eveniment academic și susțineți demersul de promovare a operei Poetului Suprem-Dante.

II. Mesaj

LECTURA - URGENTĂ NAȚIONALĂ, BIBLIOTECA – CENTRU VITAL DE PROMOVARE A CĂRȚII

Matei VIȘNIEC

When a person reads a book or spends an hour in a library, from the point of view of the entertainment industry and social networks, this time is *wasted*. The consumer society, by its nature, tends to transform the person (ie the thinking person) into the *consumer* (ie the mammal trained to blindly consume everything that fashion, advertising and playful technologies propose). But when a person borrows a book and reads it with pleasure, he befriends it, and this friendship lasts a lifetime. Thus, the library becomes an extension of the school, another source of education.

Keywords: story, reading, book, library, culture.

Nu este același lucru dacă unui copil i se citește povestea *Cenușăreasa* sau dacă i se arată filmul făcut de Walt Disney după această poveste a Fraților Grimm.

Să presupunem că o sută de copii ascultă lectura acestei povești fără să fi văzut filmul. Dacă li se cere apoi să o deseneze pe Cenușăreasa, vom avea o sută de portrete diferite ale personalui, în funcție de imaginația fiecărui copil. O sută de copii care văd filmul fără să fi citit povestea, dacă li se cere să o portretizeze pe Cenușăreasa, vor desena același lucru, adică vor reproduce imaginația casei de filme Disney.

Această experiență simplă (care trebuie să rămână imaginară), spune tot despre raportul dintre cuvânt și imagine. Fără lecturi, fără povești citite, fără un raport solid cu cartea, conceptele nu se dezvoltă în mintea copilului și nici nu se consolidează limba. Ori, absența gândirii conceptual frânează atât imaginația, cât și spiritul critic. Când, din comoditate, părinții îi *hrănesc* pe copii întâi cu filme și apoi cu poveștile care au stat la baza respectivelor filme, nu trebuie să ne mirăm că, în loc de ființe dotate cu autonomie reflexivă, societatea construiește mutanți umani, sclavi ai industriei de divertisment.

Personal, consider că lectura trebuie declarată urgență națională în România. Capitalismul nu este prietenul necondiționat al democrației și al culturii. Dimpotrivă, democrația și cultura sunt factori de „îmblânzire”, de

temperare și de umanizare a capitalismului impetuos.

O luptă surdă, în general invizibilă, se dă astăzi între școală și imperiul industriei de divertisment. Pentru a prospera, imperiul mediatic mondial are nevoie de un bun vital neprețuit: timpul copiilor noștri. Când un copil citește o carte sau își petrece o oră într-o bibliotecă, din punctul de vedere al industriei de divertisment și al gigantilor numerici aflați în spatele rețelelor de socializare, acest timp este unul *pierdut*, care nu aduce profit. Societatea de consum, prin natura ei, tinde spre transformarea cetățeanului (adică a omului care gândește) în consumator (adică în mamifer dresat să consume orbește tot ce propun moda, publicitatea și tehnologiile ludice).

O carte se citește în șase, șapte, opt ore sau chiar mai mult. Nimic mai insuportabil pentru *hoții de timp* decât imaginea unui copil care citește opt ore în loc să îngurgiteze în tot acest răstimp filme psihedelice și jocuri electronice...

Dacă ar putea, imperiul mediatic de divertisment ar închide bibliotecile și ar suprima cărțile. Mercenarii acestui imperiu încearcă deja să convingă lumea că bibliotecile nu-și mai au rostul ca spații fizice, întrucât toate cărțile pot fi acum numerizate și accesate *online*. Acești teoreticieni ai servituții voluntare nu sunt ușor de combătut, pentru că ei se deghizează în promotori ai modernității și ai progresului. Numai că viața culturală nu se poate reduce la o *tabletă*, iar educația nu se poate face *online*.

Îmi amintesc cum intram, copil fiind, în Biblioteca din orașul meu natal, Rădăuți, ca într-un templu, ca într-un loc sacru de tezaurizare a culturii și a imaginației. Uneori, bibliotecarii mă ghidau spre cărțile esențiale pentru vârsta mea de atunci și le sunt, și azi, recunoscător pentru acest lucru. Cu colegii care împrumutau cărți de la Bibliotecă discutam despre cele citite și ne sugeram unii altora titluri... Când un copil se împrietenește cu cartea, această prietenei durează o viață. Mai rămâne ca noi, adulții, să știm să-i ghidăm pe copii spre astfel de *prietanii*.

În 2019, aflat la Festivalul de Literatură și Traduceri de la Iași, i-am cerut unui elev de vreo 12 ani să-mi spună ce îl motivase pentru a cumpăra piesa mea *Extraterestrul care își dorea ca amintire o pijama*. Băiețelul, cu o expresie foarte serioasă, mi-a spus: „Am venit din nou la festival pentru că anul trecut am cumpărat aici o carte care mi-a schimbat viața”. Ia te uită, mi-am spus în gând cu o imensă satisfacție, are doar 12 ani și o carte i-a *schimbat viața*! Dar nu este, de fapt, *acesta* rolul scriitorilor și al cărților, precum și al bibliotecilor și al bibliotecarilor, să *schimbe* vieți ?!

Biblioteca reprezintă o prelungire a școlii, o altă sursă de educație. Așa cum structurarea spiritelor nu se poate face *online*, nici ele, bibliotecile, nu-și pot îndeplini misiunea dacă devin exclusiv *virtuale*. Biblioteca rămâne un loc de socializare, iar drumul făcut de un copil sau de un iubitor de carte între casă și bibliotecă are semnificația unui pelerinaj între rutină și magie. O bibliotecă nu poate deveni un emițător eficient și de apărare a limbii fără pasiunea și

imaginația bibliotecarului. Într-un context de multiplicare a *hoților de timp*, dacă bibliotecarul își așteaptă cititorul stând la birou sau în spatele unui computer, ușa bibliotecii se va deschide tot mai rar, iar biblioteca riscă să se transforme în muzeul sau, și mai rău, într-un depozit de cărți. Astăzi, Biblioteca trebuie să-și asume, mai mult decât oricând, un rol de rezistență culturală, iar bibliotecarul trebuie să imagineze continuu strategii subtile, inteligente, pentru a-i scoate pe copii și pe tineri din ghearele inamicului ei numărul unu: imperiul industriei de divertisment și al tehnologiilor ludice.

În Franța, în urmă cu 20 de ani, scriitorul Alexandre Jardin a creat o asociație numită *Lire et faire lire* (*A citi și a-i face și pe alții să citească*). Numele asociației spune totul. Alexandre Jardin nu este singurul scriitor occidental care constată că un gigantic fenomen de spălare pe creier este operat de societatea de consum cu tirania modei, cu ecranele sale, cu publicitatea în flux continuu, cu false și periculoase mituri legate de reușită... „*Să citim pentru a reîncepe să gândim cu propria noastră minte*”, iată, de fapt, deviza acestei asociații, numărând astăzi 20 000 de benevoli. Aceștia organizează, gratuit, lecturi publice sau se deplasează în diverse locuri, unde sunt invitați, pentru a citi pagini semnificative din literatura clasică și contemporană. A citi cu voce tare înseamnă, de fapt, o și mai nuanțată apropiere de cuvânt și de limbă, precum și crearea unei ambianțe de socializare prin emoții colective. Citind cu voce tare mai învățăm să conservăm frumusețea limbii, date fiind contraexemplele sinistre de utilizare a limbii române de către multe medii de informare, de mulți politicieni agramați și jurnaliști anglo-saxonizați.

În mod normal, un stat democratic și o clasă politică animată de convigeri umaniste ar trebui să sprijine moral, financiar și managerial, această luptă de frânare a spălării pe creier operată de societatea de consum. Biblioteca, în cadrul comunităților rurale sau urbane, ar trebui să fie un simbol cultural, să beneficieze de spații aerate, unde publicul să vină cu plăcere, să dispună de „vizibilitate” mediatică, să funcționeze ca un laborator de idei în vederea atragerii cititorilor, să propună întâlniri *interesante* cu scriitori și cu oameni de cultură... Un mare epistemolog, Thomas Kuhn, spunea, legat de domeniul cercetării științifice: „Pe mine nu adevărul mă interesează, ci adevărul *interesant*”. Copii și tinerii au în ei un senzor natural pentru ceea ce este *interesant*, pentru întâlniri cu oameni care nu-i plictisesc, ci îi fac să reflecteze, să-și pună întrebări, să le ofere deschideri culturale...

Edilii, care nu acordă un spațiu convenabil bibliotecii, sunt, din punctul meu de vedere, complicitii voluntari sau involuntari ai mașinii de spălat creiere. Iar țările în care copii nu citesc pregătesc, de fapt, mână de lucru necalificată pentru o economie globală inegalitară. România a furnizat deja în străinătate între trei și patru milioane de perechi de brațe necalificate. Acest fenomen trebuie să înceteze pentru că altfel însăși identitatea noastră va intra într-o zonă de umbră.

Pe fondul fenomenului de globalizare economică și mediatică, biblioteca face parte din ceea ce aș numi ultimele bastioane ale rezistenței culturale și umaniste: cărțile mai pot frâna tendința de construire a unui om *global*, adică fără memorie, fără busolă morală și fără identitate.

III. Conferințe în plen

DANTE E TRAIANO: DALLA BIBLIOTECA LATINA DEL SOMMO POETA AI GRANDI PERSONAGGI DELLA STORIA IMPERIALE DI ROMA

Prof. Livio ZERBINI,
Università degli Studi di Ferrara

Dante, în lucrările sale și în *Divina Comedie*, acordă o mare atenție istoriei Romei, în special a epocii imperiale, al cărei profund cunoscător a fost, și datorită autorilor latini care au avut un loc aparte în biblioteca sa. Printre marile personaje ale istoriei Romei amintite în *Comedie*, Cezar și Traian ocupă un loc proeminent.

Cuvinte-cheie: Dante, biblioteca latina, Cesare, Augusto, Traiano.

Una figura della Storia di Roma che riveste un ruolo rilevante nella visione politica di Dante è rappresentata da Giulio Cesare. Cesare è citato più volte nel trattato sulla “Monarchia” quale fondatore dell’Impero romano, così come viene ricordato più volte nel “Convivio”. Senza contare poi che il nome di Cesare viene utilizzato più volte da Dante come sinonimo di imperatore, sia per indicare gli imperatori romani, sia per riferirsi ai re del Sacro Romano Impero. Basti infine ricordare che Arrigo VII di Lussemburgo, l’imperatore che aveva alimentato in Dante tante speranze, nell’“Epistola VII” viene ricordato dal sommo poeta come *Caesaris et Augusti successor*¹.

Per Dante – profondo amante e conoscitore della Storia di Roma – fu infatti Cesare a sancire l’irreversibile fine della *Respublica* e a dare inizio all’età imperiale.

Che nella biblioteca latina di Dante una collocazione privilegiata l’avesse la raccolta di biografie imperiali “*De vita Caesarum*” di Svetonio è avvalorato dal fatto che vi è un elemento – per così dire strutturale – dell’opera

¹ Dante, “Epistola VII”, 5.

del biografo romano che il poeta fiorentino ha fatto proprio: l'idea che – una volta periodizzata e scandita la storia del principato attraverso i Cesari – il primo di essi non sia stato considerato Augusto, come generalmente veniva ritenuto, bensì Giulio Cesare².

Fu infatti Svetonio a far risalire la nascita del principato da Cesare, alla luce dell'analogia tra adozione e *successio* che avvenne con Augusto e Tiberio. Poiché l'opera del biografo latino è mutila all'inizio – la vita di Cesare incomincia *ex abrupto* con Cesare sedicenne che perde il padre –, non siamo in grado di sapere se in una *praefatio* introduttiva venissero definiti i criteri ordinatori dell'opera, in quanto forse in quel contesto Svetonio spiegava i motivi della sua interpretazione della genesi del principato.

Certo è che Dante è convinto, come Svetonio, che Cesare rappresentò il *primo principe sommo* e lo afferma con vigore nella digressione sulla storia imperiale di Roma inserita nel libro IV del “Convivio”³, confermando poi questa sua convinzione, come detto più sopra, nell’“Epistola VII”, quando vede in Arrigo VII il *Caesaris et Augusti successor*⁴.

Del resto è questa interpretazione – per così dire “svetoniana” – circa l'origine del principato che spiega pienamente le parole d'esordio della breve presentazione che il poeta latino Virgilio fa di sé alla sua prima apparizione nel Canto I dell’“Inferno”⁵:

«Nacqui *sub Iulio*, ancor che fosse tardi,
e vissi a Roma sotto 'l buono Augusto
nel tempo de li dèi falsi e bugiardi».

Virgilio dice di essere nato «*sub Iulio*, ancor che fosse tardi⁶» e le parole pronunciate dal poeta latino assumono un significato ben preciso: appunto si considera Cesare, in sintonia con quanto ritiene Svetonio, il *primo principe sommo*, dal momento che Virgilio nacque nel 70 a.C., vale a dire lo stesso anno in cui Cesare, appena trentenne, si apprestava a rivestire la questura, ed era quindi agli inizi della sua straordinaria carriera militare e politica. L'espressione proferita dal poeta latino «Nacqui *sub Iulio*» avrebbe pertanto senso solamente se si considerasse un “principato” di Cesare, iniziato nel momento stesso in cui il grande generale irruppe sulla scena politica.

Ad ogni modo che Svetonio avesse un posto importante nella biblioteca latina di Dante è ulteriormente avvalorato dall'incisiva descrizione fisica che il

² Sulla biblioteca latina di Dante si veda: L. Canfora, “Gli occhi di Cesare. La biblioteca latina di Dante”, Roma 2015.

³ Dante, “Convivio”, IV, 5, 12,

⁴ Dante, “Epistola VII”, 5.

⁵ Dante, “Inferno”, I, vv. 70-72.

⁶ Dante, “Inferno”, I, v. 70.

sommo poeta fa di Giulio Cesare, che viene posto nel Limbo, nell'ambito della devota rassegna dei grandi pagani, «di spiriti magni»⁷, abitatori «d'unnobile castello»⁸. Cesare viene raffigurato armato e con occhi rossi di fuoco come quelli di un falco: «Cesare armato con li occhi grifagni»⁹.

Da dove deriva questo ritratto di Cesare? L'unico autore latino che fornisce una descrizione fisica di Cesare è Svetonio nella *“De vita Caesarum”* e pertanto si pone la questione della dipendenza di questo verso dell' *“Inferno”* dal ritratto svetoniano e più in generale della conoscenza da parte di Dante del biografo latino, peraltro assai diffusa nel Medioevo.

Svetonio infatti descrive Cesare con «*nigris vegetisque oculis*»¹⁰, in cui si evince chiaramente il chiaro nesso «con li occhi grifagni»¹¹ del ritratto dantesco; del resto il biografo latino è il solo tra gli autori antichi che nella caratterizzazione del grande generale si soffermi sugli occhi.

Ma ovviamente nella biblioteca latina, e anche greca, di Dante non vi era soltanto Svetonio. Molti sono i classici latini che si ritrovano, direttamente o indirettamente, nelle sue opere, come Tito Livio, Lucano e Lucrezio, tanto che a questo proposito il grande scrittore e poeta argentino Jorge Luis Borges, che amò grandemente la *“Commedia”* di Dante, in una sua opera *“Nove saggi danteschi”*, con felice intuizione – nel contesto di una approfondita rilettura del Canto IV dell' *“Inferno”* – osservò: «In questo passo della *“Commedia”* Omero, Orazio, Ovidio e Lucano sono proiezioni o figurazioni di Dante stesso».

Il rapporto di Dante con i Classicifu quindi – come sottolinea anche Borges – vitale, in quanto nutrirono e alimentarono la sua officina poetica e la sua creatività, come ben attesta il *“monumento”* che Dante innalza ad Ulisse, vale a dire il «seguir virtute e canoscenza»¹² e in tal senso si può dire che il sommo poeta fu un precursore dell'Umanesimo.

Ma ritorniamo al Cesare di Dante. Il sommo poeta colloca Cesare anche nel *“Purgatorio”*¹³, in cui il grande generale romano viene indicato tra gli esempi di sollecitudine, dal momento che nel corso della guerra civile contro Pompeo per soggiogare la città spagnola di *Ilerda*, l'attuale Lérida, dapprima attaccò e assediò Marsiglia e poi corse in Spagna: «e Cesare, per soggiogare Ilerda, / punse Marsilia e poi corse in Ispagna»¹⁴.

Ma la celebrazione di Cesare da parte di Dante viene fatta nel *“Paradiso”*, e più precisamente nel Canto VI – nel secondo cielo o di Mercurio

⁷ Dante, *“Inferno”*, IV, v. 119.

⁸ Dante, *“Inferno”*, IV, v. 106.

⁹ Dante, *“Inferno”*, IV, v. 123.

¹⁰ Svetonio, *“Cesare”*, 45, 1.

¹¹ Dante, *“Inferno”*, IV, v. 123.

¹² Dante, *“Inferno”*, XXVI, vv. 118-120.

¹³ Dante, *“Purgatorio”*, XVIII, vv. 101-102.

¹⁴ Dante, *“Purgatorio”*, XVIII, vv. 101-102.

–, in cui si trovano gli Spiriti attivi per il bene. Qui l'imperatore romano d'Oriente Giustiniano dedica a Cesare un'ampia celebrazione, descrivendo le imprese del grande generale nell'ambito della rievocazione storica del percorso di gloria dell'aquila imperiale, la cui rapidità di pensiero e d'azione viene espressa in modo ineguagliabile nel verso «che nol seguiteria lingua né penna»¹⁵, ovvero fu di tale rapidità di pensiero e azione che non è possibile seguirlo con parole né con scritti¹⁶:

«Poi, presso al tempo che tutto 'l ciel volle
redur lo mondo a suo modo sereno,
Cesare per voler di Roma il tolle.
E quel che fé da Varo infino a Reno,
Isara vide ed Era e vide Senna
E ogne valle onde Rodano è pieno.
Quel che fé poi ch'elli uscì di Ravenna
E saltò Rubicon, fu di tal volo,
che nol seguiteria lingua né penna.
Inver' la Spagna rivolse lo stuolo,
poi ver' Durazzo, e Farsalia percosse
sì ch'al Nil caldo si sentì del duolo».

In questi versi che Dante fa proferire a Giustiniano sono espressi i punti nodali della concezione politica del sommo poeta:

- l'Impero romano ha il suo fondatore in Cesare, che ne divenne signore non per usurpazione, come aveva peraltro creduto Dante in età giovanile, ma per volontà del popolo di Roma;

- l'Impero con Cesare raggiunse la sua unità, unificò i popoli e garantì la pace, nel tempo in cui Dio preparò la discesa di Cristo in terra;

- l'Impero con la raggiunta unità e pace fu in sintonia di intenti con il Cristianesimo e nell'universo la salvezza dell'uomo si poteva così realizzare per due vie convergenti ed operanti in tempi vicini: la vittoria di Cesare, con la nascita dell'Impero romano, e la venuta di Cristo, con la fondazione della Chiesa.

Gli ultimi versi – “Inver' la Spagna rivolse lo stuolo, / poi ver' Durazzo e Farsalia percosse / sì ch'al Nil caldo si sentì del duolo”¹⁷ – ispirarono forse in Alessandro Manzoni i celebri versi dell'ode “il cinque maggio”, il cui eco e il ritmo mostrano a mio avviso chiare assonanze¹⁸:

¹⁵ Dante, “Paradiso”, VI, v. 63.

¹⁶ Dante, “Paradiso”, VI, vv. 55-72.

¹⁷ Dante, “Paradiso”, VI, vv. 64-66.

¹⁸ A. Manzoni, “Il cinque maggio”, vv. 25-30.

«Dall'Alpi alle Piramidi,
Dal Manzanarre al Reno,
Di quel sicuro il fulmine
Tenea dietro al baleno;
Scoppiò da Scilla al Tanai,
Dall'uno all'altro mar».

Un posto di minor rilievo rispetto a Giulio Cesare nell'immaginario dantesco è quello che viene riservato ad Augusto, l'iniziatore del principato secondo la tradizione storiografica. Dante lo nomina per la prima volta nell'“Inferno”, quando Virgilio si presenta, dicendo di essere vissuto a Roma sotto «'l buono Augusto¹⁹».

Non ci è dato sapere se Augusto si trovi nel Limbo o altrove, poiché il poeta fiorentino non lo menziona né tra le anime del I Cerchio dell'“Inferno” – tra le quali invece viene posto Cesare – né tra le anime salve.

Giustiniano nel suo celebre discorso nel Canto VI del “Paradiso” ricorda Augusto come colui che portò la pace dopo decenni di guerre civili²⁰:

«Di quel che fé col baiulo seguente,
Bruto con Cassio ne l'inferno latra,
e Modena e Perugia fu dolente.
Piangene ancor la trista Cleopatra,
che, fuggendoli innanzi, dal colubro
la morte prese subitana e atra.
Con costui corse infino al lito rubro;
con costui puose il mondo in tanta pace,
che fu serrato a Giano il suo delubro».

In pochi versi di straordinaria densità storica Dante riesce a riassumere gli indubbi meriti di Augusto, che seppe vendicare la morte di Cesare, vincendo Bruto e Cassio a Filippi, e poi sconfiggere Cleopatra ad Azio ed infine assicurare al mondo la pace, al punto che i Romani chiusero il tempio di Giano, che veniva aperto quando veniva intrapresa una guerra.

Nella “Commedia” di Dante gli imperatori romani si erge la figura di Traiano, che colpì l'immaginario collettivo non solo del popolo romano, ma fu ben vivida anche nei secoli successivi.

La tradizione cristiana vide infatti in Traiano l'imperatore giusto, tanto che nessun altro imperatore prima di Costantino, colui che concesse nel 313 d.C. con l'Editto di Milano la libertà di culto ai cristiani, fu giudicato in modo

¹⁹ Dante, “Inferno”, I, v. 71.

²⁰ Dante, “Paradiso”, VI, vv. 73-81.

altrettanto positivo, in quanto malgrado Traiano ritenesse che i cristiani dovevano essere puniti («*si deferantur et arguantur, puniendi sunt*»²¹), come si evince nel rescritto alla lettera di Plinio il Giovane indirizzata all'imperatore quando era governatore della Bitinia, egli fu perentorio nel disporre che non andavano comunque ricercati («*conquirendi non sunt*»²²).

La fama di imperatore giusto dell'*Optimus Princeps* si colorò nel Medioevo di un alone per certi aspetti mitico²³. Dante nella "Divina Commedia" attribuì all'imperatore Traiano un ruolo di primissimo piano, collocandolo nel Canto XX del "Paradiso", e più precisamente nel cielo di Giove tra gli spiriti giusti e pii²⁴, ricordando che morì cristiano perché la sua anima, tratta dall'Inferno per le preghiere di san Gregorio, tornò per breve tempo nel corpo e credette in Cristo con tale fede da meritare il Paradiso dopo la seconda morte:

«L'anima gloriosa onde si parla
tornata nela carne, in che fu poco,
credette in lui che potëa aiutarla;
e credendo s'accese in tanto foco
di vero amor, ch'a la morte seconda
fu degna di venire a questo gioco»²⁵».

L'altissima considerazione che per tutto il Medioevo si ebbe dell'imperatore Traiano e del suo spiccato senso di giustizia trovò la sua massima espressione nella cosiddetta "legenda di Traiano" – raccontata nella "Vita di san Gregorio Magno" e rievocata anche da Dante nel "Purgatorio" – che rappresenta un chiaro esempio di reinterpretazione della storia pagana in chiave allegorica e moralizzante cristiana²⁶ (fig. 1: Dante, "Purgatorio", l'imperatore Traiano e la vedova).

«i' dico di Traiano imperadore;
e una vedovella li era al freno,
di lagrime atteggiata e di dolore.
Intorno a lui pareva calcato e pieno
di cavalieri, e l'aguglie ne l'oro
sovr'essi in vista al vento si movieno.

²¹ Plinio il Giovane, "Lettere", X, 97, 1.

²² Plinio il Giovane, "Lettere", X, 97, 1.

²³ Sulla fama dell'imperatore Traiano nel Medioevo: L. Zerbini, "Traiano", Roma 2021, pp. 209-210.

²⁴ Dante, "Paradiso", XX, vv. 106-117.

²⁵ Dante, "Paradiso", XX, vv. 112-117.

²⁶ Dante, "Purgatorio", X, vv. 76-93.

La miserella intra tutti costoro
 Pareva dir: «Segnor, fammi vendetta
 di mio figliuol ch'è morto, ond'io m'accoro»;
 ed elli a lei rispondere: «Or aspetta
 tant ch'i' torni»; e quella: «Segnor mio»,
 come persona in cui dolor s'affretta,
 «se tu non torni?»; ed ei: «Chi fia dov'io,
 la ti farà»; ed ella: «L'altrui bene
 a te che fia, se 'l tuo metti in oblio?»;
 ond'elli: «Or ti conforta; ch'ei convene
 ch'i' solva il mio dovere anzi ch'i' mova:
 giustizia vuole e pietà mi ritene».

Fig. 1.

La leggenda fa riferimento a una tradizione agiografica, composta di due parti, strettamente legate: la prima narra l'atto di giustizia compiuto da Traiano nei riguardi di una vedova, a cui era stato ucciso il figlio; la seconda riguarda l'intercessione di papa Gregorio Magno per la salvezza dell'anima dell'imperatore.

Secondo la leggenda l'imperatore Traiano era a cavallo, pronto a partire con il suo esercito per una spedizione militare, quando venne fermato da una vedova che lo supplicò di renderle giustizia per l'uccisione del figlio; alla promessa dell'imperatore di farlo al ritorno dalla campagna bellica, lei replicò che dalla guerra poteva anche non tornare. Traiano allora le disse che lo avrebbe fatto il suo successore, ma – per le insistenti parole della vedova che lo incalzava, dicendo che in quel caso lui non avrebbe comunque mantenuto il suo impegno – scese da cavallo, cercò il colpevole, lo punì e solo allora partì.

L'episodio sulla giustizia di Traiano nei riguardi della vedova è chiaramente riconducibile alla figura dell'imperatore come *Optimus Princeps*, ossia alle sue qualità di equilibrio, moderazione e saggezza, che contraddistinsero il suo governo e il suo principato.

Papa Gregorio, che fu pontefice dal 590 al 604, imbattendosi in questa storia raffigurata nel Foro di Traiano, fu talmente colpito dalla rettitudine dell'imperatore, da pregare con ardore Dio di accogliere la sua anima in Paradiso, che – essendo Traiano pagano – sarebbe stata invece condannata a rimanere per sempre nel limbo.

Così compare l'imperatore Traiano nel Canto XX del "Paradiso"²⁷:

«Dei cinque che mi fan cerchio per ciglio,
colui che più al becco mi s'accosta,
la vedovella consolò del figlio:
ora conosce quanto caro costa
non seguir Cristo, per l'esperienza
di questa dolce vita e de l'opposta».

Allorché l'aquila si rivolge a Dante e indica i beati che formano il suo occhio, vale a dire gli spiriti che operarono per la giustizia e che sono più degni, tra di essi, oltre a Costantino, vi è così anche il pagano Traiano.

Dante è sorpreso di sentire che un pagano si trovi tra i beati del Paradiso e l'aquila, che legge nella sua mente, scioglie subito i suoi dubbi: spiega che l'imperatore Traiano dopo la morte andò tra le anime del Limbo, poi il suo spirito fu richiamato in vita grazie alle preghiere di papa Gregorio; in questa breve resurrezione della carne Traiano credette in Cristo e ottenne pertanto la salvezza.

²⁷ Dante, "Paradiso", XX, vv. 43-48.

Dante attraverso l'esempio dell'imperatore Traiano sottolinea l'imperscrutabilità della giustizia divina, che può concedere la salvezza anche a personaggi che nessuno si aspetterebbe di vedere tra le anime salve.

Le preghiere di san Gregorio Magno per la salvezza dell'anima di Traiano fecero così di lui uno degli imperatori più amati dalla tradizione cristiana.

La "leggenda di Traiano" ebbe larga eco non solo nel Medioevo, ma anche in età rinascimentale, tanto che si ritrova anche in una delle corti rinascimentali più vivaci culturalmente, come quella di Ferrara, dove operarono grandi poeti come Boiardo, Ariosto e Tasso.

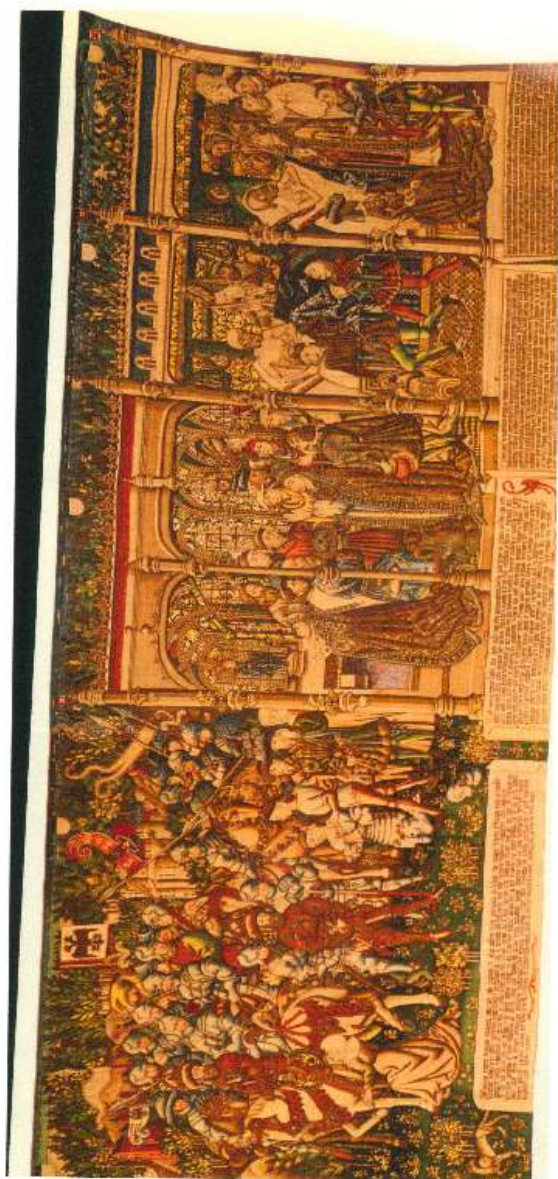
Tra i tanti capolavori d'arte della corte degli Estensi doveva esserci un arazzo sulla giustizia di Traiano, ricordato da Lionello d'Este, che potrebbe essere – anche se non abbiamo dati certi a questo proposito – il notissimo arazzo istoriato con "La giustizia di Traiano e di Arcimboldo", di preziosa fattura, in quanto lavorato con lana, seta e oro, intessuto tra il 1455 e il 1461, e variamente attribuito alle manifatture di Tournai o di Bruxelles, conservato al Museo Storico di Berna (fig. 2: Arazzo "La giustizia di Traiano e di Arcimboldo").

L'arazzo reca ben visibili gli stemmi di Giorgio di Saluzzo, vescovo di Losanna dal 1439 al 1461, che – se dovessimo accogliere l'ipotesi che si tratti dell'arazzo che si trovava presso la corte Estense – lo avrebbe acquistato a Ferrara, attraverso Ricciarda di Saluzzo, moglie di Niccolò III d'Este e madre di Lionello.

Le scene dell'arazzo si ispirarono a quattro tavole del pittore fiammingo Rogier der Weyden (1399 circa-1464), un tempo collocate nelle stanze del palazzo comunale di Bruxelles, in cui appunto si amministrava la giustizia, e andate purtroppo distrutte in un disastroso cannoneggiamento del 1695, ma note grazie ad antiche descrizioni. Le tavole furono dipinte in tempi diversi: le due tavole relative alla "Giustizia di Traiano" e al "Miracolo di Papa Gregorio" prima del 1439.

Rogier der Weyden intrattenne peraltro rapporti con la corte degli Estensi, come del resto è ben documentato.

L'attenzione che Dante nella "Divina Commedia" rivolge a Cesare e a Traiano manifestano chiaramente la sua profonda conoscenza e soprattutto il suo amore per la Storia di Roma e in modo particolare per quella imperiale.

GIUSTIZIA DI TRAIANO

MIRACOLO DI PAPA GREGORIO

GIUSTIZIA DI ARCANGELO

Fig. 2.

DEVELOPMENT OF INFORMATION TECHNOLOGY IN A PANDEMIC: THE EXPERIENCE OF THE SCIENTIFIC LIBRARY YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY

**Mykhailo ZUSHMAN
(Ukraine, Chernivtsi)**

Articolul trece în revistă suportul informațional al bibliotecii științifice a procesului educațional și științific din universitate într-o pandemie și are în vedere posibilitatea accesului la distanță operațional la resursele informaționale în sistemul de asigurare a calității învățământului superior.

Cuvinte cheie: bibliotecă, suport informațional, acces la distanță, pandemie, bază de date, depozit instituțional, portal web, catalog electronic, cultură informațională.

Higher education and research libraries have received a powerful challenge in the context of the global Covid - 19 pandemic. The forced need for distance learning has prompted university libraries to quickly change the criteria and specifics of information services for the educational process, as well as ensuring the scientific work of teachers.

At the present stage, it is almost impossible to name a field of human activity that did not indicate dependence on the remote information market and did not need to use new information technologies. Recently in society creates a view of libraries as a significant part of its information environment. The formation of a remote information culture of readers is the content of operating information with the help of modern computer tools, combining traditional library tools with computer tools, which is one of the main functions of a modern library in a pandemic.

During the transition to the information society, it is necessary to prepare the employee and the user for the rapid perception and processing of large amounts of information. The development of new technologies provides an opportunity for redistribution of roles, and each of the participants in the information market is trying to strengthen its position and sees the balance of power on its advantageous side. It is advantageous for publishers that the

dissemination of information in electronic form takes place almost without the participation of libraries. But the world practice includes a second model in which the creation and distribution of scientific documents in electronic form occurs without the participation of publishers. Universities believe that scholars can transfer edited material directly to the library of the university where they work. At the University Publishing Center (Ruta Publishing House) and the library, materials are processed, hosted on a server (ARCher - academic institutional repository of open access, the library's web portal) and made available to users. This scheme takes place when organizing access to new works and developments, as well as to archival funds (a collection with the status of an object of national heritage "Bukovinensia"). In addition, thematic archiving is possible, when scientists of one specialty are involved in creating an archive accessible to all.

The Scientific Library Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University sees the main mission as issues of library funds, their formation, preservation and use by readers, but at the present stage documentary resources cannot compete with the potential of so-called "virtual libraries", that is electronic remote access resource global computer networks. There is a reassessment of the meaning of the concept of "library fund", which is gradually being replaced by a more constructive concept of "information resources" and corresponds to the modern mission of the library. The modern user is less interested in whether the library has a document, it is important to him whether he has access to the necessary information. He is less interested in how he will receive information - either through a traditional book in the fund, or through an electronic full-text database, or through prompt electronic delivery of the document. It is worth noting that the user is interested in speed and comfort in obtaining information.

The peculiarity of the remote information function of the library of ChNU at the time is that it is implemented in close cooperation with other subjects of the information process, using different channels of information dissemination. By providing information to all users of the group, the library is not only a tool to ensure access to information resources, but also protects them from the flow of unnecessary information and thus controls the information security of the individual (checking for academic volunteering).

Carrying out systematization and cataloging of documents, reference and bibliographic service, the library creates a basis for many modern information processes. Organizing access to information, the library acts as an intermediary not only in the system "document-user", but also participates in more complex processes - in the process of promoting social communication in society.

The library funds are an integral part of the national fund of the state, the national cultural heritage of Ukraine, a significant part of which are rare

and valuable publications, manuscripts, unique collections of monuments of writing and printing. The library of ChNU pays great attention to the issues of preservation and restoration of funds, transfer to electronic media (web portal of the fund "Bucovinesia").

In the conditions of remote access this function acquires special information and social value. For free orientation in the information space, the user-employee must have an information culture as one of the components of the general culture.

New information opportunities significantly enrich the activities of the library, accelerate and improve the process of information retrieval, expand the scope of the information space. The Scientific Library Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University has become a full participant in the market of scientific publications. The development of new technologies provides an opportunity to redistribute roles, and therefore each of the participants in the information market performs its function - the scientist creates his intellectual product, and the library performs the function of bibliographic processing, storage and provision to readers through online services (repository, web portal, electronic catalog). That is why the scientific and information activities of the library will be mainly based on the selection of data repositories of new knowledge that are not explicitly contained in them, and this, in turn, led to the redistribution of functions within the library to conduct extensive analytical work and direct staff efforts to generating new information for remote use. With regard to our library, such an ideology has led to the definition of a strategic direction for the development of intelligent information technology, as the task of a modern library is to create user-oriented services based on new technologies.

This is an extremely high mission of the library, as mass production of knowledge using information and communication technologies requires constant, daily improvement of the organization of the library at a level that would allow us together with researchers to ensure high quality graduates and their competitiveness in the labor market.

Thus, thanks to the intensive introduction of innovations, the scientific library has created a whole system of virtual customer service. The web-site of the scientific library provides round-the-clock access to its resources: electronic catalog (EC), electronic library, repository, bibliographic information, virtual exhibitions, virtual reference, Web-portal "Bucovinesia", world BD of scientific journals.

Today, the formation of information resources in the library is based on the study and analysis of real and potential information needs of users due to their educational, pedagogical, research and management activities. The results of the analysis of the book supply of the educational process, assessment of the level of use of periodicals and information publications, monitoring of library

services, statistics of access to library databases, repository and portal, as well as sociological research aimed at determining the level of user satisfaction with library services. libraries in accordance with the tasks and challenges that are solved by the university.

Bibliography

- Andrukhiv A., *The role of the Library of Lviv Polytechnic National University in the process of the development of Open Scholarly Communication in Ukraine* / A. Andrukhiv, R. Samotyj // 32nd IATUL Conference “Libraries for an open enviroment: Strategies, technologies and partnerships”, 29 May – 2 June 2011, Warsaw University of Technology, Warsaw, Poland, 2011.
- Andrukhiv A. Rozwój, OpenAccessnaUkrainienaprzykładzieelektronicznegorepozytoriumUniwersytetuNarodowego “PolitechnikaLwowska” / A. Andrukhiv, M. Sokil, D. Tarasov // Ogólnopolskakonferencjanaukowa, “OtwarteZasobyWiedzy”, 15–17 czerwca 2011, Krakow-Zakopane, Polska, 2011.
- Andrukhiv A. Contribution of Lviv Polytechnic National University Institutional Repository in the development of Open Access in Ukraine / A. Andrukhiv, D. Tarasov // Proceedings of the International Conference on Computer Science and Information Technologies (CSIT’2011), 16–19 Nov. 2011, Lviv, Ukraine. – Lviv, 2011. – P. 386–390.
- Holoschuk M. On the experience of developing an electronic textbook Fundamentals of the Electronic Circuits Theory / Mariya Holoschuk, Roman Holoschuk // Homo legens czy homo consumens? Czytelnik i książka w XXI wieku: Ogólnopolska konferencja naukowa. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014. – P. 157–167.
- Bobalo Yu. The concept of electronic textbook “Fundamentals of theory of electronic circuits” [Електроннийресурс] / Yu. Bobalo, P. Stakhiv, B. Mandziy, N. Shakhovska, R. Holoschuk // PRZEGLĄD ELEKTROTECHNICZNY (Electrical Review), ISSN 0033-2097, R. 88 NR 3a/2012. – P. 16–18 <http://pe.org.pl/articles/2012/3a/6.pdf>.
- Бакуменко Л. Г. Поняття інституціональний репозитарій: терміно-логічний підхід / Л. Г. Бакуменко // Вісник ХДАК. – 2011. – Вип. 34.

BIBLIOTECA PUBLICĂ – IMAGINEA COMUNITĂȚII DESERVITE²⁸

Prof. dr. Elena TÎRZIMAN
Universitatea din București, Facultatea de Litere

Biblioteca actuală diferă semnificativ de biblioteca deceniilor și secolelor trecute. Biblioteca publică contemporană trebuie să se redefinească ca instituție publică, trebuie să își diversifice activitățile și serviciile astfel încât să poată face față transformărilor sociale, tehnologice, culturale din mediul comunitar pe care îl deservește. Biblioteca publică contemporană contribuie la constituirea și păstrarea patrimoniului documentar local, fiind expresia cea mai relevantă a memoriei comunității și, în egală măsură, este spațiul comunitar care permite accesul gratuit și nediscriminatoriu la informare, educație și cultură, având o contribuție determinantă la incluziunea socială.

Keywords: biblioteca publică contemporană, utilizatori, incluziune socială, patrimoniu local

Introducere

Biblioteca publică contemporană este oglinda comunității deservite. Nicio altă instituție publică nu exprimă identitatea unei comunități mai bine decât biblioteca sa. Considerând comunitatea ca fiind un grup eterogen de persoane care trăiesc și interacționează pe un teritoriu comun și care împărtășesc credințe, tradiții și obiceiuri comune, observăm cu ușurință că misiunea bibliotecii publice reflectă trăsăturile fundamentale ale comunității în sensul că, deservește **toți** membrii comunității (care reprezintă un public foarte eterogen), se preocupă de conservarea și valorificarea patrimoniului local și reprezintă spațiul comunitar care permite tuturor membrilor comunității (persoane fizice și juridice) să interacționeze. Exprimând spațiul comunitar și evoluția societății în general, orice schimbare la nivel social și comunitar se reflectă în funcțiile, activitățile și serviciile bibliotecii și astfel, biblioteca se

²⁸ Articolul a fost publicat în revista „Biblioteca”:

TÎRZIMAN, Elena. Biblioteca publică contemporană - reflexie socio-culturală a comunității deservite. In: *Revista Biblioteca*, nr. 2, 2021, ISSN 2668 – 618X, ISSN -L 1220 – 3386, p.1 -3. E-mail: elena.tirziman@litere.unibuc.ro

modelează și se redefinesc permanent în dorința sa de a satisface nevoile populației din comunitatea deservită.

Printr-o evoluție de la simplu la complex, de la activități de bază la activități din ce în ce mai complexe și mai diversificate, biblioteca a îndeplinit cam aceleași obiective (constituire și organizare de colecții și asigurarea accesului la informație) și a fost recunoscută ca fiind singura instituție care are ca obiect de activitate documentul și informația. Lucrurile se schimbă radical începând cu ultimele decenii ale secolului XX când bibliotecile pierd monopolul asupra informației și sunt obligate să evolueze într-un mediu concurențial. Internetul este în egală măsură un concurent și un partener reușind să impulsioneze activitățile de informare și documentare și să scoată bibliotecile dintr-o stare de relativă pasivitate și să dinamizeze implicarea lor activă în comunitate. Funcțiile educativă, culturală, socială sunt mult mai vizibile la biblioteca contemporană.

Biblioteca publică – locul său în Sistemul Național de Biblioteci

Sistemul Național de Biblioteci (SNB) reprezintă totalitatea tipurilor de biblioteci dintr-o țară, fiecare cu atribuțiile sale specifice prin care își asumă o anumită funcție sau misiune la nivel social. Funcția de bază a oricărui tip de bibliotecă rămâne funcția de informare. Pornind de la aceasta, bibliotecile pot îndeplini și funcție patrimonială, publică, educativă, culturală, socială. Din Sistemul Național de Biblioteci fac parte: biblioteca națională care își asumă funcția patrimonială ca funcție principală, biblioteca publică care își asumă funcția publică, biblioteca universitară care își asumă funcțiile educativă și de cercetare, biblioteca școlară care își asumă funcția educativă, biblioteca specializată care poate fi bibliotecă de cercetare sau bibliotecă care deservește o categorie aparte de utilizatori din perspectiva nevoilor lor specifice de informare (de ex. biblioteca pentru persoane cu dizabilități, bibliotecile pentru copii, etc.)

Bibliotecile publice se pun în serviciul comunităților locale sprijinindu-le în activitățile lor educative și culturale. Bibliotecile publice își exercită și rolul patrimonial prin atribuțiile pe care și le asumă de preservare a documentelor care constituie memoria comunității adică a documentelor de interes pentru comunitatea locală, documentele care au ca autori membri ai comunității, documente care conțin informații despre comunitatea respectivă sau au o valoare istorică, culturală, artistică deosebită, etc.

Biblioteca- utilizatorii- comunitatea deservită

Biblioteca contemporană pune accentul, în îndeplinirea misiunii sale, pe utilizator și satisfacerea nevoilor sale de informare. Pentru biblioteca publică actuală este foarte important să răspundă eficient unei nevoi sociale precum și nevoilor tuturor utilizatorilor săi pentru că doar astfel își dovedește

utilitatea ca instituție publică în spațiul comunitar. Toți actorii comunității locale fie persoane fizice fie persoane juridice (școli, agenți economici, dispensare, policlinici sau spitale, ONG-uri, primăria sau Consiliul Județean; etc) sunt potențiali utilizatori ai bibliotecii publice locale. Nu există o altă instituție publică care să deservească **toți** membrii comunității. Biblioteca publică are menirea de a oferi acces în spațiul său (real și virtual) și la produsele și serviciile sale, tuturor membrilor comunității fără discriminări sau condiții restrictive sau specifice. Triunghiul Biblioteca – Utilizator – Comunitate deservește sintetizează locul și rolul bibliotecii în societate și în spațiul comunitar. Fiecare element al triunghiului influențează decisiv celelalte două elemente. Modificările din spațiul comunitar, exigențele și noile nevoi de informare ale utilizatorilor determină modificări esențiale în funcțiile și activitățile bibliotecii.

Utilizatorii bibliotecii publice pot fi persoane de toate vârstele, toate ocupațiile și pot proveni din pături sociale diferite ca statut și nivel economic. Prin urmare și nevoile lor de informare sunt diferite în funcție de domeniul de interes sau problema concretă pentru care necesită ajutor. Biblioteca are menirea de a individualiza fiecare nevoie de informare și de a da un răspuns cât mai rapid și cât mai adecvat. Astfel, pentru utilizatorii copii, bibliotecile publice dezvoltă și susțin programe și proiecte specifice (eventuale parteneriate cu școlile) care au în vedere educația formală și informală precum și aspectele de loisir și dezvoltare personală. Pentru utilizatorii adulți, bibliotecile încearcă să reflecte în colecții și activități specifice, specificul socio-economic al comunității în care își desfășoară activitățile și își petrec timpul liber aceștia. Doar cunoscând foarte bine acest publicul țintă, biblioteca poate răspunde adecvat nevoilor sale de informare. Pensionarii sunt acea subcategorie a utilizatorilor adulți care reprezintă un tip de utilizator din ce în ce mai interesat de biblioteca publică. Poate din acest motiv, sunt din ce în ce mai multe și mai vizibile programele și activitățile bibliotecilor dedicate vârstei a treia.

Utilizatorul din spațiul digital

Influența Tehnologiilor Informației și Comunicării (TIC) aduce modificări majore în comportamentul utilizatorilor și implicit în activitatea bibliotecii, în produsele și serviciile oferite de aceasta. Asistăm la o extindere a comunității deservite și la exigențe din ce în ce mai mari ale utilizatorilor. Se poate vorbi de o comunitate digitală care utilizează biblioteca și care poate fi o extensie a comunității tradiționale sau doar într-o mică măsură având de fapt, o identitate proprie și cerințe specifice față de serviciile de bibliotecă. Situația de pandemie când accesul la serviciile și produsele din spațiul bibliotecii a fost mai mult sau mai puțin limitat sau s-a realizat după reguli mai restrictive, a făcut mult mai vizibilă categoria utilizatorilor din spațiul digital și a evidențiat, dacă mai era necesar, importanța prezenței online a bibliotecilor. Situația de

pandemie a reafirmat funcția de informare a bibliotecilor ca funcție de bază. Utilizatorii au căutat pe site-urile bibliotecilor resurse de informare utile pentru rezolvarea unor nevoi concrete de informare și au fost mai puțin interesați de semnalarea unor activități culturale. Această perioadă, când accesul în spațiile bibliotecii este limitat, permite bibliotecilor o analiză lucidă privind oferta lor proprie de instrumente de informare, produse și servicii digitate adecvate membrilor comunității deservite. În spațiul digital, catalogul rămâne cel mai popular produs de informare propriu al bibliotecilor dar din păcate, oferă acces la informație bibliografică iar oferta de documente digitale în text integral este destul de limitată. De asemenea, este important ca bibliotecile să își dezvolte strategii de dezvoltare în spațiul digital pornind de la propriile colecții și nu să se bazeze pe intermedierea unor produse de informare care nu le aparțin iar site-ul bibliotecii trebuie să fie un real serviciu de informare și documentare și să nu se limiteze la a fi un instrument de marketing cultural.

Biblioteca –memoria comunității

O altă modalitate prin care biblioteca publică reflect comunitatea este asumarea funcției sale patrimoniale. Biblioteca este instituția care de-a lungul timpului și-a conturat menirea de a capitaliza producția culturală și științifică a omenirii și a asigura accesul la aceasta generațiilor contemporane și viitoare. Sintagmele "memoria umanității", "memoria comunității" sintetizează menirea bibliotecii de-a lungul timpului și această menire a bibliotecii în societate a rămas neschimbată secole de-a rândul.

Bibliotecile publice își exercită rolul patrimonial prin atribuțiile pe care și le asumă de preservare a documentelor care constituie memoria comunității adică a documentelor de interes pentru comunitatea locală, documentele care au ca autori membri ai comunității, documente care conțin informații despre comunitatea respectivă sau au o valoare istorică, culturală, artistică deosebită, etc. Bibliotecile publice reflectă (sau ar trebui) identitatea comunității pe care o deservesc. Ele identifică documente relevante ale comunității locale care exprimă patrimoniul său în formă documentară, gestionează donații ale personalităților locale, organizează activități și evenimente de valorificare a moșteniri culturale locale. Colecțiile speciale ale bibliotecilor publice, chiar dacă nu au întotdeauna o valoare artistică și bibliofilă de nivel ridicat, rămân valoroase pentru că exprimă cel mai bine, din punct de vedere, social, istoric, cultural, artistic, o comunitate. Bibliotecile care își exercită atribuțiile la nivelul unei unități administrative mai mari, precum județele în cazul României, sunt implicate în administrarea patrimoniului documentar local prin atribuțiile de depozit legal local și realizare a bibliografiei locale.

În comunitățile locale, biblioteca este păstrătoarea memoriei colective. Acest rol patrimonial rămâne apanajul bibliotecilor, muzeelor și arhivelor, fiecare instituție fiind specializată pe un anumit tip de patrimoniu. Bibliotecile

sunt specializate pe patrimoniul documentar scris, arhivele conservă patrimoniul arhivistic iar muzeele păstrează și valorifică obiectele cu valoare istorică. Această delimitare nu este strictă fiind multiple cazuri în care întâlnim colecții arhivistice în biblioteci, colecții documentare în arhive și muzee sau obiecte muzeale alături de colecțiile documentare și alte astfel de situații rezultate din dorința de a păstra unitară, nepartajată o colecție cu valoare patrimonială. Prin urmare, în comunitatea locală, muzeele și arhivele sunt principalii parteneri și colaboratori ai bibliotecilor în îndeplinirea funcției lor patrimoniale.

Biblioteca – spațiu comunitar

Spațiul de bibliotecă trebuie să reflecte și să sprijine funcționarea acestei instituții. Evoluția funcțiilor bibliotecii se reflectă și în evoluția arhitecturii și a amenajării spațiului interior pentru aceste clădiri specifice. Spațiul de bibliotecă trebuie să fie un ansamblu care să îmbine nevoile reale, umane, funcționale, sociale, culturale și chiar emoționale ale unui public divers ca tipologie și cu interese diferite în utilizarea acestei instituții. Într-o bibliotecă trebuie să se creeze o armonie și un echilibru între spațiul public și spațiul privat al fiecărui utilizator.

În cazul bibliotecii tradiționale, spațiul este segmentat și foarte bine delimitat pe tipuri de activități specifice. Astfel, avem spații de lectură pentru adulți, spații de lectură pentru copii, depozite pentru publicații, spații pentru informare și referințe și eventual, spații cu destinație culturală.

În cazul bibliotecii contemporane, moderne, influența TIC adaugă la delimitarea spațiu public versus spațiu privat și delimitarea spațiu public versus spațiu virtual. Aceasta înseamnă că așteptările utilizatorilor pentru serviciile de bibliotecă sunt și ele diversificate. Biblioteca modernă este folosită ca spațiu de socializare, ca spațiu cultural, ca spațiu de lucru la proiecte individuale și colective. Deosebit de importante sunt serviciile digitale, tehnologiile oferite de bibliotecă. Toate aceste cerințe (și exigențe) ale publicului contemporan de bibliotecă se reflectă în arhitectura și în amenajarea spațiului interior. Arhitectura modernă de bibliotecă exprimă un concept funcțional de utilizare a spațiului. Nu mai este un spațiu segmentat ci un spațiu omogen, multifuncțional care asigură utilizarea sa la potențial maxim, care permite coabitarea mai multor tipuri de utilizatori individuali sau grupuri, fiecare cu preocupările și interesele sale specifice..

În literatura profesională se afirmă că bibliotecile moderne trebuie să aibă amenajarea interioară realizată astfel încât să existe patru categorii de spații:

- spațiu social pentru interacțiune, comunicare și schimburi de cunoștințe și informații, spații pentru activități de grup, în esență, spațiu de socializare;
- spațiu pentru studiu și contemplare (săli de lectură sau alte spații în

care să fie asigurată liniștea și intimitatea de studiu și lucru pentru utilizatori), în esență spațiu pentru activități individuale;

- spațiu pentru tehnologii sau spațiu pentru inovare care să poată permite utilizarea TIC și dezvoltarea competențelor în utilizarea tehnologiilor și aplicațiilor specializate;

- spațiu neutru pentru public (spații culturale, expoziționale sau pentru manifestări sociale și artistice).

Prin urmare, biblioteca trebuie să fie un loc stimulat pentru studiu și învățare care să permită oricărui individ utilizarea eficientă și plăcută a timpului. Biblioteca este căutată pentru calitatea spațiului oferit, pentru liniște, pentru relaxare, deconectare. Spațiul de bibliotecă trebuie să fie un spațiu în care nimeni să nu se simtă străin sau stingher, să fie un factor real de incluziune socială. Pentru fiecare individ, spațiul de bibliotecă are o semnificație aparte. Pentru unii este un loc de studiu, pentru alții un loc de relaxare, pentru alții un loc pentru o expoziție, lansare de carte, audiere a unei conferințe, pentru alții poate fi locul de întâlnire cu prietenii. Spațiul de bibliotecă este cu adevărat spațiu comunitar.

Biblioteca publică – factor de incluziune socială

Pentru a susține afirmația că biblioteca publică este factor activ de incluziune socială este suficient să reamintim două argumente majore:

- a) biblioteca publică are misiunea de a deservi **toți** membrii comunității precum și comunitatea ca întreg din perspectiva sprijinirii obiectivelor culturale, educative, sociale comunitare;

- b) biblioteca publică este spațiu comunitar având obligația de a sprijini membrii comunității în activitățile lor individuale sau de grup, publice sau private fie că sunt activități de informare, educative, culturale, sociale.

Prin specificul activităților sale, biblioteca publică ajută categoriile sociale și persoanele defavorizate având activități complementare și compensatoare ale unor programe sociale comunitare fiind astfel, factor activ de incluziune socială. Asigurarea accesului gratuit la resursele de informare și comunicare ale bibliotecii, instruirea asistată pe anumite domenii de interes, programe speciale pentru șomeri, persoane cu nevoi speciale sau oferirea de sprijin activ în rezolvarea unei probleme personale (de ex. ajutor în redactarea unui cv și în găsirea unui loc de muncă), ș.a. reprezintă modalități concrete prin care biblioteca reflectă și sprijină nevoile comunității. Punerea spațiului bibliotecii la dispoziție pentru activități culturale, sociale, etc., reprezintă o altă formă de sprijin pentru membrii comunității. Parteneriatele cu autoritățile locale precum și cu alte instituții publice sau private din spațiul comunitar reprezintă modalități prin care biblioteca publică își asumă misiunea sa de factor de incluziune socială.

Concluzii

Așteptările comunității și utilizatorilor legate de bibliotecă nu mai au în vedere doar accesul la informației și vizează structura ca întreg, ca spațiu comunitar și au în vedere implicarea instituției în activități educative, culturale, sociale. Mai mult, utilizatorii bibliotecii publice contemporane nu au doar cerințe de informare și documentare, ci folosesc biblioteca ca un adevărat spațiu comunitar și consideră această instituție importantă ca spațiu expozițional și de activități culturale, ca spațiu de socializare sau ca furnizor de TIC pentru activități individuale sau de grup. Noile exigențe ale utilizatorilor obligă bibliotecile să coopereze cu alte instituții să realizeze parteneriate cu alte instituții și cu autoritățile locale pentru a putea să răspundă nevoilor reale ale comunității și ale fiecărui utilizator în parte.

Recunoașterea rolului bibliotecii în comunitate este dată de măsura în care autoritățile locale și membrii comunității folosesc competențele și resursele puse la dispoziție de acest tip de instituție publică. O comunitate își ușurează foarte mult munca și își rezolvă o mulțime de probleme de natură culturală, educativă, socială dacă știe să folosească eficient biblioteca. Biblioteca publică are o influență majoră în dezvoltarea și afirmarea spiritului comunitar. Această instituție poate contribui la asigurarea condițiilor de manifestarea egalității de șanse a membrilor comunității și poate deveni principalul ajutor al autorității locale în realizarea incluziunii sociale. *IFLA (Asociația Internațională a Bibliotecilor și a Asociațiilor de Bibliotecari)* și *UNESCO* recunosc și sprijină rolul bibliotecilor publice de factor de integrare socială și de memorie a comunității locale.

Biblioteca este instituția care a avut și are o **evoluție de tip integraționist** în sensul că asimilează activități, produse și servicii specifice fiecărei etape de dezvoltare instituțională și socială și dezvoltă în consecință, teoriile, tehnicile și competențele specifice. Din instituție strict specializată în organizarea și asigurarea accesului la document și informației, biblioteca a devenit o instituție multifuncțională, activă în spațiul comunitar și care deservește nevoi educative, culturale, sociale ale comunității deservite.

Bibliografie

4 important spaces every modern library should have. Disponibil la:

<https://princh.com/4-critical-spaces-every-modern-library-must-have/#.YHQ1Fegzbc>, accesat la: 12.04.2021

https://www.academia.edu/35662304/Public_Library_local_Gateways_to_Knowledge?email_work_card=view-paper, accesat la: 12.04.2021

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585882/IPOL_STU\(2016\)585882_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585882/IPOL_STU(2016)585882_EN.pdf), accesat la: 12.04.2021

Public Library: local Gateways to Knowledge. Disponibil la:

Research for culture committee: public libraries – their new role. Disponibil la:

- Tîrziman, E. (2018). Contemporary Library and its Role in the Community. *Revista Română De Biblioteconomie și Știința Informării = Romanian Journal of Library and Information Science*, 14(2), 56-63.
<https://doi.org/https://doi.org/10.26660/rrbsi.2018.14.2.56>.
<http://www.rrbsi.ro/index.php/rrbsi/article/view/60>
- Tîrziman, Elena, *Biblioteca publică contemporană - reflexie socio-culturală a comunității deservite*. In: *Revista Biblioteca*, nr.2, 2021, ISSN 2668 – 618X, ISSN -L 1220 – 3386, p.1 -3

Comunicări în cadrul secțiunilor:

IV.1. Noi paradigme în activitatea bibliotecarului în perioadă de criză sanitară. Diversitatea informațiilor și rolul lor în inițierea schimburilor culturale și educaționale în perioada pandemiei SARS-CoV-2, 2019-2021. Creația scrisă și adaptarea acesteia în contextul pandemiei

(RE)EDITAREA OPEREI IORGHIENE – O „CHESTIUNE” PATRIOTICĂ

**Prof. univ. DHC Sanda Maria ARDELEANU
Dr. Alexandrina IONIȚĂ**

Banned by the communist regime after 1947, the work of the greatest Romanian historian, Nicolae Iorga, is still very little known today because the original editions are not accessible to the public, and reprints after 1990 are made slowly and unevenly. The authors list the titles that were republished by the Casa Editoriala Demiurg, emphasize the value of their knowledge, the great difficulties encountered in the editing act, but also the scientific value of the new editions.

Keywords: Iorga's opera, Nicolae Iorga, reprint

I. Câteva aspecte contextuale ale operei iorghiene

Creator al unei vaste opere multidimensionale și plurilingve, pe care un om obișnuit nu ar reuși să o parcurgă într-o viață, Nicolae Iorga, de la a cărui naștere, la Botoșani, s-au împlinit anul acesta, pe 5 iunie, 150 de ani, este unul dintre cei mai nedreptățiți scriitori români din perspectiva cunoașterii și înțelegerii operei sale.

Cele 17 limbi, pe care și le-a însușit savantul român, l-au ajutat pe Nicolae Iorga să se adreseze, practic, întregului mapamond prin scrierile sale istorice, politice, dar și literare (tratate, critică literară, descrieri de călătorie, memorii, biografii, amintiri și evocări, necroloage, corespondență etc.). Opera sa univertară și academică este impresionantă ca volum și prin conținutul conferințelor dedicate istoriei universale și susținute cu ardoare în fața publicului tânăr din importante universități și academii ale lumii. Dăm ca exemplu prelegerile universitare pe care Nicolae Iorga le rostea, în 1919, în onoarea Franței, al cărei rol politic era hotărâtor pentru soarta României moderne, după Marea Unire de la 1918.

„Când nu poți să-i dai altui popor decât recunoașterea deplină, adânc mișcată, a marilor însușiri morale de care face dovadă în momentul acela, trebuie să te grăbești a-i da măcar această recunoaștere... care este singura la îndemâna unui profesor de Universitate”, afirmă Profesorul Nicolae Iorga la începutul unui „curs datorit”, adică pornit din datoria de a da o *Istorie a*

poporului frances publicului românesc, din punctul de vedere al poporului românesc”.

Mai mult chiar, trebuie să spunem, odată cu istoricul Alexandru-Florin Platon, care semnează *Prefața* la ultima ediție a *Istoriei poporului frances. O încercare de explicație, în timpul Lecțiilor făcute la Universitate* (din București), că, uneori, Profesorul Savant nu rămânea cantonat asupra informației ca bază a unei „istorii exemplare”, ci se lansa, cu patos, în formulări-imbolde spre fapte patriotice. Astfel încât, dincolo de prezentarea evenimentelor cruciale din istoria Franței, redate concis și extrem de accesibil din punct de vedere stilistic, Nicolae Iorga și-a propus să arate studenților săi „nașterea individualității poporului francez, povestind cum au devenit francezii un popor «eroic» și, prin aceasta, un model demn de urmat” (Alexandru-Florin Platon).

După publicarea zecilor de tomuri de documente istorice, de cărți și articole, în țară și în străinătate, cel ce era, ca orice bun român, mai apreciat în afara țării decât între granițele ei, academicianul Nicolae Iorga, simbol al spiritului savant și al enciclopedismului cunoașterii, a atins apogeul carierei în anii 1920-1930, pentru ca, în ultima decadă a vieții, mai ales după 1937, să publice îndeosebi reluări, dar și memoriile fără egal până astăzi.

Disparația sa tragică, în noiembrie 1940, a determinat, în mod paradoxal, nu un „boom” științific și publicistic, ci, mai degrabă, o ardere pe rug a operei, imaginea scriitorului-savant fiindu-i înnegrită de acuzații nimicitoare, numele fiindu-i condamnat la uitare pentru generațiile care au studiat, în deceniile următoare, istoria, literatura, folclorul românesc. „Patriarhul istoriografiei românești” a fost prigorit și umilit post-mortem, nimic nemaicontând în fața deciziei politice.

II. Destinul ideilor publicate și, apoi, uitate

Nicolae Iorga a plătit, cu viața și cu interzicerea operei sale, cel mai scump preț posibil, doar pentru că a avut neșansa de a îmbătrâni în cea mai teribilă epocă a omenirii, cu cele mai nefaste și radicale răsturnări de valori umane. Autoarele articolului de față, eleve fiind în anii 1970, la 30 de ani de la dispariția savantului, nu i-au putut cunoaște nici opera literară, nici pe cea istorică, „ferecate” în „fondul secret” de tragică amintire culturală românească și de dramatice lipsuri în formarea metodologică a intelectualității postbelice, dacă avem în vedere acest model cultural și de cercetare științifică pe care îl reprezintă Nicolae Iorga. La 100 de ani de la publicarea operei iorghiene, noi continuăm să aflăm astăzi ceea ce contemporanii lui Iorga știau foarte bine.

În anii 1960, când, după „generoasa amnistie” din 1964, românii s-ar fi tras din slavi, doar opera literară iorghiană a început să fie devoalată, în ediții cenzurate, și nicidecum integral publicată (a se vedea, de exemplu, *Pagini alese*, 1965, ediția M. Berza). *Istoria Românilor* începe să fie editată abia în

1988, grație contribuției unor istorici de prestigiu, și au trebuit aproape douăzeci de ani pentru a se finaliza acest proiect. După 1990, nu puține din operele sale au fost reeditate, astfel încât se poate spune acum, în anul 2021, că trăim în plină epocă de redescoperire a personalității și operei celui mai mare și mai prolific istoric al românilor.

În zilele de 29-30 mai 2021, a avut loc prima ediție a Conferinței Naționale „Iorga după Iorga”, organizată de Muzeul Memorial „Nicolae Iorga” din Vălenii de Munte cu prilejul aniversării a 150 de ani de la naștere. La întrebarea: „Dacă ar fi trăit, Iorga tot așa ar fi gândit?”, am răspuns (A.I.): „Nu cred că savantul și-ar fi negat afirmațiile anterioare. Nu a făcut-o nici când, la distanță de zeci de ani, într-un fel descria, în *Amintiri din Italia* (ediția Cristinei Ioniță, la Casa Editorială Demiurg), Italia văzută în 1890, când critica arta medievală italiană pentru lipsa ei de viață („estatică”) și cu totul altfel în anii 1920-1930, când dilentatismul se transformă în cunoaștere profundă, apreciere și iubire pentru țara și oamenii ei (a se vedea *Poporul italian în trecut și prezent. Cinci conferinți sau Italia. Conferinți*, același editor). Doar și-a nuanțat opiniile, în ultimele două antologii de texte, lăsând să se înțeleagă un subtil regret pentru asprimea criticilor de junețe și subliniind faptul că astăzi (atunci!) altfel ar scrie, dar după o temeinică informare. Nu și-a schimbat opinia nici sub amenințarea morții, vreme de aproape 10 ani, ci doar a sperat că temperamentul juvenil al „înfierbântaților” va fi domolit de maturizarea lor politică. Soarta, însă, l-a cruțat de „experimentul Pitești”.

III. Redescoperirea operei iorghiene, astăzi

Printre editorii români, care includ în patrimoniul lor opera lui Nicolae Iorga, se află Casa Editorială Demiurg, de la Iași, fondată în 1996. Proiectul de repunere în circulație a creației iorghiene este unul ambițios și se grupează în jurul a două colecții consistente: *Intellectualii români de expresie franceză* (coord. Sanda-Maria Ardeleanu) și *Conferințele lui N. Iorga* (inițiată de Alexandrina Ioniță și coordonată astăzi de Irina Croitoru). Fiecare dintre cele două colecții de sine stătătoare a ajuns la nr. 12 și dacă la a doua colecție toate numerele aparțin autorului nostru, la prima, doar 9 din 12 sunt semnate N. Iorga, ceilalți autori români de expresie franceză fiind: Georges Bengesco, Liliana Cora Foșalău, Mariana Șovea și Sanda-Maria Ardeleanu. Există și un număr de 4 texte iorghiene (*Istoria lui Ștefan cel Mare povestită neamului românesc, Amintiri din Italia, Istoria învățământului românesc și Femeile în viața neamului nostru. Chipuri, datine, fapte, mărturii*) apărute *hors série*.

IV. (Re)editarea textului iorghian – o imensă provocare pentru editor

Portofoliul iorghian al Casei Editoriale Demiurg (25 de titluri în 28 de volume din opera istorică și literară) este consistent și reprezentativ, dar problemele de editare pe care grupul restrâns de pasionați ai textului iorghian

(Alexandra Ioniță, Irina Croitoru, Cristina Ioniță, Sanda-Maria și Mihai Ardeleanu) au fost numeroase.

Reeditarea secvențială, dar cu respectarea *in integrum* a operei, s-a realizat treptat, imediat ce proiectul cultural *Francofonia românească. Restitutio* a demarat, sub patronajul Centrului de Cercetare Analiza Discursului de la Suceava (CADISS) și al Alianței Civilizațiilor ONU. Păstrarea tonului autentic și a stilului iorghian au reprezentat principalele provocări în actul de editare. Nicolae Iorga, mai mult decât a fi un culegător și publicator de documente, era un mare profesor, admirat și deseori ovaționat de un public pe care știa să îl entuziasmeze pentru cauza românească, pentru includerea istoriei și culturii românești în istoria și cultura universală. Tonul cald și cuvântul său se adresează omului și nu specialistului, căci publicul său era format nu doar din studenți, ci din ascultători foarte diferiți ca pregătire și nivel cultural.

Pe parcursul celor 100 de ani ce despart cititorul inițial de cel contemporan nouă, limba a cunoscut evoluții de care editorul trebuie să țină cont, necesitând și obligând, practic, la intervenții în plan lexical, sintactic, morfologic și discursiv, semantic, ortografic și ortoepic. O virgulă schimbă sensul unei fraze, iar Nicolae Iorga abuza de particulă, frazele *à la Iorga*, stufoase, cu o sintaxă proustiană, lipsa de rigoare a unor formulări rapide, căci ideea conta mai mult decât forma, nu ușurează deloc munca editorului.

Cititorul actual, comparând edițiile, poate constata cu ușurință diferența de calitate a tiparului, intuind multe din dificultățile lingvistice cărora editorii au trebuit să le facă față. Pentru a sublinia acest aspect, echipa de la „Demiurg” a procedat la publicarea unor facsimile din original în paralel cu textul edițiilor de față, mai ales din respect față de cititor. Asemeni actului de traducere, pentru care păstrarea autenticului, a specificului stilului autorului reprezintă o chestiune de scriere și rescriere, de creație și de (re)creație, actul de reeditare este, la nivel de literă și punctuație, un act de inovație și adaptare la noua realitate a limbii/limbilor.

Pentru a exemplifica, ne oprim la *Istoria literaturilor romanice în desvoltarea și legăturile lor* (3 volume), titlul iorghian care a ridicat cele mai multe probleme de editare la „Demiurg”. Și în acest caz, la fel ca în celelalte lucrări, s-a lucrat după *ediția princeps*, fără a se folosi vreo ediție intermediară, posibil cenzurată politic sau chiar de editor, reconstituindu-se textul prin culegere, ca urmare a alterărilor datorate tiparului inițial. De aceea, nu o dată, am fost nevoiți să notăm în subsol *ilizibil în original*. În timp ce Alexandru Duțu, în 1968, și-a asumat misiunea de a întregi textul lipsă din versurile citate în limbi neolatine, echipa Casei Editoriale „Demiurg” a redat textul întocmai, asumându-și mențiunea.

Întrucât, adesea, am întâlnit note de subsol explicate, fără ca mențiunea să apară în text, am recurs la a-i găsi locul potrivit, în funcție de conținut, remediind astfel deficiența, uniformizând și adaptând la forma general

recunoscută. Desigur, totul este perfectibil și, ca lingvist sau istoric, suntem conștiente că editarea textului iorghian înregistrează o dinamică permanentă, asemenea limbii/limbilor.

Majoritatea operelor lui Nicolae Iorga editate la „Demiurg” se află la prima reeditare (excepție fac: *Istoria lui Ștefan cel Mare*, reeditată în 1966, *Istoria literaturilor romanice*, în 1968, și *Istoria învățământului românesc*, în 1971). În fond, orice cititor se întreabă: „Ce aduce nou reeditarea la Demiurg?”, „Este sau nu mai bună decât alta?”, „De ce e mai bună?”, „Ce aduce nou față de edițiile precedente?”. Reeditarea se impune, în primul rând, deoarece edițiile princeps sunt extrem de greu de găsit, iar cititorul întâmpină foarte mari probleme de lectură din cauza tiparului original greu de citit.

Să luăm, de pildă, prima reeditare a două cărți foarte iubite de autor: *Portretele Doamnelor române publicate de N. Iorga/ Portraits des princesses roumaines publiés par N. Iorga* și *Domnii români după portrete și fresce contemporane adunate și publicate de președintele Comisiunii N. Iorga/ Les princes roumains d'après des portraits et des fresques réunis et publiés par le président de la Commission N. Iorga* (titlurile de la „Demiurg”), poate și pentru că a vizitat mănăstirile Moldovei și Valahiei în cruciș și în curmeziș, pentru a realiza aceste ediții neegale încă în iconografia domnească românească.

Ediția princeps a *Doamnelor române* era, din start, bilingvă, ceea ce s-a păstrat, cum era și normal, în singura reeditare de după 1937, însă aceasta a necesitat o nouă culegere a textelor (român și francez), cu efectuarea corecturilor absente inițial, după care s-a procedat la crearea indicelui general, care nu figura în prima ediție și care a dat un plus de valoare cărții, crescută, la rândul ei de calitatea de protocol, realizată la „Demiurg”. Partea a doua a cărții reproduce în ediție anastatică portretistica inițială.

Pentru că *Doamnele române* a fost prima republicată din set, era o obligație de onoare să o întregim și ne-am oprit asupra *Domnilor români*, singura reeditare după 1930, încercând să realizăm ceea ce s-ar putea numi „carte în oglindă”, așa cum a inspirat-o autorul. Pentru că ediția princeps era numai în românește, s-a procedat la traducerea textului în franceză (Sanda-Maria Ardeleanu), cu corecturile textelor, română și franceză, iar *Prefetei* autorului i-a fost realizat indicele general; a fost apoi anexată partea a doua, cu ilustrația în formă anastatică, și s-a realizat copertarea în catifea albastru regal, de protocol, ca și precedentă. Avem astfel o elegantă reeditare, un set de carte rară, de care cititorul, român sau francofon, se bucură și sub aspectul conținutului, căci nu-l mai sufocă mulțimea personajelor istorice, – ele pot fi ușor identificate după indice –, și sub aspectul formei de o rară frumusețe.

Nu ne oprim asupra *Istoriei învățământului românesc*, pe care fiecare dascăl, poate și fiecare elev mai vrednic ar trebui să o aibă în propria bibliotecă, dar insistăm să subliniem o ediție deosebit de reușită, în trei limbi (română, franceză și germană), care întrunește două texte iorghiene: *Ce sunt și ce vor*

sașii din Ardeal și *Problema sașilor din Transilvania*, scrise la mare diferență de timp, 1919 și 1936, în traducerea Sandei-Maria Ardeleanu, Alexandrinei Ioniță și Irinei Croitoru. Dar să ne oprim, nu în defavoarea informării cititorului, asupra *Istoriei poporului frances*, pentru prima dată republicată după 1919, cu prefața lui Alexandru-Florin Platon, ce subliniază valoarea actuală a cărții în ciuda timpului scurs. (Se va fi întrebat, nedumerit și, poate, în dezacord, lectorul nostru de ce *frances* și nu *francez*: simplu, pentru că așa scria Iorga și așa era încetățenit în grafica epocii, însă *Kiev* și nu *Chiev*, pentru a nu crea nedumeriri și pentru a-l introduce în contemporaneitatea noastră pe același beneficiar al textului, ca să revenim asupra obligațiilor de autenticitate și a răspunderii editoriale!). Aici, ca și la *Chestiunile...*, unice cărți!, ale lui Nicolae Iorga (*Chestiunea Rinului*, *Chestiunea Mării Mediterane*, *Chestiunea Dunării*, *Chestiune oceanelor*, aceasta din urmă, în lucru) sau ca în *Istoria statelor balcanice în Epoca Modernă*, notele editorului vin să reliefeze și să limpezească în știința cititorului multe din evenimentele și personalitățile citate, ca, de altfel, reconstituirea bibliografiei iorghiene, astăzi total uitate și neutilizate, dar foarte doctă și de referință la vremea ei, cu corecțiile și completările necesare, de la *Istoria învățământului* ...

Să scrii despre Nicolae Iorga și/sau despre cărțile sale pare un demers interminabil, iar a vorbi despre republicarea operei sale – nu vorbim acum despre *Opera omnia*, despre care s-a discutat la „Iorga după Iorga”, toată lumea recunoscând că un astfel de proiect depășește și posibilitățile unei echipe mici, și pe acelea ale unei edituri mici, ci este numai de anvergura Academiei Române, pe parcursul unui timp îndelungat și cu specialiști întruniți din mai multe domenii! – pare o asumare de neterminat. Și totuși, dintre toate reeditările de la „Demiurg”, două din cărțile savantului au rămas acum nereliefate. Prima este prelegerea savantului la Collège de France, în 1921, închinată romanității românilor, în care explică *teoria Romaniei orientale*, pentru prima dată tradusă în românește de Sanda-Maria Ardeleanu și pentru prima dată publicată în România, realizând o ediție bilingvă de largă respirație și excepțională cunoaștere a noastră pe plan extern, *Latinii din Orient/Les Latins d'Orient*. Redescoperirea acestei ediții se dovedește a fi mai mult decât necesară, în egală măsură, istoricilor, lingviștilor, juriștilor ș.a.

O altă carte iorghiană, peste care nu se poate trece, este *Lupta pentru limba românească* (ediția din 1906, pentru că așa scria Iorga și așa se scria la vremea respectivă!), pe care am considerat-o cea mai elocventă relevare a rolului pe care limba l-a avut în păstrarea ființei noastre naționale de-a lungul secolelor (... în nici o alcătuire nu se poate întrupa mai deplin și mai frumos sufleul unui neam decât în limbă. Limba cuprinde într-o formă înțeleasă veșnic de toți, întrebuințată neconținut de toți, întreaga viață, timp de secole întregi, timp de mii de ani uneori, a poporului acelaia. Limba pe care o vorbim acum nu este numai limba românească de astăzi, nu este ceva fixat acum de

gramatici, pe care oamenii să-l întrebuințeze după normele ce se află în aceste gramatici; ea este ființa vie care ni vine din timpurile cele mai depărtate ale trecutului nostru, ea este cea mai scumpă moștenire a strămoșilor cari au lucrat, generație de generație, la elaborarea acestuis uprem product sufletesc care este limba”. Sau: „Astăzi în limba românească se poate exprima cugetarea cea mai fină, se poate exprima simțirea cea mai gingașă, se poate exprima cea mai mare înălțime a cugetării, că această limbă este tot așa de măiestrită când se află în mâna maestrului cum sunt acele pe care le întrebuințază scriitorii cei mai mari ai Apusului civilizat”).

Sfâșietorul destin istoric al cărților iorghiene, pe parcursul acestei sute de ani derulată, poate fi depășit doar prin repunerea lor pe raftul librăriilor, spre nesfârșita cunoaștere a cititorului. Epocile istorice fiind diferite, oamenii înșiși de o diversitate de necuantificat, felul de a aprecia vremurile de o varietate uluitoare, nu e de mirare că Iorga însuși și opera lui au consituit obiectul nenumăratelor judecăți: de la insulte (naționalist, antisemit, rasist cu nuanțările aferente etc.) până la admirație nețârmurită. Prin editarea cărților sale, ne-am propus să oferim cititorului doar partea cea mai frumoasă și mai constructivă a gândirii sale, care întotdeauna intersecta nenumărate planuri, deschizând noi perspective de cunoaștere studenților săi, vastului său auditoriu, iar acum, nouă.

Bibliografie

Colecția ***Intellectualii români de expresie franceză***

Coordonată de prof. univ. dr. **Sanda-Maria ARDELEANU**

1. N. Iorga, *Latinii din Orient/Les Latins d'Orient*, trad. Sanda-Maria Ardeleanu, ed. Alexandrința Ioniță;
2. *Portretele Doamnelor române publicate de N. Iorga/Portraits des princesses roumaines publiées par N. Iorga*, ed. Sanda-Maria Ardeleanu, Alexandrința Ioniță;
3. *Domnii români după portrete și fresce contemporane aduante și publicate de președintele Comisiunii N. Iorga/Les princes roumains d'après des portraits et des fresques réunis et publiés par le president de la Commission N. Iorga*, ed. Alexandrința Ioniță, Sanda-Maria Ardeleanu;
4. Sanda-Maria Ardeleanu, Mariana Șovea, *La franco-philophonie roumaine*;
5. *Regina Elisabeta văzută de N. Iorga*, ed. Sanda-Maria Ardeleanu, Mihai Ardeleanu, Alexandrința Ioniță;
6. *Personalități franceze văzute de N. Iorga*, vol. I:2016; vol. II: 2018, ed. Sanda-Maria Ardeleanu și Alexandrința Ioniță;
7. Liliana Cora Foșalău, *Le monde lexical du vin*;
8. N. Iorga, *Franța în sud-estul Europei. Conferințe susținute la Sorbona*, ed. Sanda-Maria Ardeleanu, Alexandrința Ioniță;
9. N. Iorga, *Istoria literaturilor romanice în desvoltarea și legăturile lor*, vol. I-

- III, ed. Alexandrina, Sanda-Maria Ardeleanu;
10. Georges Bengesco, *Bibliografie franco-română de la începutul secolului al XIX-lea până în zilele noastre (lucrări tipărite sau editate în Franța)/ Bibliographie franco-roumaine depuis le commencement du XIXe siècle jusqu'à nos jours (ouvrages imprimés ou édités en France)*, traducerea Prefetei din limba franceză coorodată de prof. dr. Elena-Brândușa Steiciuc. Ediție anastatică îngrijită și notele Prefetei de dr. Alexandrina Ioniță;
 11. N. Iorga, *Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal. Problema sașilor din Transilvania*, ediție trilingvă îngrijită, note și traduceri de Sanda-Maria Ardeleanu, Alexandrina Ioniță și Irina Croitoru;
 12. N. Iorga, *Istoria poporului frances*, prefață de Florin-Alexandru Platon, ediție îngrijită de Sanda-Maria Ardeleanu și Alexandrina Ioniță.

Colecția Conferințele lui N. Iorga

Coordonată de asist. univ. dr. **Irina Croitoru**

1. *Medici și medicină în trecutul românesc*. Ediție îngrijită, adnotată și indice general de Irina Croitoru;
2. *Cugetare și faptă germană*. Cuvânt înainte de Viorica Moisuc. Ediție îngrijită de Al. Ioniță;
3. *Originea și sensul democrației*. Ediție îngrijită și note de Sanda-Maria Ardeleanu și Al. Ioniță;
4. *Cugetare și faptă germană*. Ediția a 2-a. Cuvânt înainte de Viorica Moisuc. Ediție îngrijită și indice general de Al. Ioniță;
5. *Lupta pentru limba românească. Acte și lămuriri privitoare la faptele din martie 1906*. Ediție îngrijită și note de Sanda-Maria Ardeleanu și Al. Ioniță;
6. *Poporul italian în trecut și în prezent. Cinci conferinți*, ediție îngrijită și note de Cristina Ioniță;
7. *Italia. Conferinți*. Ediție îngrijită și note de Cristina Ioniță;
8. *Chestiunea Mării Mediterane. Istorie a Eduropei de Miazăzi în legătură cu această chestie*. Ediție îngrijită, note și indice general de Al. Ioniță;
9. *Chestiunea Rinului. Istorie a Europei Apusene în legătură cu această chestie*. Ediție îngrijită, note și indice general de Al. Ioniță;
10. *Chestiunea Dunării. Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie*. Ediție îngrijită, note și indice general de Al. Ioniță;
11. *Istoria statelor balcanice în Epoca Modernă. Lecții ținute la Universitatea din București*, Ediție îngrijită, note și indice general de Al. Ioniță;
12. *Chestia oceanelor. Lecții făcute la Școala de Război*. Ediție îngrijită, note și indice general de Al. Ioniță.

CÂTEVA OBSERVAȚII PRIVIND SITUAȚIA CĂRȚILOR ROMÂNEȘTI ÎN BIBLIOTECILE PUBLICE DIN REGIUNEA CERNĂUȚI

**Drd. Vladimir ACATRINI,
Președintele Societății Bibliotecarilor din Bucovina**

The paper briefly presents the situation of Romanian book funds in public libraries from the Chernivtsi region, concerning mainly the districts with Romanian population situated in concentrated areas. The paper analyzes the period of time from 1940 to 2018.

Keywords: public libraries, book, Chernivtsi region.

Pentru a prezenta pe scurt situația fondului de carte în limba română din bibliotecile publice din regiunea Cernăuți am ales doar raioanele cu populație românească compactă, adică Hliboca și Storojineț (din Bucovina istorică), Noua Suliță (din Basarabia istorică) și Herța (din fostul județ Dorohoi al fostului Regat Român). Celelalte raioane din regiunea Cernăuți, în care practic nu mai există localități populate compact de români – Chițmani, Zastavna, Vijnița, Putila (din Bucovina istorică), Hotin (cu excepția satului Colincăuți), Celmenți și Secureni (din Basarabia istorică) – nu fac obiectul cercetării noastre, aici cartea în limba română lipsind cu desăvârșire.

În bibliotecile publice din localitățile celor patru raioane cu vechi sate românești – Hliboca, Storojineț, Noua Suliță și Herța – cartea românească este foarte slab reprezentată. În loc să umple măcar jumătate din rafturile bibliotecilor din aceste localități, ea stă pitită acolo într-un colț, pe post de Cenușăreasă. În cele aproape trei decenii de independență a statului ucrainean, suveran și democrat, fondul de carte în limba română din majoritatea bibliotecilor respective a rămas aproape neschimbat, păstrându-se practic același ca pe timpurile sovieticilor, iar dacă unele dintre ele a mai crescut un pic, această creștere este atât de neînsemnată încât nu schimbă deloc tabloul de ansamblu.

La venirea sovieticilor, atât în 1940, cât și în 1944, cei ce spuneau că sunt eliberatorii ținutului de asupritorii români și-au început această misiune prin eliberarea lui de toate instituțiilor existente aici de secole – școală, cultură, presă și, nu în ultimul rând, bibliotecă publică. Astfel, au eliberat rapid rafturile

din biblioteci de tot ce se numea carte românească, indiferent din ce perioadă provenea – română sau austriacă. Le-au eliberat de așa manieră încât acestea au rămas goale. În locul lor au fost aduse cu duiumul cărți din „necuprinsa” patrie înfloritoare a celor doi *soratnici* (tovarăși nedespărțiți, prieteni la cataramă), Stalin și Lenin (tandem de nezdruccinat, în acele timpuri). Majoritatea acestor cărți cu bulină roșie adună și astăzi praful prin biblioteci.

Odată eliberate de cărțile românești, bibliotecile Bucovinei eliberate au devenit o sursă inepuizabilă de material bun de pus pe foc. Astfel, s-a ars practic întreg fondul de carte românească din bibliotecile publice. Cruțată a fost, într-o oarecare măsură, biblioteca universității, unde trebuia lăsată, pentru documentare, ceva carte românească. Dar dacă nu s-a făcut din ea rug în curte, s-au pus lacăte la depozitele unde se păstra. Accesul la ea o aveau doar cei ce înfierau „jugul burghezo-moșieresc român”.

Când s-a descompus multinaționala Uniune Sovietică și prietenia de monolit a popoarelor sovietice a dat chix, bibliotecile publice din localitățile cu populație românească din regiunea Cernăuți nu dețineau decât câteva titluri în limba „moldovenească”. Bibliotecarii mai vechi (iar dintre aceștia au rămas în viață puțini de tot, cu greu se mai poate găsi pe ici-colo vreunul plecat demult la pensie) își amintesc că la sfârșitul anilor 50, pe fondul „dezghețului” hrușciovist, a existat un flux de literatură din Republica Populară Română. Dar în perioada următoare (de strângere a șurubului) și acele puține cărți românești au dispărut.

Românii bucovineni și-au pus mari speranțe, la destrămarea URSS-ului, în politicile culturale ale nou înființatului stat ucrainean suveran. Au crezut atunci că în foarte scurt timp bibliotecile publice din localitățile lor se vor completa substanțial cu titluri de carte românească. Dar procesul a fost mult prea lent. În loc de sprijin în completarea cu cărți românești a bibliotecilor, ei au observat o tendință inversă, de stăvilire, prin diverse mijloace birocratice, a acestui proces. Pe lângă faptul că autoritățile publice locale nu au repartizat niciun *șvanț* pentru achiziționarea de cărți în limba română, în cadrul administrației de stat s-au creat diverse comisii care au luat la puricat donațiile de carte venite din România, înspăimântându-i pe directorii de biblioteci, descurajându-i și chiar făcându-i să renunțe definitiv la asemenea donații. Astfel, în decurs de aproape trei decenii de democrație ucraineană, bibliotecile publice din localitățile populate compact de români s-au completat cu un număr mizer de cărți în limba română. Tabloul sinoptic al situației bibliotecilor din raioanele amintite arată cât se poate de limpede slaba lor înzestrare cu cărți în limba română.

În cele patru raioane cu populație românească (Hliboca, Storojineț, Herța și Noua Suliță) funcționează circa 145 de biblioteci publice sau filiale ale acestora. Conform datelor oficiale, fondul total de carte din aceste biblioteci este alcătuit din 1 348 027 de exemplare. În limba ucraineană sunt 561 654

cărți, care reprezintă 41,62 % din numărul total de exemplare. Un număr aproape identic de cărți (553 278 exemplare) sunt tipărite în limba rusă (40,997 %). Aceleași biblioteci dețin și 193 166 cărți catalogate drept cărți în limba „moldovenească”, care, de fapt, sunt cărți românești tipărite cu caractere rusești adaptate normelor gramaticale ale limbii române.

Acestea reprezintă 14,31 % din fondul total de carte din bibliotecile respective. Și doar 50 279 exemplare din numărul total de 1 348 027 de exemplare reprezintă cartea românească propriu-zisă, editată conform normelor ortografice ale limbii române standard. Acestea reprezintă 3,73 %. Din datele prezentate în tabelul de mai sus rezultă că fondul de carte românească în bibliotecile publice, din cele patru raioane, e sub 4 %. Dacă admitem că românii se situează, demografic vorbind, undeva la jumătate (*grosso modo*) din numărul total al populației celor patru raioane laolaltă, atunci reiese clar că în bibliotecile din satele românești volumul cărții românești este deficitar.

Situația fondurilor de carte din bibliotecile publice din cele patru raioane cu populație românească compactă din regiunea Cernăuți, la 01.01.2018

№	Raionul	Fondurile de carte	în limba:								
			Ucraineană	Rusă	Moldovenească	Română	polonă	engleză	franceză	germană	altele
1	Hliboca	508510	206931	221552	68970	10923	44	52	27	15	6
2	Storoiineț	325347	187589	114744	15828	5254	671	6			343
3	Noua Suliță	293830	130897	109413	45009	2164					223
4	Herța	220340	36237	107569	63359	12938		19	209	8	1
Total, exemplare:		1348027	561654	553278	193166	50279	715	77	236	23	573
		Total, %:	41,62	40,997	14,31	3,73					

ACTIVITATEA UNEI BIBLIOTECI PUBLICE ÎN TIMPUL PANDEMIEI. STUDIU DE CAZ: BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ *DINICU GOLESCU* ARGEȘ

Drd. Cristina Manuela BACIU (DUMITRIU)
Universitatea București, Școala Doctorală de Litere,
Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș

The public library has a very important role in promoting culture, but also in people's daily lives. The pandemic created an unprecedented, restrictive situation, to which we had to adapt quickly and redefine our activity, in relation to the users.

The Dinicu Golescu Argeș County Library proposed a multitude of opportunities for the continuation of various projects and offered alternative ways of communicating with the Argeș community.

Keywords: library, users, pandemic, change, digitization.

Anul 2020 a fost un an plin de provocări, în care am fost obligați să concepem acțiunile de comunicare în mod diferit față de cum o făceam înainte de pandemie, să învățăm să lucrăm mai mult cu platformele online pentru a putea interacționa cu utilizatorii noștri.

În intervalul martie-mai 2020, perioadă care a marcat debutul restricțiilor impuse la nivel național în contextul pandemiei, Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș a desfășurat operațiuni extinse de transferuri de carte și inventarieri de gestiuni, astfel că au fost realizate și operate în sistemul automatizat de bibliotecă TinRead, precum și în registrele inventar, un număr de 12.983 transferuri de unități de bibliotecă, prin reorganizarea Sălii de Religie și Audiții Muzicale; de asemenea, a fost inventariat fondul Filialei din cartierul Prundu (Pitești), fond de aproximativ 25.000 de unități de bibliotecă.

În contextul situației de pandemie, în toată perioada în care biblioteca a fost închisă pentru public, prin adresa de e-mail a bibliotecii info@bjarges.ro, au fost oferite utilizatorilor informații legate de întrebările și cererile de bibliografii pe toate subiectele solicitate, iar prin intermediul Serviciului de Împrumut Interbibliotecar, utilizatorii au beneficiat de texte sau de lucrări scanate integral.

Serviciul *Catalogare și evidența documentelor de bibliotecă* din cadrul Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș a avut în vedere două direcții de evoluție, și anume: dezvoltarea permanentă a colecțiilor și verificarea fondurilor de gestiune a colecțiilor de unități de bibliotecă.

În anul 2020 a existat o creștere a fondului de documente cu un număr de **8485** unități de bibliotecă, din care **4820** unități de bibliotecă achiziționate prin *cumpărare directă* și **3665** unități de bibliotecă provenite din *donatii*. Ca structură, un număr de **6925** unități de bibliotecă sunt documente tip *carte*, **566** sunt *publicații periodice*, **110** unități de bibliotecă sunt *documente multimedia*, **36** unități de bibliotecă sunt *documente grafice* și **566** sunt documente ce aparțin *depozitului legal*.

Compartimentul *Comunicarea Colecțiilor* din cadrul Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș asigură relațiile cu publicul și lectura la nivelul întregii comunități argeșene prin următoarele secții: *Beletristică, Știință și Tehnică, Copii și Tineret, Catalog electronic, Sala de Lectură, Sala de Presă, Periodice și Legislație, Referințe electronice și Internet, Colecții Speciale, Filiala din Cartierul Prundu*.

Pe parcursul anului 2020, în contextul în care, în perioada martie-mai, biblioteca a fost închisă pentru public, principalii indicatori de bibliotecă au fost: 4661 de utilizatori înscriși și 173.792 de documente de bibliotecă consultate.

În scopul promovării colecțiilor și serviciilor de bibliotecă s-a desfășurat proiectul *Bătălia Cărților* - proiect în continuare, aflat la a VII-a ediție în 2020, derulat în perioada martie-octombrie.

În cadrul acestei competiții, în anul 2020, la Biblioteca s-au înscris: 35 de copii la categoria 11-13 ani, și 20 de adolescenți la categoria 14-18 ani . Prin acest proiect s-a dorit stimularea actului lecturii în rândul copiilor și adolescenților, promovarea literaturii specifice vârstei - diferită de cea prevăzută în programa școlară, precum și stabilirea relațiilor de colaborare cu toate instituțiile de învățământ preuniversitar.

Prin proiectul *ZICI* este relevată Ziua Internațională a Cititului Împreună, fiind marcată anual în peste 100 de țări. Desfășurat sub umbrela asociației non-profit LitWorld, Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș a participat la acest eveniment, pentru al cincilea an consecutiv, prin organizarea unor sesiuni de lecturi publice pentru copii, dar și prin implicarea pe platforma Wordwall în jocuri de captare a atenției, astfel că participanții și-au păstrat concentrarea pe tot parcursul sesiunilor. Poveștile continuă să inspire zilnic copiii din toate colțurile lumii, făcându-i să iubească lectura și să-și dezvolte imaginația.

Proiectul *Maratonul de povești* este dedicat copiilor și zilei de 1 iunie, Ziua Internațională a Copilului. Cu ajutorul tehnologiei, 70 de bibliotecari din 24 de județe ale țării, chiar și din Republica Moldova, și-au unit forțele în acest

proiect și au citit 70 dintre cele mai frumoase povești ale lumii. Secția Tinerilor din cadrul Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș, s-a alăturat acestui minunat proiect cu propunerea de lectură a cărții „Balul florilor”, scrisă de Sigrid Laube. Acest adevărat maraton de lectură s-a desfășurat pe parcursul a 8 ore și a fost transmis live pe Facebook, chiar de Ziua Copilului. Evenimentul a avut un feedback pozitiv în mediul online: 21.000 de vizualizări, cuprinzând 41.000 de minute de vizionare, cu un impact de peste 35.000 de persoane, în cele 8 ore de transmisie în direct.

Proiectul ***ScienceLab - Laboratorul de Știință Distractivă*** a fost dezvoltat de Secția Tinerilor, unde, în cadrul atelierelor, copii au asistat la experimente chimice spectaculoase și experimente fizice distractive, pe care ei le pot realiza și acasă. Scopul proiectului a constat în implicarea copiilor în activități creative, de a le crește interesul pentru lectură, de a le dezvolta spiritul de echipă și de competitivitate.

Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș a continuat editarea următoarelor buletine informative care sunt disponibile online pe site-ul instituției:

- ***Bibliosphere***, revistă care se difuzează, în format electronic, tuturor bibliotecilor publice din județ și din țară. *Bibliosphere* poate fi consultat online la adresa www.bjarges.ro;

- ***Buletinul presei argeșene***, buletin informativ trimestrial, care oferă trimiteri bibliografice la articole din presa locală ce reflectă diferite aspecte ale vieții sociale, politice, economice și culturale desfășurate în județul Argeș. Poate fi consultat la adresa www.bjarges.ro.

În ceea ce privește comunicarea în social media, la adresa [www.Facebook.Com/BiblioteciiArgesene](https://www.facebook.com/BiblioteciiArgesene), s-au înregistrat 1716 urmăritori, în cele 76 de postări în anul 2020, cu scopul promovării informațiilor despre evenimentele organizate de ANBPR (Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România), ANBPR-filiala Argeș și colaboratori ai acesteia, biblioteci publice din județul Argeș.

Compartimentul ***Comunicare, media, evenimente culturale și editoriale***, din cadrul Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș, a continuat colaborarea cu reviste de cultură și cu alte publicații din județ, care au rubrici culturale: *Argeșul*, *Cafeneaua literară*, *Atitudine în Argeș*, *Curierul zilei*, *Jurnalul de Argeș*, *Top*, *Universul argeșean*, precum și cu televiziunile locale.

De asemenea, compartimentul se ocupă de realizarea rubricii online ***Esențe, Personaje, Peisaje***, care conține interviuri, recenzii, cronică de întâmpinare, profiluri de autor, fragmente din creația scriitorilor contemporani. Materialele din cadrul rubricii apar săptămânal, luna și joia, pe site-ul Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș.

Având în vedere situația excepțională din anul 2020, situație creată de pandemie, desfășurarea evenimentelor culturale cu public a fost drastic

afectată. În acest context nu s-au putut organiza o serie de manifestări programate.

Totuși, în pofida unei astfel de situații, în perioada 22-25 septembrie 2020, Compartimentul **Comunicare, media, evenimente culturale și editoriale** împreună cu managerul Bibliotecii, **Octavian Mihail Sachelarie**, au organizat **Târgul de carte „Triunghiul cunoașterii: carte, lectură, bibliotecă”** - ediția a II-a, fapt posibil, prin desfășurarea târgului în aer liber, în zona pietonală din fața Bibliotecii, unde și-au expus oferta de carte douăsprezece edituri importante din România, și anume: din București, **Editura Curtea Veche Publishing, Didactica Publishing House SRL, Editura Eikon, Grupul Editorial All, Grupul Editorial Art, Editura Nemira și Editura Trei**; din Cluj-Napoca, **Editura Ecou Transilvan și Editura Școala Ardeleană**; din Pitești, **Editurile Diana, Paralela 45, Trend** și standul **Uniunii Scriitorilor din România-Filiala Pitești**. Editurile participante au întâmpinat publicul piteștean cu titluri atractive din cele mai diverse domenii ale cunoașterii, iar piteștenii, încă de la deschidere, și-au arătat interesul pentru carte și lectură.

Evenimentul cultural a fost organizat împreună cu Consiliul Județean Argeș și în colaborare cu Primăria Municipiului Pitești, derulându-se sub auspiciile proiectului **Respect pentru Valorile Naționale**, proiect realizat de Consiliul Județean Argeș.

Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș, prin intermediul compartimentului **Asistență și Îndrumare metodologică a bibliotecilor publice din rețeaua județului Argeș**, coordonează activitatea bibliotecilor publice de pe raza județului Argeș, funcție specifică bibliotecilor județene, ce vizează revigorarea și creșterea eficienței bibliotecilor în comunitate.

În județul Argeș funcționează 88 de biblioteci publice comunale, 3 biblioteci publice orașenești (Mioveni, Topoloveni și Ștefănești) și două biblioteci publice municipale (Câmpulung și Curtea de Argeș).

Instituția noastră a coordonat proiectul **CODE Kids – copiii fac coding în bibliotecile publice**, desfășurat în perioada 2017-2020, sub îndrumarea bibliotecarilor și supervizarea specialiștilor de la Asociația Simplon și Fundația Progress. Acesta a avut drept scop dezvoltarea competențelor digitale ale copiilor și implicarea acestora în viața comunității din care provin, prin rezolvarea unor teme digitale creative, astfel încât copiii din mediile rural și urban mic, cu vârste cuprinse între 10 și 14 ani, să fie încurajați să se implice activ și chiar să urmeze o carieră în tehnologie.

Din Argeș, în perioada 2017-2020, au fost înscrise bibliotecile publice din localitățile: Topoloveni, Aninoasa, Bogați, Boteni, Bradu, Merișani, Mușătești, Poienarii de Muscel, Rucăr, Vlădești, biblioteci în care s-au înființat cluburi de coding, numărul de copii înscriși în aceste cluburi de coding fiind de 112.

Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș a organizat în data de 3

noiembrie, **CODE Kids FEST 2020** – Târgul de Știință și Tehnologie pentru copii, în format online.

Șase proiecte din sfera științei și a tehnologiei, create de copii cu vârste cuprinse între 10 și 14 ani, au putut fi văzute la standurile virtuale din zona Expo a Târgului. Târgul Județean de Știință și Tehnologie a reunit copii și bibliotecari din Argeș, acesta fiind unul dintre cele 22 de județe din România unde se desfășoară proiectul **CODE Kids – Copiii fac coding în bibliotecile publice**.

În urma evaluării proiectelor, locul IV i-a revenit Clubului GALAXY CODE CLUB Mușătești, cu proiectul Quizz AppInventor, locul al III-lea a fost ocupat de Clubul CHILDREN FOR FUTURE Rucăr, cu proiectul Crearea unui semafor, locul al II-lea a fost ocupat de Clubul WINDOW FOR FUTURE Vlădești, cu proiectul Matricea cu leduri, iar locul I și participarea la Târgul Național de Știință și Tehnologie CODE Kids Fest 2020 i-a revenit echipei SMART GAMES TOPOLOVENI cu proiectul Einstein Quizz.

Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România (ANBPR) a continuat seria expozițiilor colective tematice de fotografie despre activitățile și programele bibliotecilor publice din România. **Biblioteca la puterea a treia - Seniorii și bibliotecile**, este o expoziție colectivă anuală de fotografii a ANBPR, ajunsă în anul 2020 la ediția a VI a. Acest proiect reunește an de an biblioteci publice, de la cele comunale la cele de rang orășenesc sau municipal și la marile biblioteci județene. Tema acestei expoziții a fost despre vârstnici și activitățile bibliotecilor publice special concepute și gândite pentru această categorie de public. Printre participanții la expoziție s-au aflat Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș și Biblioteca Publică din comuna Vlădești, județul Argeș.

Formarea profesională este un element de bază în dezvoltarea profesională a oricărui angajat, mai ales având în vedere evoluția ultimelor luni, marcate de pandemia Covid-19 și de importante schimbări la nivel economic și social.

În luna noiembrie 2020, Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș, cu sprijinul Asociației Naționale a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România (ANBPR), a organizat o serie de cursuri de formare profesională, desfășurate pe platformele Zoom și Webex. Primul curs a fost **Managementul riscului**, susținut de domnul dr. Robert Coravu, în data de 19 noiembrie, pe parcursul căruia bibliotecarii au aflat răspunsuri despre riscurile în profesia de bibliotecar și factorii care le pot genera, importanța riscurilor, despre cum pot fi abordate și controlate riscurile.

Un alt curs de formare, care s-a desfășurat în perioada 23 noiembrie-4 decembrie 2020, este **cursul de biblioteconomie**, modulul 1, care s-a desfășurat 6 ore zilnic, în mediul online.

Câteva dintre temele abordate în primul modul au fost: Introducere în

biblioteconomie; Legislație românească (Legea bibliotecilor, Legea Depozitului legal, Legea drepturilor de autor, Legea patrimoniului cultural național mobil); Catalogarea documentelor/descrierea bibliografică internațională; Evidența și organizarea colecțiilor de bibliotecă; Dezvoltarea serviciilor de bibliotecă; Metode moderne de promovare a serviciilor de bibliotecă; Sisteme integrate de bibliotecă; Biblioteca în mediul online.

Cursul a permis consolidarea cunoștințelor teoretice și perfecționarea abilităților practice și a aptitudinilor necesare practicării profesiei de bibliotecar.

La sfârșitul lunii noiembrie 2020, la Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș s-a desfășurat ***cursul de instruire și editare pe platforma online Wikipedia***, având ca obiectiv principal determinarea bibliotecarilor de a contribui, prin adăugarea de informații referențiate, la crearea și dezvoltarea de articole pe subiecte legate de comunitatea locală.

Centrul Europe Direct Argeș este un serviciu de informare europeană în cadrul Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” Argeș, și face parte din rețeaua Europe Direct, rețea de diseminare a informațiilor la nivelul țărilor din Uniunea Europeană.

Cunoașterea și diseminarea informației europene, încurajarea dezbaterilor, promovarea unei cetățenii active și responsabile au constituit priorități de lucru pentru întreaga activitate a centrului Europe Direct Argeș.

Obiectivele proiectului sunt:

- funcționarea unui serviciu permanent de întrebări și răspunsuri;
- organizarea de evenimente (seminarii, dezbateri, expoziții tematice) în vederea diseminării priorităților de comunicare ale Comisiei Europene;
- feedback lunar, transmis către Comisia Europeană;
- primirea, din partea Oficiului pentru Publicații al Uniunii Europene, a peste 3000 exemplare de publicații pe teme de interes european. Aceste materiale informative au fost folosite în cadrul activităților realizate pe parcursul anului sau au fost distribuite, pentru informare, către solicitanți, direct la sediu.

Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș a ținut pasul cu schimbarea survenită, astfel că Centrul Europe Direct Argeș din cadrul acesteia a organizat o paletă diversificată de evenimente în mediul online (activități, conferințe, ateliere de lucru, concursuri). Campania de informare ***Europe Direct Argeș vă recomandă!***, organizată în anul 2020, cu îndrumări către materiale didactice existente în mediul online, jocuri educative sau recomandări de lectură pe teme europene, cu link-uri directe către biblioteca digitală a Uniunii Europene, în scopul dezvoltării personale și profesionale a tinerilor și adulților de acasă, s-a bucurat de susținerea cetățenilor argeșeni, drept dovadă fiind creșterea semnificativă a impactului și a interacțiunilor avute pe rețelele de socializare.

Concursurile lansate online în anul 2020, cu scopul de a promova

diversitatea culturală a țărilor europene și cunoașterea drepturilor cetățenilor europeni: *10 fișe, 10 șanse, Fun with flags, Tradiții românești la granița dintre unitate și diversitate, Povești europene desenate și România în 10 cuvinte!* au stimulat tinerii să participe activ, dezvoltându-și astfel spiritul competitiv și cunoștințele generale.

La începutul lunii noiembrie 2020, Centrul Europe Direct Argeș a organizat Conferința anuală, adresată bibliotecarilor și funcționarilor publici din județul Argeș, multiplicatori de informație europeană. Evenimentul a fost găzduit de Centrul Europe Direct Argeș pe platforma Cisco Webex, derulându-se în mediul online.

Au fost diseminate rezultatele sesiunilor de informare despre serviciile de informare și asistență ale Uniunii Europene, care au fost organizate pe parcursul anului 2020, pentru cetățenii din Pitești și din comunele Poienarii de Muscel, Hârșești, Arefu și Mozăceni din județul Argeș, organizate atât fizic, cât și în mediul online.

De asemenea, au fost prezentate și rezultatele derulării proiectului **ȘTIM ÎMPREUNĂ!** În 15 comune din județul Argeș: Bradu, Boteni, Buzoești, Bogați, Coșești, Leordeni, Lerești, Merișani, Mușătești, Poienarii de Muscel, Rucăr, Ștefănești, Vedea, Vlădești și Topoloveni, au fost realizate, prin intermediul bibliotecarilor din bibliotecile publice comunale, 45 de acțiuni având ca scop stimularea interesului copiilor din mediul rural pentru subiecte din aria **ȘTIM** - Știință, Tehnologie, Inginerie, Matematică.

Complexitatea acțiunilor și prelucrarea fotografiilor, creativitatea, originalitatea și diversitatea activităților **ȘTIM**, derulate pe parcursul anului 2020, au adus premii bibliotecilor comunale din Rucăr (locul I), Buzoești (locul II) și Vlădești (locul III). Consolidarea bibliotecilor publice din mediul rural sau urban mic ca puncte de multiplicare a subiectelor cu tematică europeană reprezintă obiectivul proiectelor de acest gen, în contextul dezvoltării competențelor europene comune ce ne conturează viitorul în Uniunea Europeană.

În cea de a doua parte a Conferinței, reprezentanții Centrului Europe Direct Argeș au vorbit, în cadrul unui atelier online, despre provocările anului 2020 și despre modul în care internetul ne ajută să facem față tuturor schimbărilor survenite în situația actuală. În cadrul atelierului, au fost dezbătute subiecte legate de impactul pandemiei asupra utilizării internetului.

În perioada 22-25 septembrie 2020, a avut loc, online pe platforma Hopin, Conferința Occupy Library 2020, eveniment derulat de către Fundația Progress în cadrul proiectului Occupy Library Innovators Hub, la care a participat și Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș, prin reprezentanții Filialei ANBPR Argeș.

Printre invitații principali, care au luat cuvântul, împărtășind experiențe proprii și idei inovatoare, au fost: Hannelore Vogt (Director of Cologne Public

Library), Asaf Bartov (Senior Program Officer at Wikimedia Foundation), Loida Garcia-Febo (International Library Consultant), Christine Mackenzie (president of IFLA), Deborah Jacobs (International Library Consultant, former Director of Global Library Initiative – Bill&Melinda Gates), Eppo van Nispen tot Sevenaer (CEO of Netherlands Institute of Sound and Vision), Erik Boekesteijn (Senior Advisor at the National Library of the Netherlands), Gerald Leitner (Secretary General of IFLA), Jessica Dorr (International Library Consultant, former Deputy Director of Global Library Initiative – Bill&Melinda Gates), Liz McGettigan (Director of Digital Library Experiences at Solus UK Ltd.) , Stuart Hamilton (President of NAPLE, Head of Libraries Development at Local Government Management Agency).

În cadrul Conferinței s-a putut interacționa cu toți partenerii în Zona Expo și au fost împărtășite idei cu alți iubitori de biblioteci în Zona de Rețea, descoperind astfel, că formarea bibliotecarilor poate exista și în spațiul online.

Scopul acestui proiect este de a oferi sprijin bibliotecilor publice, pentru a contribui la dezvoltarea cetățeniei active și la învățarea pe tot parcursul vieții în comunitățile lor.

Având în vedere noua strategie construită în situația pandemică existentă, site-ul web al Centrului Europe Direct Argeș, a avut o creștere de 1000 de accesări pe lună, iar pagina oficială de facebook, www.edarges.ro, <https://www.facebook.com/EuropeDirectArges>, a câștigat 300 de noi urmăritori, toate datorate multiplelor distribuiri și a volumului mare de like-uri la postările create. Din cele 37 de săptămâni (aprilie - decembrie 2020), perioadă în care s-a realizat o monitorizare constantă a tuturor centrelor Europe Direct din România, timp de 19 săptămâni, pagina de facebook s-a aflat pe primul loc la interacțiunile săptămânale. În celelalte 18 săptămâni a rămas în top 5, semn că atât concursurile, cât și informațiile cu tematică europeană distribuite, într-o manieră prietenoasă și ușor de accesat publicului argeșean au fost apreciate.

Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș a propus o multitudine de oportunități pentru continuarea desfășurării diverselor proiecte și a oferit modalități alternative de comunicare cu comunitatea argeșeană.

Putem spune că tehnologiile digitale îmbogățesc procesul de educație în variate moduri și oferă diferite oportunități de învățare care trebuie să fie accesibile tuturor. Ele deschid accesul la informații și resurse utile pentru cetățenii comunității.

Actuala pandemie a schimbat, de multe ori dramatic, modele culturale, economice, sociale, dar și modul nostru de a fi. Nimeni nu a fost pregătit pentru această situație, iar bibliotecile nu fac excepție. Îngrădirea (justificată) a libertăților individuale a afectat și instituțiile culturale, care și-au închis porțile (tradiționale), multe refugiindu-se în mediul on-line, care nu suplinește însă „apropierea” fundamentală de valorile comunicaționale și formative autentice,

de profunzime.

Din acest punct de vedere, comunicarea bibliotecilor, ca instituții de cultură „vii”, cu utilizatorii săi, s-a întrerupt brusc, managementul acestora trebuind să găsească, într-un termen foarte scurt, modalități de continuare a legăturilor culturale, spirituale, cu comunitatea pe care o deservește. De fapt, este o schimbare bruscă de paradigmă, care a presupus, obiectiv, realizarea și implementarea unor programe alternative de comunicare cu utilizatorii.

Funcțiile contemporane ale bibliotecilor au căpătat alte conotații în care „tradiționalul” a trebuit compensat cu noile repere (dinamice) ale unei lumi în care informația, dar și cunoașterea, sunt decisive în perspectiva unui viitor optimist pentru umanitate.

Bibliografie

- Frîncu, Carmen, *Maratonul de povești*, în: *Bibliosphere. Buletin informativ al ANBPR – Filiala Argeș*, Nr. 2/ 2020, p. 4.
- Nicolescu-Ștefan, Georgeta-Elena, *Adaptarea educației și formării cetățenilor argeșeni la era digitală*, în: „Bibliosphere”. Buletin informativ al ANBPR – Filiala Argeș, Nr. 1/ 2021, p. 3.
- Panait, Ionela, *Eu în Europa – prezent și perspective*, în: „Bibliosphere”. Buletin informativ al ANBPR – Filiala Argeș, Nr. 4/ 2020, p. 3.
- Panait, Ionela, *Occupy Library 2020*, în: „Bibliosphere”. Buletin informativ al ANBPR – Filiala Argeș, Nr. 3/ 2020, p. 3.
- Raport de activitate 01 ianuarie 2020 - 30 decembrie 2020, Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” Argeș.* Disponibil la: <https://www.bjarges.ro/www/wp-content/uploads/2021/01/>, accesat la data de 13.07.2021.
- Sachelarie, Octavian Mihail, *Biblioteca în vremuri de pandemie*, în: „Bibliosphere”. Buletin informativ al ANBPR – Filiala Argeș, Nr. 2/ 2020, p. 3.

BIBLIOCLASTIA ÎN LITERATURĂ: DIMENSIUNI PREMONITORII ÎN ROMANELE DISTOPICE ALE SECOLULUI XX¹

**Drd. Mădălina LEFTER,
Școala Doctorală de Litere a Universității București,
Biblioteca Națională a României**

Throughout history, the destruction of important written treasures and precious libraries has been identified with major changes in the destiny of mankind. Assimilated at the level of cultural memory as catastrophes, burning libraries have acquired archetypal values, and in their literary representations they speak to the world about collective and individual traumas. In the successful dystopias of the 20th century, biblioclasm thematically and stylistically enriches the epic genre and has premonitory dimensions.

Keywords: biblioclasm, cultural memory, burning libraries, dystopias

Biblioteca în flăcări – arhetip literar

Destinul dramatic al colecțiilor antice de documente, dispariția violentă a unor tezaure scrise valoroase, șocul social al pierderilor patrimoniale și culturale de-a lungul istoriei au creat traume la nivelul memoriei culturale. Astfel de evenimente au însoțit, în general, schimbările profunde în paradigma existenței unor comunități largi. La schimbarea regimurilor politice, sub amenințarea războaielor sau a revoluțiilor tehnologice, bibliotecile au fost victime: prin incendiere, jafuri, cenzură, prin izolare, desființare sau răzlețirea documentelor. Lumea a resimțit aceste evenimente ca pe niște catastrofe, de natură să îi taie rădăcinile, să îi schimbe rosturile și, ca atare, oamenii literelor au consemnat aceste trăiri prin filtre și conștiință proprii.

Biblioclastia istorică, despre care vorbește Umberto Eco² își găsește reprezentări spectaculoase, mai ales în literatura și artele vizuale ale secolului

¹ Articolul face parte din cercetarea doctorală cu titlul „*Biblioteci și bibliotecari între real și imaginar. Reprezentări în proza românească, de la începutul secolului XX până în prezent*”, desfășurate de Mădălina Lefter, în coordonarea științifică a prof. univ. dr. Elena Tîrzișman.

² Umberto Eco, *Memoria vegetală și alte scrieri de bibliofilie*, trad. Anamaria Gebăilă, București, Editura Rao International Publishing, 2008, p. 34-38.

XX. Bibliotecile și oamenii lor au intrat în memoria universală, iar cele mai multe poartă amprenta destinelor tragice pe care le-au avut în istorie, astfel încât, *biblioteca în flăcări* a dobândit valoare arhetipală, reprezintă un *pattern* pe care îl vom întâlni nu doar în literatură, ci și în artele vizuale, mai cu seamă în cinematografie. Bibliotecile devin spații predilecte unor manifestări pe care le putem încadra în genurile *fantasy* și *science fiction*. Numeroase scenarii originale, dar și ecranizări ale unor romane cu succes la publicul larg, vor evidenția biblioteci și bibliotecari în roluri-cheie.

După ce întocmește o listă de 122 de evenimente probate istoric, soldate cu distrugerea unor importante colecții de documente din întreaga lume, de la colecțiile Antichității și până la cele aparținând bibliotecilor din Irak, din 2003, istoricul și scriitorul francez Lucien X. Polastron comentează chiar o atitudine biblioclastă a unor importanți scriitori ai secolului XX, precum Ray Bradbury, Jorge Luis Borges, Elias Canetti sau Bohumil Hrabal³, care au transfigurat artistic tragedia istorică și au încărcat memoriei culturale un simbol puternic al sfârșitului, al morții spirituale. *În imaginar, nimicirea cărților devine gestul ritualic, săvârșit cu intenție sau fatidic, care vorbește, de obicei, despre declinul civilizației.*

Cărțile în flăcări se constituie, însă, și ca revelatori puternici ai tulburărilor intimității, ai sufletelor zdruncinate, ai conștiințelor încărcate, nostalgiilor, ca în romanele lui Carlos Ruis Zafon, Elias Canetti sau Bohumil Hrabal.

Alteori, concepțiile autorilor despre cunoaștere, credință și viitorul omenirii capătă formele masive și greutatea rafturilor pline ale unor biblioteci misterioase, în care individul e solitar, pierdut în labirinturi fără soluție. Sunt scriitori ai secolului XX, pentru care mistuirea memoriei scrise capătă valențele purificatoare și regeneratoare ale (re)Învierii, așa cum se întâmplă cu bibliotecile imaginare ale lui Umberto Eco, Jorge Luis Borges și Mircea Eliade. Ei și-au adăpostit cele mai importante gânduri despre umanitate și credință pe rafturile eterne ale bibliotecilor lor imaginare.

Practic, spaima morții rațiunii a asigurat portanța *mitului bibliotecii în flăcări* în literatură. În momente esențiale din istorie, însuși scrisul a avut parte de opoziția unor tradiționaliști celebri ai Antichității, care s-au împotrivit colecționării textelor, pe motiv că arta ar fi o iluzie, iar vorbele scrise ar izola cunoașterea, așa cum au susținut filozofi, precum Socrate și Seneca. Dar și nume ilustre ale Renașterii, precum Erasmus de Rotterdam, Cornelius Agrippa, Rabelais și Montaigne, au obiectat la adresa tiparului, convinși că acesta ar fi împiedicat exercițiul gândirii proprii și rostul memorării.

Secolul Luminilor a venit, la rândul-i, cu ideea de curățare a conștiinței de păcatele monarhiilor absolutiste, sub influența filozofiei carteziene. *Tabula*

³ Lucien X. Polastron, *Books on Fire. The Destruction of Libraries Throughout History*; translated by Jon E. Graham. Rochester, Vermont: Inner Traditions, 2007, p. 300.

rasa nu a rămas doar o idee a lui Aristotel, ci a călătorit până la Jean Jacques Rousseau, în secolul al XVIII-lea, care pleda în favoarea întoarcerii la valorile naturale ale omului copilului pur, neîntinat de societate.

Astăzi, în era cunoașterii, avem, probabil, aceeași teamă legată de transferul textului de pe suporturile tradiționale în mediul electronic și digital, mediu care nu a dovedit, încă, rezistență în timp și, ca atare, deocamdată nu oferă garanția prezervării informației, așa cum o fac și astăzi, tăblițele din lut ale bibliotecii din Ninive, cele cerate de la Roșia Montană, papirusul și pergamentul, suporturi care au depășit milenii. Scriitorul nipon Haruki Murakami ilustrează magistral teama pentru destinul cărților prinse în războiul informației. În romanul *La capătul lumii și în țara aspră a minunilor*, autorul ascunde biblioteca publică din oraș și discurile de acasă în inconștientul personajului său.

Dintotdeauna, teama pierderii rădăcinilor, a legăturilor cu trecutul, accentuează în literatură sentimentul regresului cultural și lasă loc discursurilor despre sfârșitul lumii raționale sau despre un prezent lipsit de scopuri. Așa cum sfârșitul Evului Mediu cavaleresc este redat extraordinar în opera lui Cervantes, *Don Quijote*, căruia apropiată îi ard cărțile *aducătoare de nenorociri în mințile oamenilor* și zidesc spațiul bibliotecii bravului hidalgo, distopiile celebre ale primei jumătăți a secolului XX reflectă reacția scriitorilor la schimbările industriale și tehnologice epocale, care dau tonul altor filozofii și stiluri de viață.

De fapt, istoria a marcat, în ultimele trei secole, patru, dacă nu chiar cinci revoluții industriale, toate manifestate și în biblioclastia literară: secolul al XVIII-lea marchează apariția motorului cu abur al lui John Watt, dar și un roman utopic, realizat sub influența filozofiei raționaliste carteziene, al scriitorului francez Louis-Sébastien Mercier. În *Anul 2440 sau Un vis cum n-a mai fost* (1771), autorul imaginează o lume curățată de toate prostiile vremilor trecute, prin incedierea cărților inutile, frivole, ca sacrificiu necesar adus adevărului și bunului simț. Cele rămase în bibliotecile anului 2440 aveau să fie *corectate conform principiilor morale*, aflăm din romanul lui Mercier, o reprezentare literară a îndemnului lui Descartes, de ștergere a conștiinței, *tabula rasa*, pentru a putea face loc reconstruirii sociale și câștigării libertății de gândire.

Secolul al XIX-lea aduce omenirii electricitatea și motorul cu ardere internă, dar și imaginea Alexandriei în flăcări, în piesa de teatru a lui George Bernard Shaw, *Cezar și Cleopatra* (1901) sau în romanul *Hypathia, or New Foes with An Old Face*, al lui Charles Kingsley (1853), care pune în povestea bibliotecarei alexandriene toate resentimentele veacului al XIX-lea față de creștinism.

Veacul XX prilejuiește omului primul zbor în spațiu, *inventează* micropocesorul și Internetul. Însă înainte de toate acestea, secolul XX începe cu două războaie care schimbă întreaga planetă și, mai ales, cu spectrul unei

invenții înspăimântătoare: bomba atomică. În plus, pe fondul dezvoltării noilor concepte ale managementului științific, ale *taylorismului*, în plin avânt după 1911, raportarea individului la timp este discutată în termenii eficienței, la nivelul întregii societăți muncitorești și nu din perspectiva dezvoltării personale. Criza economică profundă, pe care avea să o traverseze lumea capitalistă după Primul Război Mondial (1928 și 1933), a afectat întreaga lume, a determinat polarizarea ideologică și politică, între Est și Vest, și a dus la consolidarea facțiunilor extremiste. Or, niciuna dintre ideologiile care argumentează extremele în guvernarea popoarelor nu vizează scopurile și sensul devenirii personale a individului, ci interesele de masă, în virtutea eficienței. Toate aceste tulburări ale începutului de veac își vor găsi expresia literară în popularele distopii semnate de Aldous Huxley, George Orwell și Ray Bradbury.

Dimensiuni premonitории în distopiile secolului XX

Una dintre ideile care fundamentează biblioclastia în literatură este legată de puterea modelatoare a cuvântului scris și de portanța mitului bibliotecii în memoria culturală. Lumea secolului XX păstrează acest arhetip, al bibliotecii distruse, iar unele dintre cele mai interesante reprezentări literare ale sale s-au transformat în ceea ce numim astăzi romane *distopice*, adică cele care imaginează lumi înspăimântătoare, dar posibile.

Publicat în 1932, titlul romanului *Minunata lume nouă*, de Aldous Huxley, pare continuarea epică a unei fraze celebre din secolul al XVII-lea, mai exact a unei replici încărcate de ironie a Mirandei, personajul din piesa *The Tempest* [*Furtuna*] de William Shakespeare, din 1611: „*O, brave new world, that has such people in't!*” [*O, minunată lume nouă, cu asemenea oameni în ea!*]⁴. În actul al III-lea, dialogul fascinant între Caliban și Stephano pecetluiește destinul ducelui de Milan, Prospero, care trebuie ucis, însă nu înainte de a-i arde cărțile. Fără ele, spune Caliban, vrăjitorul nu mai are nicio putere de comandă și poate fi eliminat cu ușurință.⁵

La trei secole distanță de Shakespeare, romanul lui Huxley plăsmuiește o societate nouă, fără cărți, în care oamenii se nasc controlați, în laboratoare, unde copiii sunt programați genetic, pentru a răspunde anumitor standarde de inteligență, în funcție de nevoile economice. Educația are loc în crescătorii, unde minților li se inoculează hipnotic spaima față de cărți. Lumea imaginată de Huxley anulează ideea de individ, dotat cu gândire proprie, cu opțiuni

⁴ William Shakespeare, *The Tempest*. [Online.] [Accesat la:02.12.2020]. Disponibil la <http://shakespeare.mit.edu/tempest/full.html>

⁵ Op. Cit. „*Batter his skull, or paunch him with a stake, Or cut his wezand with thy knife. Remember First to possess his books; for without them He's but a sot, as I am, nor a hath not One spirit to command: they all do hate him As rootedly as I. Burn but his books.*”

personale. În finalul romanului său, pe care numeroase voci din spațiul public, precum cea a scriitoarei Margaret Atwood, astăzi îl descriu ca *premonitoriu*⁶, autorul își ucide singurul personaj investit cu rațiune proprie, care reușește să păstreze cititorului, măcar până la ultimele pagini, o urmă de speranță: un metis *sălbatic*, crescut într-o rezervație de oameni *neprogramați*, aducătoare de mirări aproape zoologice pentru lumea condiționată eugenic, de un sistem totalitar, interesat exclusiv de știință. O singură colecție de cărți, reprezentantă a epocilor demult apuse, pare a supraviețui în *Minunata lume nouă* și aceea, ascunsă în biroul personal al unui *Controlor*, personaj cu autoritate în scena teatrului infernal imaginat de Huxley. Un seif ascunde *Sfânta Scriptură* și poemele lui Shakespeare, din care citează, pe alocuri, în timp ce biblioteca, aflată la vedere, etalează doar ceea ce este util în consolidarea doctrinei egalitariste și consumeriste. O întreagă discuție, referitoare la pericolul frumuseții autentice, în capitolele XV și XVI ale romanului, tulbură orice minte rațională, nu doar pe cea a unui iubitor de cărți.

În timpul Războiului Rece, își amintește scriitoarea Margaret Atwood, lumea cititorilor se întreba care dintre cele două pattern-uri distopice va câștiga: consumerismul delirant și eugenia, anunțate de romanul lui Huxley, în care toți oamenii sunt tineri, frumoși, lipsiți de boli, liberi să consume *pastile de fericire*, sau totalitarismul violent, imaginat de George Orwell, de tip *Fratele cel Mare (Big Brother)*, anunțat de o altă carte, care a făcut înconjurul lumii, *O mie nouă sute optzeci și patru*?!

Ne referim la un roman despre care și astăzi se vorbește cu pasiune, la aproape șapte decenii de la apariție. Îl aducem în atenție pentru modul interesant în care autorul își critică realitatea începutului de secol XX și poartă memoria culturală un avertisment. Personajul său principal este un arhivar, ocupat cu schimbarea zilnică a memoriei umanității, prin ștergerea și înlocuirea adevărului. Lumea alternativă, *post-adevăr*, pe care o creează Orwell, într-unul dintre cele mai puternice romane ale veacului trecut, vorbește și astăzi, în secolul XXI, despre o amenințare serioasă la adresa culturii și securității la nivel global: știrea falsă.

În imaginația lui Orwell, *Oceania* este o lume postnucleară, o Londră totalitară, sinistă, în care pare că logica a ieșit complet din procesele gândirii. *Războiul este pace, libertatea e sclavie, iar ignoranța e putere*⁷, sunt sloganurile inoculate hipnotic oamenilor, într-un spațiu în care toate cărțile trecutului au fost distruse. În țara guvernată de un Minister al Adevărului, oamenii vorbesc o *neolimbă* și sunt controlați permanent, prin intermediul unui

⁶ Margaret Atwood (2007), *Everybody is happy now*, în „The Guardian”. [Online]. [Accesat la 02.12.2020]. Disponibil la:

<https://www.theguardian.com/books/2007/nov/17/classics.margaretatwood>.

⁷ George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*, trad. Dana Crăciun, Iași, Editura Polirom, 2019, p. 8.

teleecran, care funcționează obligatoriu în orice casă. Eroul romanului, Winston Smith, este un arhivar, a cărui misiune nu este aceea de a păstra adevărul, ci de a rescrie datele din documente sau din cărți, în funcție de nevoile de moment ale autorității. O iubire și nimbul unui text shakespearian îl trezesc: pentru greșeala de a fi gândit pentru sine, *dublughândirea*, omul trebuia să moară.

Multă vreme s-a crezut că lucrarea lui Orwell din 1949 ar constitui o critică la adresa comunismului și a ideologiei marxiste, omițându-se că Orwell avea convingeri foarte solide de stânga. În plus, imediat după 1945, spaima lumii era legată de izbucnirea unui nou război. Gregory Claeys, profesor emerit de istorie al Universității din Londra, explică modul în care lucrarea fostului combatant voluntar al Diviziei „Lenin” din Barcelona, a avut parte de interpretări complet diferite, în funcție de curentele de gândire care au traversat secolul XX, și în ce context această distopie poate avea semnificații relevante și astăzi: *„Orwell credea că acesta [un nou război, n.red.] va fi unul nuclear și că acest război va aduce distrugerea întregii noastre civilizații. Deci, anul 1984 a însemnat o schimbare dramatică a percepției despre societatea Big Brother. Aceasta nu mai reprezenta o paradigmă a totalitarismului (...), ci o critică a capitalismului. Iar această temă rămâne relevantă în 2017, odată cu inaugurarea președinției lui Trump. Am în vedere nașterea așa-ziselor fapte alternative și, aici, personajul lui Orwell are dreptate când spune că, în asemenea societăți, adevărul nu contează. Ceea ce contează este ceea ce îi poate convinge pe oameni să creadă. Și dacă pui totul în contextul unei societăți a postadevărului, atunci ceea ce Orwell descrie, gândindu-se la stalinism, apare ca o consecință a «liberalismului»”*⁸, comentează Claeys.

Indiferent, însă, de interpretare și de momentul la care facem referire, ne surprindem tot mai des atribuind o etichetă *orwelliană* oricărei situații care se referă la dictatură, la supravegherea și manipularea maselor, la anularea personalității individului și la minciuna diseminată de autorități în cadrul unor comunități largi de oameni. Așa cum absurdul sistemelor birocratice și funcționărești este apreciat astăzi frecvent drept *kafkian*, George Orwell intră în memoria culturală definind propaganda bazată pe ștergerea memoriei, diseminarea informației false și pe subminarea rațiunii și a ființei cu gândire proprie.

Romanul lui Orwell apare citat când gestionari ai patrimoniului scris, astăzi, trebuie să își argumenteze pledoariile în fața opiniei publice, dar, mai ales, a autorităților, pentru un management mai atent al bibliotecilor. Richard Ovenden, șeful Bibliotecilor Bodleiene de la Oxford, susține că atâta vreme

⁸ Cezar Gheorghe, (2017), *Utopia și distopia sunt două fețe ale aceleiași monede: interviu cu Gregory Claeys*, în „Observatorul cultural”, Nr. 878. [Online]. [Accesat la 05.12.2020]. Disponibil la: <https://www.observatorcultural.ro/articol/utopia-si-distopia-sint-doua-fete-ale-aceleiasi-monede/>

cât finanțarea publică a bibliotecilor și arhivelor este atât de precară, „*instituțiile democratice, legea și societatea deschisă sunt amenințate*”.⁹ Ovenden își argumentează discursul și cu un mic fragment din paginile romanului orwellian, despre care consideră că sună deconcertant de adevărat astăzi, susținând că rolul bibliotecilor și arhivelor într-o societate deschisă este tocmai acela de a proteja adevărul: „*«there was truth, and there was untruth, and if you clung to the truth even against the whole world, you were not mad»*”.[*a existat adevăr și a existat neadevăr, și dacă te-ai agățat de adevăr chiar și împotriva întregii lumi, nu ai fi nebun.*]¹⁰

Istoricul Lucien X. Polastron nu își poate ascunde o ironie amară adresată erei cunoașterii și își exprimă regretul că George Orwell nu a trăit măcar până în anii '90, când, eventual, ar fi putut scrie o postfață romanului său, „*având în vedere beneficiile enorme pe care le oferă lumii moderne era digitalizării și punerea cunoașterii la adăpostul online*.”¹¹ De fapt, autorul lucrării *Books on Fire* își exprimă în numeroase rânduri teama legată de fragilitatea suporturilor moderne de informație, găsind în mediul digital garanții prea mici cu privire la prezervarea patrimoniului cultural. Un discurs vehement dezvoltă Richard Ovenden la adresa opiniei publice, despre care crede că asistă fără reacție și fără a solicita autorităților un control real la mutarea informațiilor în mediul digital de către mari jucători pe piața *Big Data*. Pentru a explica pericolul și consecințele ștergerii/pierderii unor valori patrimoniale importante, tot romanul lui George Orwell îi oferă un moment relevant: „*«the past was erased, the erasure was forgotten, the lie became truth»*” [*trecutul a fost șters, ștergerea a fost uitată, iar minciuna a devenit adevăr.*]¹²

Pe ideea unei civilizații răcăcite, rămasă fără busolă, își construiește și scriitorul american Ray Bradbury romanul *Fahrenheit 451* (1953), o lucrare-reper a literaturii *Science Fiction*. Ne interesează aici abordarea interesantă a autorului, care, spre deosebire de predecesorii săi, Huxley și Orwell, acordă o șansă reconstituirii lumii raționale prin mijlocirea memoriei, mai exact a memorării textelor esențiale. Personajul principal, Guy Montag, este pompier, iar în lumea sa, a fi pompier presupune a da foc cărților. Întreaga construcție epică urmărește devenirea acestui ins, inițial perfect aliniat societății în care trăiește, antiintelectuală și bibliofobă, într-un antierou al acesteia și într-o

⁹ Richard Ovenden, *Burning the Books. A History of the Deliberate Destruction of Knowledge*, Cambridge, Massachusetts. The Belknap Press of Harvard University Press, 2020, p. 4.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Lucien X. Polastron, *Books on Fire. The Destruction of Libraries Throughout History*; translated by Jon E. Graham, Rochester, Vermont, Inner Traditions, 2007, p. 310. *It is extremely regrettable that George Orwell did not live into his nineties and provide a postface to his best seller, taking into account the exorbitant facilities that digitalization and the depositing of knowledge online give to the modern world.*

¹² *Ibidem*.

speranță pe care cititorul o poate desluși prin raportarea autorului la timpul ce vine. Bradbury opune atacului asupra lumii raționale memoria individuală și colectivă, salvându-și personajele ascunse prin păduri, foști universitari cu existențe clandestine, purtându-și cărțile în minte. *Fahrenheit 451* nu decantează temeri cu privire la vreo criză economică sau la adresa unui nou război, ci degajă, mai degrabă o atitudine foarte bine articulată în text împotriva mass-media, în plin avânt în anii 50. Apoi autorul flagelează imaginația cititorului cu întrebarea dură: *Cum ajungi atât de gol pe dinăuntru... Cine te golește?*¹³ Discursul lui Bradbury înfierează la o temperatură ridicată chiar pe cititorul vremii sale, pentru alegerile sale de lectură: „*Revistele au devenit un soi de budincă de tapioca cu vanilie. Cărțile au ajuns niște lături, după cum au afirmat criticii snobi. Nu-i de mirare că au încetat să se mai vândă, au zis tot ei. Cititorii, însă, au lăsat, totuși, să supraviețuiască revistele de benzi desenate și revistele pornografice 3D*”¹⁴.

Fragmentul ne duce cu gândul la un amănunt relevant din istoria acestui roman. Ray Bradbury publica *451 Fahrenheit*, în 1953, fără ecouri de substanță. La inițiativa unui tânăr editor, Hugh Hefner, debutant în media, la vremea aceea, Bradbury este de acord să-și publice din nou romanul, în 1954, de această dată în foileton, în paginile proaspetei reviste „Playboy”. Experiența serializării romanelor, la apogeu în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, a arătat că scriitorii își ajustau lungimea textului și, uneori, adaptau conținutul operei, în funcție de reacțiile cititorilor sau de nevoile editoriale de moment. Putem crede, așadar, că fragmentul citat poate fi chiar un dialog deschis al lui Bradbury cu cititorii revistei, publicație care avea să ajungă una dintre cele mai puternice forțe financiare media ale secolului XX. La rândul său, Bradbury a devenit, prin acest roman, un clasic de mare forță al literaturii științifico-fantastice, un altfel de poem închinat lecturii, despre care vorbim și astăzi, când anxietățile socio-culturale ne retrimite la cărți.

Nu doar premoniția, legată de avântul pe care îl va lua televiziunea în anii următori, ne uimește în roman, ci modul în care Bradbury critică cenzura pe criterii familiare și nouă, astăzi, în secolul XXI, și pe care le relocăm semantic unei sintagme noi, anume *corectitudinea politică*. O regăsim în discursul unui personaj al lui Bradbury, aidoma frecventelor ridicări de ton din spațiul public al zilelor noastre: „*oamenii de culoare nu pot să sufere «Povestea Micul negru Sambo». Pune-o pe foc! Albii sunt cam stânjeniiți de «Coliba unchiului Tom». Pune-o pe foc! S-a scris o carte despre influența tutunului asupra cancerului pulmonar? Plâng amatorii de țigări? Pune cartea pe foc!*”¹⁵

¹³ Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, trad.: Petre Solomon, București, Editura Pladin, 2020, p. 52.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 66.

¹⁵ *Op. cit.*, p. 68.

Putem contura câteva concluzii cu privire la destinul literar al bibliotecilor distruse de istorie. Putem considera colecțiile Antichității ca fiind elemente care marchează definitiv momente esențiale ale schimbării destinului umanității și încarcă, la nivelul memoriei culturale, modele de exprese a crizei.

Tranfigurarea realității, din istorie faptică în valoare arhetipală, are loc în diferite contexte ale violenței iar (re)amintirea sfârșitului tragic, brutal, stimulată de factori din prezentul autorului, este cea care asigură portanța mitului bibliotecii în memoria culturală occidentală.

Analiza traiectoriei bibliotecilor antice dezvăluie aportul covârșitor pe care patrimoniul scris îl aduce modelării gândirii politice. Reprezentările literare au, de asemenea, acest efect asupra cititorului.

Biblioclastia imaginarului universal literar este analizabilă începând cu secolul al XVII-lea, dar secolul XX este cel care îi acordă atenție critică și care îi oferă și cele mai bogate resurse de inspirație istorică: două războaie mondiale, regimurile totalitare, dezvoltarea tehnologică, consumerismul, subfinanțarea bibliotecilor fizice, în special a celor școlare.

Reprezentările literare ale *bibliotecii distruse* sunt investite de anumiți scriitori ai secolului XX cu roluri premonitorii asupra viitorului întregii omeniri și au îmbogățit epic și stilistic romanul, ca gen literar, și distopia, în mod particular, ca specie a sa.

Putem spune că apelul la semnificația cărții a îmbogățit tematic și epic literatura modernă, în special genurile științifico-fantastic și istoric. Atitudinile scriitorilor față de moștenirea culturală a prilejuit încondeierea unor povestiri marcate de diversitate, dar și de un respect comun față de carte.

Bibliotecarul antic, în varianta unui păstrător al cărții, își regăsește, în literatura distopică a secolului XX, prea puține din trăsăturile istorice, inițiale. Fizionomia modernă a protectorului bibliotecii poartă însemnele sarcinilor sale mai noi, dedicate supraviețuirii, a sa ca individ și a memoriei colectivității. Însă el nu mai e un om al puterii, nu mai este un formator cultural, un intelectual apreciat, ci un martor cumva neputincios la faptele omenirii.

LECTURA, UN REMEDIU ÎN TIMPUL PANDEMIEI

**Profesor Ionela-Liliana LELCU-TIPERCIUC,
Școala Gimnazială Voitineli**

„Fiecare carte pare să închidă în ea un suflet. Și cum o atingi cu ochii și minte, sufletul ți se deschide ca un prieten bun” (Maxim Gorki)

The SARS-CoV-2 pandemic period of time, was a great opportunity to realize that a pleasant way to spend time is reading books. The role of a book is to provide new information, to improve vocabulary and to develop communication skills.

The pleasure of reading offers greater richness than we realize at first sight, becoming the only activity leading the reader to see beyond it, a way of life.

Keywords: pandemic, book, reading, read, publishing house.

În lucrarea de față voi face referire la importanța lecturii în zilele noastre, când trecem printr-o criză generată de această pandemie, generată de apariția virusului de Covid-19. Fiind izolați în case din cauza carantinei, copiii au început să petreacă mai mult timp în compania cărților. Au participat alături de personaje la acțiune, au râs în hohote la replicile lor, au suferit, au plâns din cauza poveștilor triste. Și pentru adulți, cartea poate reprezenta un mijloc de evadare dintr-un cotidian stresant și anxios. Fiecare carte este o poartă spre o nouă lume, spre un alt univers, o cheie magică ce deschide o comoară a imaginației.

Ce am putea spune despre lectură? Lectura sau cititul reprezintă înțelegerea conținutului unui text prin decodarea simbolurilor, semnelor grafice sau a informațiilor prezentate, o modalitate interesantă și plăcută de a vizita ținuturi magice, de a ne îmbogăți cunoștințele generale. Este unul din procesele ce permite cititorilor să-și creeze propriile interpretări care pot fi bazate pe experiențele anterioare ale cititorilor. În această perioadă, vânzările de carte au crescut, pe site-ul elefant.ro, cu peste 30% în 2020 față de 2019.

Mulți autori au publicat cărți în această perioadă, precum: Ioana Chicet-Macoveiciuc (*Te iubesc, orice ai face!*), Alec Blenche (*Erus și Valea Recunoștinței*), Alex Donovici (*Țup. Imposibil e doar un cuvânt*), Irina Binder (*Până la sfârșit*), Gaspar Gyorgy (*Mindfulness urban*), Neagu Djuvara (*O scurtă istorie ilustrată a românilor*), Gabriel Liiceanu (*Isus al meu*) etc. Fiecare carte spune o poveste sau te învață ceva specific. „*Curajul nu depinde*

de cât de mare ți-e trupul, ci de cât de mare ți-e sufletul. De acest lucru s-au convins toate animalele pădurii, atunci când, spre marea lor surpriză, lumea lor a fost salvată de micuța ciocârlie Tup, cea cu piciorușele scurte și fără de aripi". (Alex Donovici, *Țup. Imposibil e doar un cuvânt*) De la personajele acestei cărți putem afla că este important să nu judecăm niciodată după aparențe, să credem în noi până la capăt și să nu ne pierdem speranța, indiferent prin ce situații complicate trecem. Atmosfera feerică a poveștii este întregită de ilustrațiile talentatei Stela Damaschin-Popa, primitoare a unora dintre cele mai prestigioase premii din domeniu... „Pentru că Emei îi place să afle totul despre lucrurile din lume, ea face o mulțime de experimente interesante. (Ioana Chicet-Macoveiciuc, *Te iubesc, orice ai face!*) O carte pentru toate vârstele, despre experimente de copil, cu dialoguri simpatice și ilustrații vesele. Este un instrument util pentru părinții obosiți care vor să se conecteze rapid și eficace cu puiul lor.

Irina Binder este o tânără scriitoare care a debutat cu romanul *Fluturi*. Cartea *Până la sfârșit* face parte din categoria ficțiune/literatura română. „Dacă stau bine să mă gândesc, orice îmbrățișare ar putea fi ultima pe care o oferim sau ultima pe care o primim... N-ar trebui să mai amânăm nimic. N-ar trebui să ne luăm rămas bun niciodată fără ca omul de care ne despărțim să știe cât de mult îl iubim. N-ar trebui să lăsăm niciun om în urma noastră fără confirmarea că este prețuit și că este în siguranță în sufletul nostru.” „Oare cât timp din viața noastră suntem noi înșine și cât timp purtăm măști? Unii dintre noi trăiesc atât de mult cu măștile pe suflete, până când, într-o bună zi, ajung să se confunde cu ele și uită chiar și ei înșiși cine sunt cu adevărat.” (Irina Binder, *Până la sfârșit*). Acesta continuă povestea din romanul *Fluturi*, de care autorea s-a despărțit cu sufletul sfâșiat și cu ochii plini de lacrimi.

O altă carte de valoare este cea a lui Neagu Djuvara, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*. O carte de istorie pe înțelesul tuturor. Imaginile spun ele o poveste sau o completează. Documentele iconografice ale ediției au fost selectate cu grijă, de către autor, astfel încât cititorul parcă privește un album de familie, alcătuit de mai multe generații: oameni din trecut, împărați romani, domnitori și regi, cu aliații și dușmanii lor, politicieni, buni și răi. Autorul preciza în *Cuvânt înainte* că „această carte nu este o carte obișnuită de istorie; nu este un manual și nici nu are pretenția de a ține locul manualelor de școală. Ea s-a născut din inițiativa doamnei Irina Nicolau, specialistă în etnologie și istorie orală, care, acum câțiva ani, exasperată de faptul că manualele școlare, de cele mai multe ori, continuau, în ciuda revoluției din decembrie 1989, să difuzeze aceeași istorie intenționat deformată în deceniile trecute, și cam în aceeași limbă de lemn... E o povestire foarte rezumativă; n-am înșirat, de pildă, numele tuturor voievozilor care se ceartă pentru domnie în secolele al XV-lea și al XVI-lea, sau, mai apoi, ale domnilor fanarioți schimbați de stăpânul de la Constantinopol la doi-trei ani odată” (Neagu

Djuvara, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*).

Mesajul autorului cărții *Minfulness urban* este foarte clar: starea de prezență conștientă ne ajută să vedem ceea ce este invizibil: durerea noastră. Când îți vezi durerea, este greu să mai fugi de tine. Atunci începe vindecarea. „Mindfulness, în sensul său cel mai general, se referă la trezirea dintr-o viață trăită pe pilot automat și la faptul de a fi interesați de ceea ce experiențele noastre de zi cu zi ne aduc în atenție... Atunci suntem *mindful* (conștienți), trăim aici și acum, suntem conștienți de propriile gânduri și sentimente, fiind, de asemenea, receptivi la cele ale oamenilor din jur.” Daniel Siegel, profesor la Facultatea de Medicină UCLA.

Pentru cititorul evlavios, cartea *Isus al meu* de Gabriel Liiceanu este scandaloasă. Cel ce trăiește paradoxurile și nedumeririle propriei credințe, scepticul și însetatul de cunoaștere se vor regăsi în întrebările presărate de-a lungul acestei călătorii. În *Cuvânt înainte*, autorul a precizat de ce a ales *al meu*: „un prieten, de pildă, auzind la ce lucrez, mi-a spus, mai în glumă, mai în serios –Ei bine că te-ai împroprietărit și cu Iisus!”

Fiecare carte, fiecare poveste a fost și rămâne o poartă spre o nouă lume, spre un alt univers, o cheie magică ce deschide o comoară. Citind povești, copiii își dezvoltă propria exprimare, își îmbunătățesc vocabularul, își formează abilități de a asculta, de a acorda atenție, de a se concentra, de a memora, își îmbunătățesc abilitățile de comunicare prin dezvoltarea simțurilor, Cărțile antrenează imaginația și puterea copiilor de a vizualiza întâmplările citite. Dacă părinții le citesc copiilor, acasă, aceștia se vor descurca mai bine la școală, vor găsi mai ușor conexiuni între idei și concepte. Lectura oferă un sentiment de intimidare și apropiere care îi dă copilului siguranța că este iubit. Cu toate că programul școlar al copiilor este foarte încărcat, ei ar trebui să citească câteva pagini pe zi. Cititul poate fi și distractiv, copiii pot juca diferite roluri, poate spune care este personajul său preferat, să povestească cu ajutorul imaginilor din carte. Însă, cititul poate avea efecte pozitive asupra adulților, sporind răbdarea, aducând uitarea stresului acumulat, acasă sau la serviciu.

“Când citim o carte bună pentru prima dată, experimentăm același sentiment ca și atunci când dobândim un nou prieten. A citi o carte deja citită din nou înseamnă a vedea din nou un prieten vechi”. „Lectura îți înalță sufletul și un prieten luminat îl mângâie” (Voltaire, *Naivul*).

O carte interesantă, apărută în timpul pandemiei, la Black Button, este *Dicționarul refacerii* de John Freeman; ea reprezintă o sursă de inspirație pentru scriitori. O carte care trece în registru toate lucrurile care contează astăzi, reușește să te prindă în mecanismele pe baza cărora îți produci furia și dezamăgirea în aceeași măsură în care îți formulezi speranțele. „Suntem furioși și rușinați, dar, mai presus de orice, suntem apatici. Știm că cei care dețin puterea se bazează pe asta. Au înțeles exact cât de metastază e apatia. Apatia noastră, care se concretizează într-o pasională neimplicare, e parte a motivului

pentru care lupta continuă să fie luptă și nu virajul către dreptatea adevărată... Sistemul ne testează limitele și ni le forțează, pentru că limitele lui sunt forțate la maxim.” (John Freeman, *Dicționarul refacerii*)

O altă carte interesantă este *De ce urma să coboare din trăsură Frosica?* de Radu Gabriel Pârvu, apărută la Editura Trei. „Categoric, trăsura s-a oprit undeva, iar pentru Frosica a pune piciorul pe pământ echivalează cu o opțiune. Nici nu vreau să mă gândesc ce este în sufletul ei! A ignorant sfatul familiei, ba chiar și-a încălcat legămintele față de sine.”

Managerul Editurii „Lebăda Neagră”, Adrian Christescu, a scris cartea *Hotelul amintirilor*. Scriitorul este asemenea marinarului care duce încărcătura în port și nu trebuie să-și dea cu părerea referitor la utilitatea mărfii, în timp ce cititorul este ca un vameș. Cartea conține 10 povestiri, creionate de un artist al condeiului, care ne trimite într-un timp al amintirilor private, cu nostalgia acelor vremuri, dar și cu pagini a acelor timpuri pline de nesiguranță și care ne-au lăsat cu multe întrebări fără răspuns. „Dimineața, m-am trezit în zgomot de ploaie. Picăturile grele cădeau pe geamul dormitorului meu, aflat la mansardă, într-un răpăit constant, uneori accelerat de palele de vânt care se strecurau printre foile de tablă ale acoperișului. Inevitabilul se produsese, căci dimineața de septembrie venise trăgând toamna după ea... Și ca un făcut, în copilăria mea, toamna nu venea niciodată la sfârșit de săptămână.” (Adrian Christescu, *O amintire bizară, în Hotelul amintirilor*)

La Editura Art a apărut continuarea romanului *Povestea slujitoarei* de Margaret Atwood, anume *Testamentele*. În acest roman ne aflăm în mijlocul Republicii Galaad, dar 15 ani mai târziu după evenimentele din *Povestea slujitoarei*. Viețile celor trei femei, de vârste diferite, Lydia, Agnes Jemima și Daisy, se întrepătrund în mod neașteptat. Mătușa Lydia ghidează cititorul în cele mai ascunse cotloane și secrete ale Galaadului. Fiecare personaj feminin din poveste e nevoit să-și dea seama cine este de fapt și cât de departe merge pentru lucrurile în care crede. Lydia este cea care le educă pe fete. Daisy și Agnes, crescute în lumi diferite, devin simbolurile celor două lumi, una a libertății, cealaltă a lagărului. Daisy este fiica lui Offred, crescută în Canada, de doi părinți mult prea protector, care impun reguli pe care nu le înțelege. Galaadul începe să se erodeze din interior. Totuși, povestea se termină cu încărcătură pozitivă: „M-ai rugat să-ți povestesc despre copilăria mea în Galaad. Spui că ar putea fi de folos, iar eu chiar îmi doresc să fiu de folos. Îmi imaginez că te aștepți numai la orori, realitatea este, însă, că mulți copii erau iubiți și prețuiți în Galaad, ca peste tot în lume, iar dintre adulți, mulți erau buni în ciuda slăbiciunilor, în Galaad ca peste tot în lume.” (Margaret Atwood, *Testamentele*)

Un alt roman, apărut la Editura Neuma, este *O întâlnire pe strada Hazard* de Andrea H. Hedeș. Scriere fantastică, sapiențială, în maniera lui Mircea Eliade. Din banalul cotidian, trauma trece instantaneu, cu măiestrie,

într-o feerie plină de semnificații parabolice. „Dacă mergi tot înainte pe Strada Hazard, la o anumită oră din zi, poți vedea o femeie tânără, minion, într-un pardesiu ușor cambrat, verde smarald, cu o eșarfă galbenă din mătase în jurul gâtului ivory, cu pantaloni la dungă până deasupra gleznelor, tropăind mărunț în botine de lac negru, cu o poșetă la fel și cu un rucsac bleumarin pe umărul stâng. Părul negru, lucios îl purta în stil Cleopatra.” (Andrea H. Hedeș, *O întâlnire pe strada Hazard*)

O carte alertă și frumos scrisă în timpul pandemiei, la Editura Humanitas, este *Recviem vesel pentru tata* de Radu Paraschivescu, un volum în care autorul își elogiază tatăl în 19 povestiri. „Pe mama n-o mai am de aproape doi ani. Pe tata, de aproape patru. În apartamentul în care au locuit cincizeci și trei de ani, din cei cincizeci și șase cât au fost împreună, urlă liniștea. Apartamentul e gol, dar mobilat. Va fi scos la vânzare, golit, umplut la loc de un alt ocupant, transformat în amintire. Mă ajută în vreun fel scrierea acestei cărți? Prea puțin. După trei-patru pagini, bănuiala devine certitudine: prezența tatei în carte nu-i suplinește absența în carne și oase. Și atunci, de ce o scriu? Fiindcă nu pot să n-o fac.” „Tata e aici așa cum îl țin minte, fără machiaj, fără contrafaceri și acomodări strategice: pontos și sentimental, cordial și irascibil, debordant și fixist, corect și pătimas, pisălog și amuzant. Uneori caraghios, alteori exagerat. Dar mereu disponibil și niciodată în pană de cuvinte. Până la urmă *Recviem vesel pentru tata* este o reverență postumă” (Radu Paraschivescu, *Recviem vesel pentru tata*)

Tot la Humanitas a apărut *Prevestirea* de Ioana Pârvulescu, un roman în care povestea lui Iona, din *Biblie*, se derulează ca pe o spirală a timpului, pe care iau naștere legendele despre Iona, înfrumusețate de urmașele lui. O carte despre cum binele și răul se fac deodată, despre cei simpli, care nu deosebesc dreapta de stânga, despre cei bogați, care se cred aleșii lui Dumnezeu, despre o fiică isteată care nu lasă povestea să moară, o carte în care dragostea vine neinvitată, despre marea încercare a omului de a găsi un rost vieții. Personajele sunt din satul lui Iona, de pe corabia pe care călătorește și din cetatea cu sclipiri ca din 1001 de nopți. „Pacea fie cu tine! Cel astfel salutat își pleacă fruntea adânc, după cuviință, dar, de răspuns cu vorbe, nu răspunde.”

„– Tu trebuie să fii Iona ben Amithai, spuse vesel bătrânul. L-am cunoscut bine pe părintele tău, lăudată fie-i în veci amintirea. Sau te pomenești că trăiește? M-aș bucura să aflu asta.” „– Slavă ție, Dumnezeule! Am fugit la capătul lumii de ea și de alesul ei văr, că la tinerețe sângele își face de cap.” (Ioana Pârvulescu, *Prevestirea*)

Nu trebuie uitate cărțile despre izolare: *Clopotul de sticlă* al Sylviei Plath sau *Un veac de singurătate* de Gabriel Garcia Marquez, care, în această perioadă, au avut vânzări în creștere. Un roman al rătăcirii și al regăsirii, al înstrăinării și al redescoperirii de sine, conturează povestea frumoasei Esther Greenwood, o radiografie a unuia dintre cele mai zbuciumate suflete feminine

ale secolului XX. Cartea prezintă un eveniment crucial din viața eroinei: încercarea de a se sinucide și salvarea ei accidentală, din cauza morții tatălui ei. ”New York-ul era și așa de destul de oribil. Roua înșelătoare, care reușea cumva să se așeze în timpul nopții, se evapora dimineața, până la ora nouă, ca rămășițele unui vis frumos. În lumina gri difuză, ca pe fundalul unor canioane de granit, străzile fierbinți pâlpâiau în soare, capotele mașinilor sfârâiau și străluceau”. (Sylvia Plath, *Clopotul de sticlă*)

Romanul *Un veac de singurătate* (*Cien anos de soledad*) este o alegorie a istoriei latino-americane, a condiției umane și o meditație asupra timpului, în care este descris satul columbian, Macondo. Titlul romanului semnifică sentimental tragic al singurătății pe care îl trăiesc membrii familiei Buendia în toate aspectele vieții lor: în dragoste, în moarte. Jose Arcadio Buendia este unul dintre întemeitorii satului, fire hotărâtă, inflexibilă, dispare din poveste atunci când înnebunește căutând piatra filozofală. Începe să vorbească în latină. Soția sa este stăpâna familiei, dar și membrul care trăiește de-a lungul celor mai multe generații. „Lumea este atât de recentă, încât multe lucruri nici nu aveau încă nume, iar pentru a le deosebi, trebuia să le arăți cu degetul. Era într-adevăr un sat fericit: nimeni nu avea peste treizeci de ani, nimeni nu murise încă.” ”Macondo era pe atunci un cătun cu vreo douăzeci de case din lut și trestie, clădite la marginea unui râu, ale cărui ape diafane alunecau prin albia cu pietre lucioase, albe, enorme ca niște ouă preistorice.” (Gabriel Garcia Marquez, *Un veac de singurătate*) Această carte a câștigat premiul acordat de către Franța pentru „Cea mai bună carte străină” în 1969.

Lumea în stare de pandemie este o carte de eseuri, predici și studii teologice referitoare la problemele cu care Biserica Ortodoxă a trebuit să se confrunte în timpul pandemiei. Textele sunt întocmite de episcopi, profesori universitari, părinți duhovnicești, oameni care au reușit să ofere soluții la problemele actuale. S-a dovedit că între boală și lectură există o legătură foarte strânsă. „Literatura impune minții o stare care a dispărut în timp. Pretinde liniște, o anume formă a izolării și concentrare susținută în prezența unui obiect enigmatic. Cei mai buni cititori caută ficțiunea pentru a se elibera de tot ce este zgomot”, afirmă Philip Roth.

Directorul Emag spunea că „vânzările de carte au crescut de trei ori mai mult față de perioada de dinainte. Cele mai căutate au fost cărțile pentru copii, cele de business sau de economie și, apoi, cele de beletristică.”

În această perioadă s-au vândut foarte bine cărțile de dezvoltare personal. *Arta subtilă a nepăsării* a lui Mark Manson subliniază neajunsurile dezvoltării personale. Viața e posibil să nu fie mereu fericită, dar ce contează este să aibă sens. Dezvoltarea personală obișnuită este preocupată de ceea ce să nu fii.

Altă carte apărută în martie 2019, la Editura Nemira, este *Sfârșitul bibliotecii mele* de Alberto Manguel. Însoțind autorul, ne vom întâlni cu

Ovidiu, Dante, Cervantes, Lewis Carroll, Kafka, Borges sau Walter Benjamin, vom pătrunde în biblioteci publice și personale, anonime sau celebre. „Iubesc bibliotecile publice și ele sunt primele locuri pe care le vizitez când mă aflu într-un oraș pe care nu-l cunosc. Dar nu pot lucra fericit decât în propria mea bibliotecă, cu propriile mele cărți sau, mai degrabă, cu acele cărți care știu că sunt ale mele. Poate că e un soi de fidelitate ancestrală în asta, un fel de domesticitate zgârcită, o trăsătură a caracterului meu mult mai conservatoare decât ar fi putut admite tinerețea mea anarhică.” (Alberto Manguel, *Sfârșitul bibliotecii mele*)

O carte, în aceste vremuri grele, e ca o ușă pe care o deschizi către lume, către alte cărți, către sine, e ca o lampă care luminează în întuneric, o parte din fiecare. Marele miracol al cărților constă în garanția că tu, cititorule, niciodată nu vei reveni acolo de unde ai plecat același, cel din momentul când ai pornit la drum. Deși la începutul pandemiei, oamenii citeau cărți despre izolare, pe parcurs, ei au căutat teme mai reconfortante. Mulți au optat pentru cărți cu detectiv sau *thriller*, alții au citit cărți clasice, subțiri sau voluminoase, sau pe tema rasismului. Pentru a promova cititul, unele librării au lansat campanii de donare de carte.

Lectura rămâne, până la urmă, singura activitate care-l împinge pe cititor să vadă dincolo de el, un mod de viață sau o muncă, o formare liberă.

CAMPANIA “CITESC, DECI TRĂIESC”

Bibliotecar Despina Doina ROTARU¹
Biblioteca Universității “Ștefan cel Mare” Suceava

The library of the “Ștefan cel Mare” University of Suceava is the initiator of the “I READ, THUS I LIVE” Campaign. In this paper, I present the stages of this reading campaign, how it is carried out over a year, who are the participants of this campaign and how the prizes were awarded during the cultural events organized in the USV Library. The conclusions of this campaign and the desire to continue with other stages are presented.

Keywords: library, book, reading, readers, reading campaign

În această lucrare, doresc să vă prezint **CAMPANIA “CITESC, DECI TRĂIESC”**, campanie ce a avut loc în Biblioteca Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava și care s-a bucurat de un real succes.

Cu scopul de a încuraja lectura, de a stimula dragostea de carte, de a propune o carte și altor cititori, de a lărgi orizonturile cunoașterii, colectivul Bibliotecii Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava a lansat, în data de 26 februarie 2020, Campania “Citesc, deci trăiesc”. Un proiect ce s-a dorit să se desfășoare pe termen lung, un proiect la care am invitat să ni se alăture toți iubitorii de carte, cititori ai Bibliotecii Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava.

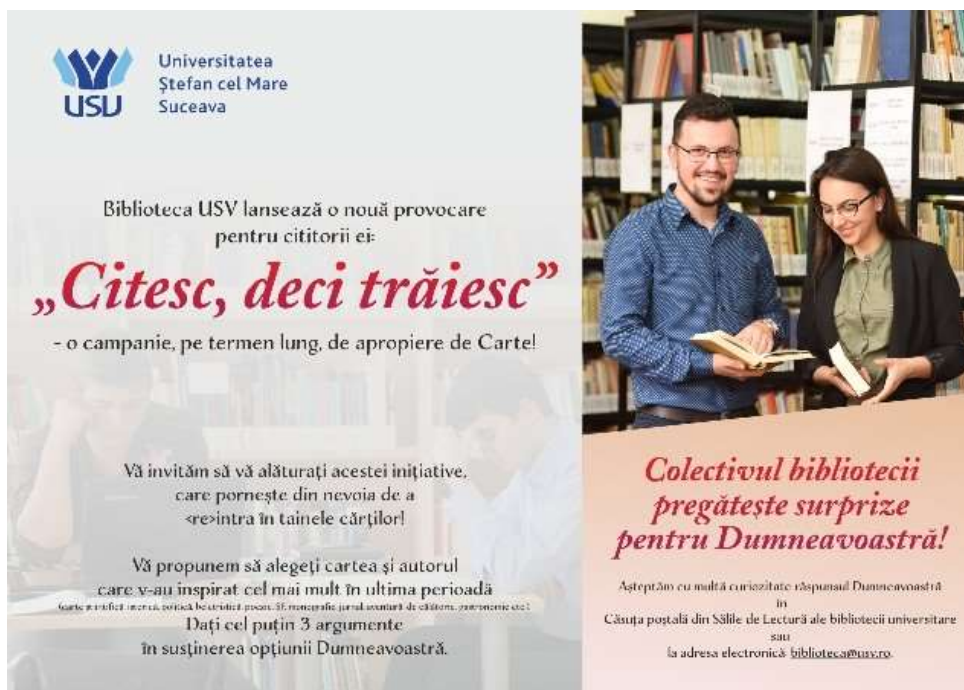
Campania a demarat cu realizarea unui afiș și întocmirea unui comunicat de presă, care au fost trimise ziarelor locale, au apărut pe site-ul și pe pagina de facebook a Bibliotecii USV.

Am propus participanților la această campanie să aleagă cartea și autorul care i-au inspirat cel mai mult în ultima perioadă și să ofere cel puțin trei argumente în susținerea opțiunii alese. Mesajele urmau să fie scrise pe foi de hârtie, împăturile și introduse în urnele realizate de noi, special pentru această campanie, câte una pentru sala de lectură din Corpul E, Corpul A și Sala de lectură de la Secția Periodice a Bibliotecii USV. Urnele au fost făcute în așa fel încât să nu poată fi deschise; au avut o singură fantă prin care se introducea mesajul. Astfel, participanții nu au putut ști ce conțin mesajele celorlalți participanți și nu s-au putut inspira unul de la celălalt.

Fiind un proiect pe termen lung, ce s-a suprapus peste perioada de

¹ Email: despina_rot@yahoo.com

pandemie, când am colaborat cu cititorii noștri online, prin intermediul Internetului, am primit mesaje de participare la această campanie și pe adresa de e-mail a Bibliotecii USV. Și acestea au fost luate în considerare, alături de toate mesajele ce se aflau în urnele din sălile de lectură.

Universitatea Ștefan cel Mare Suceava

Biblioteca USV lansează o nouă provocare pentru cititorii ei:

„Citesc, deci trăiesc”

- o campanie, pe termen lung, de apropiere de Carte!

Vă invităm să vă alăturați acestei inițiative, care pornește din nevoia de a <re>intra în tainele cărților!

Vă propunem să alegeți cartea și autorul care v-au inspirat cel mai mult în ultima perioadă

(carte în bibliotecă, cărți în posesia proprie, cărți recenzate, jurnale, reviste, cărți de călătorie, reviste online etc.)

Dați cel puțin 3 argumente în susținerea opțiunii Dumneavoastră.

Colectivul bibliotecii pregătește surprize pentru Dumneavoastră!

Așteptăm cu multă curiozitate răspunsul Dumneavoastră în Căsuța poștală din Sălile de Lectură ale bibliotecii universitare sau la adresa electronică biblioteca@usv.ro.

Afișul Campaniei “Citesc, deci trăiesc”

În martie 2021, în cadrul Zilelor Universității, eveniment ce se desfășoară în fiecare an, în preajma zilei de 7 martie, am decis să încheiem o primă etapă a Campaniei “Citesc, deci trăiesc” și să premiem participanții. Astfel, în primele zile ale lunii martie, am constituit un juriu, format din membrii ai colectivului Bibliotecii Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava, care a deschis urnele (practic, acestea au fost tăiate) și a citit toate mesajele ce se aflau înăuntrul acestora.

Momentul deschiderii urnelor

Reamintim cititorului condiția impusă: să se aleagă o carte și un autor și să se aducă trei argumente în favoarea alegerii făcute. Membrii juriului au fost foarte impresionați de textele scrise pe biletele din urne. Au găsit adevărate eseuri, compuneri despre carte și lectură, scrise foarte caligrafic, pe foi de diferite culori. Au constatat că cei care au participat la această campanie au fost nu numai studenți ai Universității, ci și profesori din Universitatea noastră, profesori de la școli gimnaziale, care își pregăteau examenele de grad didactic și chiar elevi. Din păcate, au fost găsite mai multe mesaje care, nefiind semnate, au trebuit excluse de la premiere.

Studenții participanți la campanie au fost de la Facultatea de Litere și Științele Comunicării (cei mai mulți), dar și de la Facultatea de Inginerie Electrică și Știința Calculatoarelor, Facultatea de Științe Economice și Administrație Publică, de la Facultatea de Științe ale Educației, Facultatea de Drept, Facultatea de Istorie și Geografie. Acest lucru ne-a bucurat și ne-a confirmat faptul că atât studenții umaniști, cât și cei de la profil economic sau inginerie, citesc, iubesc lectura și sunt interesați de activitățile din Biblioteca Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava.

Argumentele participanților în favoarea cărților alese de ei fiind atât de frumoase și impresionante, juriul a hotărât ca toți participanții la campanie merită să fie premiați.

S-au acordat diplome și premii, constând în cărți și reviste de specialitate, cărți de beletristică, de istorie, agende și pixuri. Festivitatea de decernare a premiilor a avut loc în data de 5 martie 2021 și s-a desfășurat sub auspiciile “Zilelor Universității “Ștefan cel Mare”. Fiind încă sub stare de alertă, la festivitatea de premiere a fost prezent un număr mai mic de

participanți, dar foarte emoționați, dornici să se reîntâlnească cu alți colegi și să participe fizic la evenimentele culturale din universitatea noastră.

Premierea participanților la Campania “Citesc, deci trăiesc”

La întâlnirea din data de 5 martie 2021, am tras concluziile acestei prime etape ale CAMPANIEI “CITESC, DECI TRĂIESC”, am citit pasaje din frumoasele și emoționantele mesaje depuse în urnele campaniei și am oferit premii. Cu toții am fost de acord că a fost o idee foarte stimulantă pentru lectură și trebuie continuată cu o următoare etapă, în viitorul apropiat.

Redau mai jos câteva citate din mesajele scrise de participanții campaniei:

- „Cărțile, în general, reprezintă evadarea mea, nu doar deprinderea de idei, este refugiul din haosul realității. Eu sunt Emma Gireadă și citesc, deci trăiesc!” (**Emma Gireadă, studentă Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării**)

- „Cartea este un tovarăș de drum în vremuri vitrege de pandemie.” (**Maria Sabina Bucovineanu, studentă la Facultatea de Drept Și Administrație Publică**)

- **Mihaela Popescu, studentă la Facultatea de Inginerie Electrică și Știința Calculatoarelor** a optat pentru cartea lui Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray* și a scris următoarele rânduri: “Această carte m-a convins că atitudinea noastră față de ceilalți ne face să fim frumoși sau urâți, tineri sau bătrâni, primăvară sau toamnă.”

- „...mai ales în această perioadă de greutăți prin care trece toată lumea, să ne dezvoltăm intelectual, iar dacă ieșitul din cadrul propriei locuințe este restricționat, haideți să intrăm în lumea imaginației cu ajutorul cărților.”

(Iuliana Chifan, studentă la Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării)

- **Estera Pamparău, studentă la Facultatea de Științe Economice și Administrație Publică**, dă ca exemplu cartea Reginei Maria a României *Povestea Vieții mele* și scrie că „Dragostea pentru România a acestei regine... mi-a inspirat și mie o dragoste profundă pentru țara mea, pentru istoria țării mele, m-a învățat să apreciez efortul înaintașilor noștri, sacrificiul lor pentru noi, cei de azi, să trăim într-o țară unită, independentă, modernă... Să citim, să iubim, să trăim.”

În continuarea acestei campanii de lectură, în cadrul Festivalului “Zile și Nopti la Universitatea “Ștefan cel Mare”, Biblioteca Universității a lansat un concurs de eseuri cu tema „**De la «Numele Trandafirului» la biblioteca viitorului**”. Eseurile au fost trimise pe adresa de e-mail a Bibliotecii, pe parcursul unei săptămâni, premiarea urmând a avea loc în data de 30 mai 2021. Toate eseurile primite au fost premiate cu diplome de participare, cărți și reviste de specialitate, cărți de beletristică. Au fost acordate următoarele premii:

- Premiul pentru “*Cea mai frumoasă descriere a unei biblioteci ideale*”;
- Premiul pentru “*Cea mai frumoasă descriere a sentimentului de bucurie trăit la lectura unei cărți pe suport de hârtie*”;
- Premiul pentru “*Cel mai motivant argument privind rolul lecturii în formare unui om*”;
- Premiul pentru “*Cea mai fantezistă descriere a bibliotecii viitorului*” .

Ceremonia de premiere, din data de 30 mai 2021, a avut loc Sala de Lectură a Secției Periodice a Bibliotecii. Toți cei prezenți ne-am bucurat de o întâlnire plăcută, în care am vorbit despre cărți, despre bucuria lecturii și rolul bibliotecilor în societatea actuală.

Premierea participanților la Concursul de eseuri cu tema
„De la «Numele Trandafirului» la biblioteca viitorului”.

Ca o concluzie a celor prezentate în această lucrare, putem spune că cititorii Bibliotecii Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava iubesc lectura, iubesc cărțile, participă cu multă plăcere la activitățile desfășurate în Biblioteca noastră și sunt dornici de întâlniri cu alți cititori, în cadrul manifestărilor culturale pe care le organizăm. De aceea, s-a decis să inițiem o nouă etapă a **CAMPANIEI “CITESC, DECI TRĂIESC”**, care a fost un succes și o bucurie pentru participanți și organizatori.

Vă invităm cu toată plăcerea să fiți și pe viitor alături de noi, la toate manifestările organizate de Biblioteca Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava.

IN MEMORIAM NICOLAE DABIJA

- SIMBOL AL SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI

Bibl. Ramona ȚABREA
Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava

The USV library is so rich with his work: „Homework”, a novel of the noblest dare, „Resurrection from hell”, released in U.S. bookstores in the series „Love story collection”. We are moved by the subtitle „Bessarabia, my love”, the prose book „Do not fall in love in the spring”, a collection of short stories, accompanied by graphic drawings of the author. Nicolae Dabija went to Heaven, where the „landscapes of the soul”, „poems written on Earth with an angel feather” will also guard in the Library of God. Nicolae Dabija will endure through his work. Nicolae Dabija lives in us, in each of us.

The opera „is what remains, after you have forgotten all that you have lived”.

Keyword: Nicolae Dabija, USV, bessarabian writers.

21 ianuarie 2020 - vizita Academicianului Nicolae Dabija la Biblioteca USV

15 iulie 1948 - 12 martie 2021

Universitatea Ștefan cel Mare Suceava

Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării

Facultatea de Inginerie Elect și Știința Calculatoarelor

ÎNTÂLNIRE CU SCRITORUL NICOLAE DABIJA

Mărti, 21 ianuarie 2020

Ora 9:30 - 11:00, Biblioteca USV

- Cartea din Basarabia la USV- vernisaj, Corp E, Sala de lectură
- Manuscrise coseriene și Cartea rară despre Basarabia, Corp A
- Întâlnire cu cititorii, Sala de lectură „Mihail Iordache”

Coordonator prof. univ. dr. Săndu-Maria Ardeleanu

Ora 11:00, Sala de festivități „Dimitrie Leonida” (Corp D, etaj II)

NICOLAE DABIJA va conferența pe temele:
„Rezistența prin cultură” și „Eugen Coșeriu, DHC al Universității Ștefan cel Mare din Suceava”

Moderator: Conf. univ. dr. Mariana Boca

Parteneri: Cătălin, Media, News, Buzăvia, element, USV, Obiectiv, vva, etc.

- vernisaj „Cartea basarabeană la USV”;
- întâlnire cu scriitorii basarabeni;
- „grăniceri ai culturii române, cei pentru care limba este la fel de importantă ca teritoriul în care trăiesc”;
- întâlnire cu cititorii scriitorului și istoricului literar Nicolae Dabija;
- la aproape trei decenii distanță, revine în mijlocul Comunității Academice din Suceava.

*„Așa e și Suceava acasă la mine, acasă la noi, la Ștefan cel Mare.
Am mai spus asta și repet că, dacă ar fi posibil să fiu astăzi student, aș
alege, din toate universitățile lumii, Universitatea din Suceava”, este mesajul
care a fost transmis de Nicolae Dabija.*

Cine este Nicolae Dabija pentru noi?

S-a născut în 15 iulie 1948, „într-un sat de 300 de oameni”, cum însuși mărturisește, în satul Codreni, raionul Căinari, în Basarabia. „Eu m-am născut într-o bibliotecă. Atunci când am deschis ochii, i-am deschis pe niște cărți: cărți pe sub pături, cărți pe sub masă, cărți, cărți, cărți în toată casa bunicilor mei – Ioan și Ana Dabija – unde am văzut lumina zilei.”

Tânăr student filolog, exmatriculat în anul 1970, deoarece era descendentul unei familii de apărători ai conștiinței naționale, Nicolae Dabija va finaliza studiile cu un an întârziere, la Facultatea de Ziaristică.

Debutază în literatură cu volumul de poezie *Ochiul al treilea*, care va marca generația de scriitori ai anilor '70, devenită simbolic „Generația Ochiul al treilea”. Este autorul a peste 80 de volume de poezii, eseuri și publicistică, unele fiind traduse și publicate în SUA, Brazilia, Franța, Italia, Federația Rusă.

Un exemplu de dăruire, „un pod peste suflet”, rămâne amintire peste timp „fântâna lui Dabija”, cum obișnuiesc oamenii să-i spună, construită în satul natal, din puținii bani obținuți de tânărul poet cu Premiul Tineretului din Moldova.

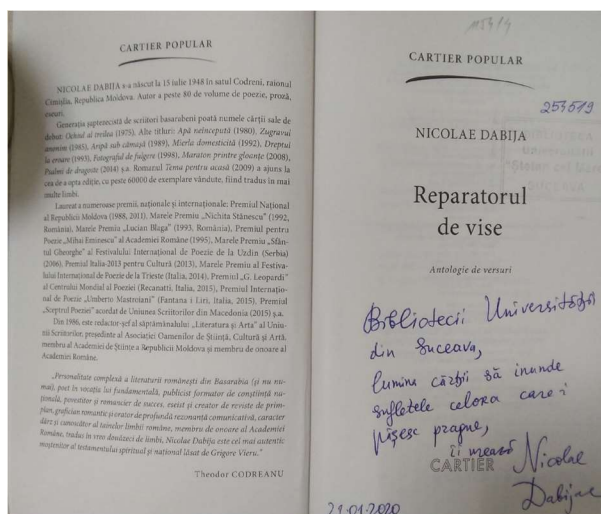
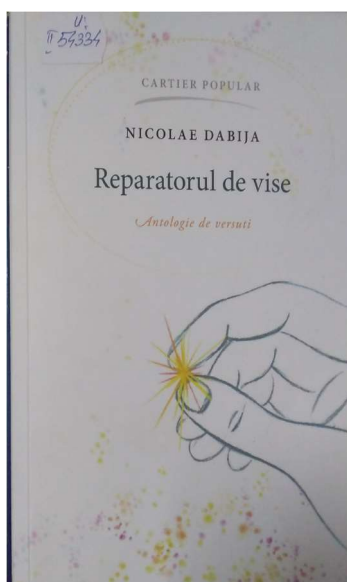
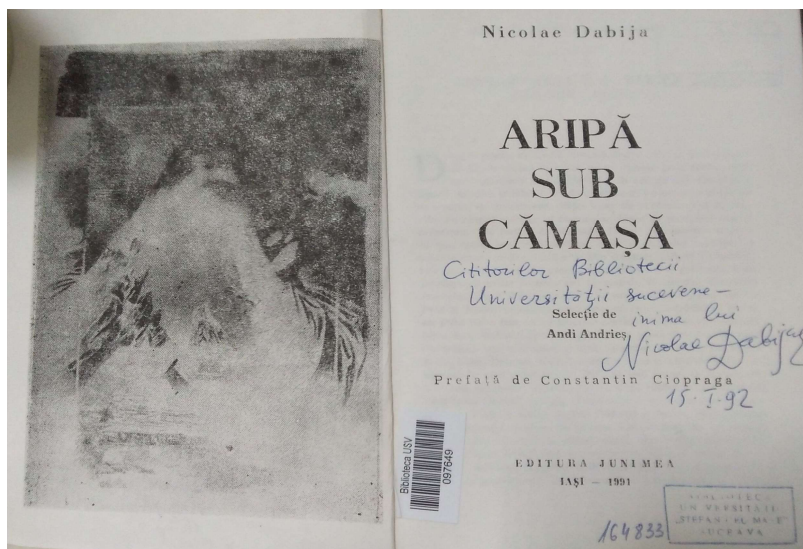
Traducător, antologator, redactor-șef al revistei săptămânale „Literatură și artă”, editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova, tipărită cu alfabet latin, revistă care nu era citită atunci doar pentru conținutul ideatic, pentru dorința de a cunoaște adevărul, ci și pentru că ea reprezenta primele foi ale unui abecedar necesar reînvățării grafiei latine. Atunci au aflat basarabenii de publicistica lui Eminescu ori de făuritorii Marii Uniri.

Le Figaro menționa că „Literatură și artă” „a jucat în Revoluția de renaștere națională a Basarabiei” autor de manuale școlare, unele arse în Transnistria.

Nicolae Dabija și-a pus semnătura pe actul de naștere al Republicii Moldova, pe documentul istoric numit Declarația de Independență, în august 1991, acum 30 de ani, câștigată cu marii sacrificii.

Un nou volum al său, *Libertatea are chipul lui Dumnezeu*, a obținut Premiul pentru proză „Gib I. Mihăescu”, în 1997.

Unele din cărțile sale sunt astăzi și rămân pentru posteritate mărturii ale vizitelor în Biblioteca Universității din Suceava, oferind cititorilor mesaje transmise cu o „pană de înger”: *Aripă sub cămașă* (autograf 15.01.1992), *Reparatorul de vise* (autograf 21.01. 2020), *Așchii de cer* (autograf 21.01. 2020).

În martie 2021, în cadrul Campaniei de lectură „Citesc, deci trăiesc”, romanul *Temă pentru acasă* de Nicolae Dabija primește cele mai multe recenzii din partea cititorilor Bibliotecii USV.

„Compito per domani”, „Die Hausaufgabe”, „Devoir a reandre”, „Resurrection from hell”, un „capolavoro literar”, asemuit cu „Maestrul și Margareta” lui Bulgakov.

Publicată în 2009, este „cartea de proză a unui scriitor contemporan, cu cel mai mare tiraj din spațiul românesc”. O capodoperă literară, care impresionează cititorul printr-o excepțională narațiune de dragoste.

Vă prezint una dintre emoționantele recenzii, pe care le-am primit de la studenții Universității noastre.

Citiți Nicolae Dabija!

„Mi-a plăcut mult romanul deoarece îți ajunge la inimă toată desfășurarea lucrurilor, suferința prin care au trecut românii, fiind deportați în Siberia de gheață, nu are cum să nu-ți dea de gândit și să nu-ți culeagă măcar o lacrimă.

E un exemplu de iubire dusă până la sacrificiu extrem, o iubire care nu cred că poate fi întâlnită și crezută astăzi.

E un roman de spiritualitate, credință, devotament al poporului tău.”
(Tătaru Maria, studentă FLSC, anul II, USV)

Vestea, care a venit ca un fulger peste noi, m-a îndemnat să scriu această scrisoare, ca semn al recunoștinței și gratitudinii, ce le vom purta în sufletele noastre unite:

Scrisoare tristă din Basarabia

*„Chiar acum când ninge pe Suceava
veste ne-a sosit din Chișinău
că de acolo Marele Dabija
a plecat spre Cer cu harul Său”*

Astăzi, Biblioteca USV are pe ordinea de zi întâlnirea cu marele academician Nicolae Dabija.

*DISTINS ROMÂN, Biblioteca USV vă informează că, în urma Campaniei de lectură „Citesc, deci trăiesc”, ați primit distincția **CEL MAI CITIT SCRIITOR** pentru romanul bestseller „TEMĂ PENTRU ACASĂ”, tradus în cele mai importante limbi ale lumii.*

Dar este prea târziu.

Nicolae Dabija a plecat la Cer, acolo unde „peisajele sufletului”, „poemele scrise pe Pământ cu o pană de înger” vor străjui și în Biblioteca lui Dumnezeu.

În luna ianuarie a anului 2020 (iată că a trecut abia un an), la invitația USV pășea în Biblioteca universitară, asemeni unui înger, Nicolae Dabija.

Cu pasul încet, sfios, parcă să nu deranjeze, emoționat de solemnitatea momentului, dar în același timp ACASĂ, după 30 ANI, Nicolae Dabija se îndrepta spre noi, Colectivul Bibliotecii, elevi, studenți, distinși invitați.

Biblioteca USV a dorit să aducă în fața studenților ei o personalitate marcantă a lumii, care, ce coincidență !, este chiar român al Basarabiei iubite.

Biblioteca USV a inclus un vernisaj de carte basarabeană, dar, mai ales, o întâlnire cu cititorii academicianului N. Dabija. Ce întâlnire!

Am aflat cu toții, elevi, studenți, profesori, ceea ce poate nu știam. Cine este Nicolae Dabija?

„Eu m-am născut într-o bibliotecă” sunt cuvintele memorabile ale academicianului Nicolae Dabija, personalitate culturală marcantă, nu numai a Basarabiei, ci a lumii întregi.

Nicolae Dabija este scriitorul „fără frontiere”, simbol al spiritualității românești. Nicolae Dabija ne mărturisea cu sinceritate: „dacă ar fi posibil să fiu astăzi student, aș alege USV; așa e și Suceava: acasă la mine, acasă la noi, la Ștefan cel Mare”.

Biblioteca USV este atât de bogată cu opera sa: „Temă pentru acasă”, un roman al îndrăzelii cele mai nobile, „Resurrection from hell”, lansat în librăriile din SUA în seria „Love story collection”. Ne emoționează prin subtilul „Basarabia, my love”, cartea de proză „Nu vă îndrăgostiți primăvara”, o colecție de nuvele, însoțite de desene grafice ale autorului.

Activitatea scriitorului este variată: cărți de poezie: „Aripă sub cămașă”, „Lacrima care vede”, „Oul de piatră”, „Dreptul la eroare”, critică literară, studii de istorie și eseistică: „Moldova de peste Nistru -vechi pământ strămoșesc”, „Domnia lui Ștefan cel Mare”, „Icoană spartă-Basarabia”,

„Harta noastră care sângeră”, „La Est de Vest”, „În căutarea identității”, „De ce limba noastră e română”, „Umbra sârmei ghimpate”, „Libertatea are chipul lui Dumnezeu”, „Așchii de cer”, „Pe urmele lui Orfeu”- eseuri.

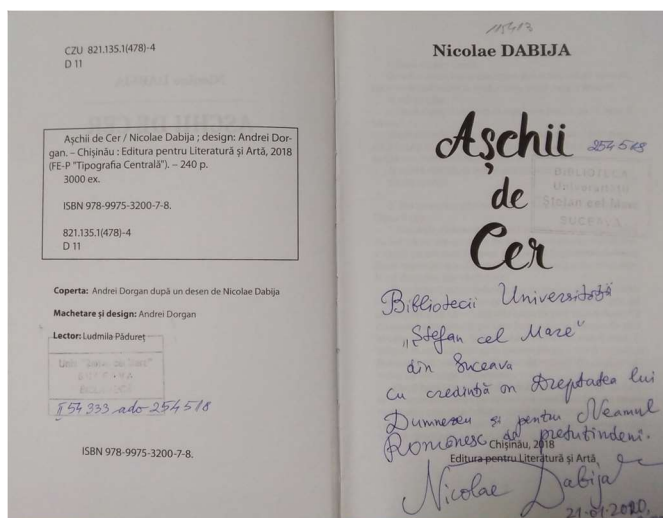
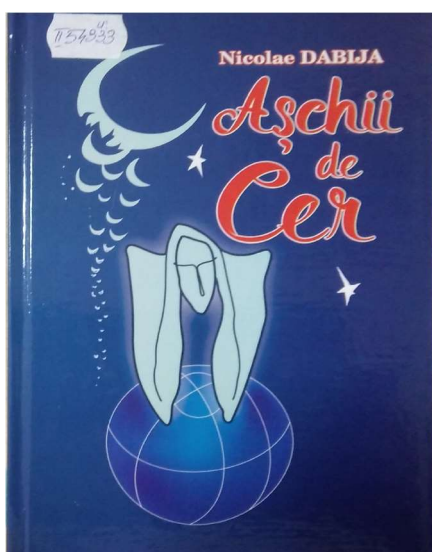
Pentru scriitorul Nicolae Dabija, Basarabia rămâne locul unde creația nu are sfârșit, creația este desăvârșită.

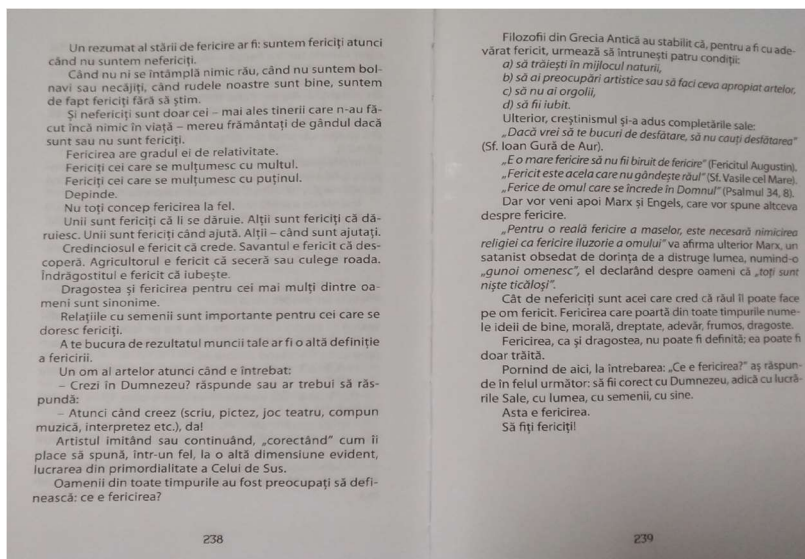
El ne-a luminat interesul și bucuria de a fi român. Premiul Nobel ar evidenția că este un scriitor total și un model uman.

*„Chiar acum când ninge pe Suceava
Când nămeți, prin cerul se-alungă
Marele Dabija a pornit spre noi
Și să deie Domnul să ajungă”*

Nicolae Dabija va dăinui prin opera sa. Nicolae Dabija trăiește în noi, în fiecare dintre noi.

Opera „este ceea ce rămâne, după ce ai uitat tot ce-ai trăit”.

Pentru că avem nevoie cu toții de mesaje sănătoase, să citim împreună un rezumat *al stării de fericire*, pe care ni l-a lăsat moștenire Nicolae Dabija:

Ce bine a fost

Ce bine-a fost când a fost rău:
muream pe-atunci de dorul tău;
era un timp, care-a-ncăput
viața și moartea-ntr-un sărut!

Totul pe-atunci părea nespus,
și frunzele cădeau în sus;
și timpul, blând, curgea-napoi,
iar Dumnezeu ținea cu noi.

Atunci, în veacul celălalt:
când te-am iubit cât n-ai visat,
și când din câni – cu tot alaiul –
noi cerul îl sorbeam cu paiul.

Apoi când ai plecat cu trenul
lăsând păraginit edenul –
n-am mai știut ce-aș putea face
după război, cu-atâta pace...

Ce rău e azi când este bine;
când nu mai mor de dor de tine,
nu zic cântări și nici suspine...
Dac-am greșit Tu, Doamne, zi-ne!

Azi totul e așa firesc:
nu mai urăsc, nu mai iubesc,
nu mai bocesc, nici nu mi-i dor,
nici nu trăiesc
și nici nu mor.

Azi nu mă sting de dorul tău,
și sunt bătrân ca Dumnezeu
gândind l-acele vremi divine...
Ce bine-a fost când n-a fost bine!...

Bibliografie

- DUMITRU, Anastasia, *Vocația mărturisirii, 2, Încolțirea Basarabiei*, Fundația Culturală „Memoria”, București, 2020, p. 489-502.
SASU, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române (A-L)-DBLR*, Editura Paralela 45, Pitești, 2006.

Resurse web:

- <https://www.youtube.com/watch?v=s8ldYP2QfNg>
https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Dabija
<https://adevarul.ro/news/eveniment/interviu-nicolae-dabija-scriitor-republicamoldova>
<https://www.digi24.ro/>

PETALE DE LUMINĂ

dr. Livia-Veronica SFÂRNACIUC (GHIAȚĂU)
Școala Gimnazială Frătăuții Vechi, jud. Suceava

The volumes presented depict in their pages a pearl of price of the human soul.

I traveled the world with thoughts and feelings of faith, love, admiration for the beauty of nature and life. The message conveyed becomes a confession of individual consciousness and each text discovers the authenticity of the lyrical voice that addresses the heart with simplicity.

In an ever-changing world, poetry, especially religious poetry, shows that the resources of the spirit are alive.

Keywords: faith, light, value, tradition, society.

Azi aduc în fața dumneavoastră un buchet de flori de lumină și de gânduri albe ca semn de mulțumire.

Mulțumesc Comitetului de organizare a Simpozionului și Bibliotecii Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, pentru acest prilej de a-mi dezvălui lumina cărților, dar și de a mulțumi cu multă prețuire tuturor profesorilor de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, care m-au îndrumat în cariera didactică.

Cu recunoștință, mulțumesc Domnului Decan Ion-Horia Bîrleanu care m-a îndrumat încă din primii ani de studenție și care a fost coordonatorul tezei mele de doctorat, intitulată *Toponimia de pe Valea Superioară a Sucevei*.

Astăzi, mulțumesc mamei mele care a fost prima mea învățătoare, mi-a sădit în suflet credința în Dumnezeu și m-a încurajat să scriu.

Datorită acestor suflete frumoase, am adus în fața dumneavoastră cărțile scrise din cuget curat, pentru copii, părinți, bunici și pentru toți cei care iubesc frumosul din literatură.

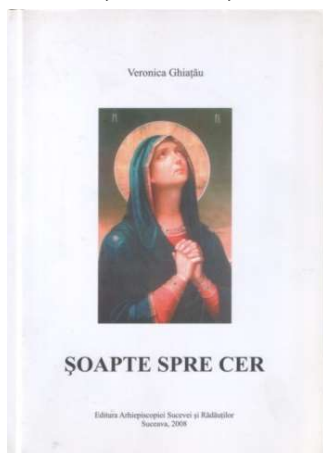
□ **ȘOAPTE SPRE CER**, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2008, ISBN 978-973-7656-14-8;

□ **CLOPOȚEI**, Editura Casa Corpului Didactic „George Tofan” Suceava, 2020, ISBN 978-606-625-347-5;

□ **LADA DE ZESTRE** (creații literare și plastice ale elevilor), Editura Casa Corpului Didactic „George Tofan” iunie 2017; ISBN 978-606-625-286-7;

□ **AMINTIRI DE LA STRĂMOȘI**. Album de fotografii. *Am cămașă cu alțiță*, Editura Casa Corpului Didactic „George Tofan”, Suceava, iunie 2017; ISBN 978-606-625-290-4;

□ **FLORI DE SUFLET**, Editura Casa Corpului Didactic „George Tofan”, Suceava, iunie 2020, ISBN 978-606-625-412-0.

Titlul cărții *Șoapte spre cer* este o rugăciune rostită cu inima către cer, către Divinitate. Îndemnul meu pentru meditație și rugăciune, pentru o cercetare lăuntrică a sufletului și a vieții, pentru a trăi în armonie, respectând legile creștine într-o lume care devine tot mai desacralizată, este transmis cu simplitate. Fiecare zi este o sărbătoare în care celebrăm viața pe care Dumnezeu ne-a dat-o. Lumina ne inundă sufletele, lumina crește uneori din cuvinte, din fapte, din cărți... Lumina din ființa noastră – Dumnezeu!

Trăim având sufletul zbuciumat în două universuri, unde lumina și întunericul se întrepătrund, iar în noi cresc aripi albe și negre, care ne vor purta spre lumi necunoscute, aducându-ne ființa sfâșiată pe marginea existenței pământești și spiritul înălțându-se către un ideal ferit de perfida chemare.

Aici trupul – fir de nisip căzând în clepsidra vremelniceii... dincolo, sufletul-înger înălțându-se în cerul eternității; două firi și două voințe, atrase într-o luptă din care doar lumina va triumfa.

Să ne facem sufletul - lumină, glasul – șoaptă divină, ființa – candelă, pentru a păstra veșnic dragostea de Dumnezeu!

Poem pentru o zi

În fiecare zi mor cuvintele înghițite de tăceri și larme.
În fiecare zi, triumfător șuieră glasul începutului,
din cetăți fără nume...
În fiecare trecere peste noapte lăsăm urme clipelor neînvins
Și hrănim taina beznelor cu semnul brațelor.

În fiecare zi ard flăcări și ruguri și jertfe mistuite
în poala de colburi ale neantului;
Mereu succedăm brazda tăcerii – lutul,
martor al existenței noastre,
Ființe subțiri, croindu-și drum spre cruguri de stele.
În fiecare zi port frica păcatului,
până în nemărginire...

(din volumul *Șoapte spre cer*).

Astăzi

Respir permanența Creației,
Lumină port în ochi și trăiesc cu strălucirea
Noptilor Tale...
Cadențat, ironic, fragmentează hronicul timpului
Zilele ce curg cu același suspin în mâinile Tale,
Care așteaptă cuvânt de mulțumire.
Floarea de crin a îngerului vestitor de bucurie
Sărută lacrimile din poala Mariei, cetățile de lumină!
Astăzi geme Golgota,
Sfășiată catapeteasma...
Și tremură lacrima în ochii sihastrului. (din volumul *Șoapte spre cer*).

Strigare pentru Bucovina

Bucovina, astăzi, e strigată-n cer!
Trec craii de curte în zale de fier
Defilând în șiruri, gata de paradă;
Un oștean de-acolo, poate o iscoadă,
A 'ntrebat grăbit de ce este strigată?
Iar un sol din cer i-a răspuns îndată:

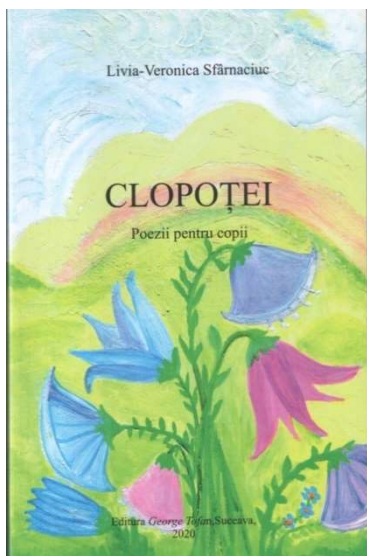
– Bucovina are străluciri de aștri,
Sânul ei hrănește oase de sihaștri,
Pieptul gliei poartă cruci de biruință
Ce-au căzut în luptă și-au jurat credință.
Izvoarele limpezi sunt lacrimi de mamă
Ce-au rămas cu fiii – amintiri... în ramă!

Florile și iarba sunt pentru oier
Ofranda iubirii din pământ spre cer,
Câmpul și pădurea murmură în mai
Că Iisus pășește pe-nfloritul strai,
Grâul și secara din lanul mănos
Spicele-și închină Domnului Hristos.

Voievozii chipeși au zidit altare,
Mănăstiri înalte făr' de-asemănare,
Prunci isteți Îl cheamă pe Iisus în vis
Să le-arate drumul pân' la Paradis.
Maicile cernite, stinse-n rugăciuni,
Nu-ncetează-a spune ale lui Iisus minuni.

Astăzi, Bucovina e strigată-n cer
Pentru-a ei unire!... Ca un giuvaer
Scânteia-va-n valuri Nistrul și cu Prutul...
Din răunchii negri va striga pământul:
– Semănați iubirea peste vechi hotare,
Să-nflorească sfântă Bucovina mare!...

(din volumul *Șoapte spre cer*).

Cartea aduce un omagiu copilăriei și prin titlul său, *Clopoței*, se armonizează cu veselia și gingășia copiilor. Este o chemare în acorduri line, a copilăriei!

Coperțile cărții, grafica în culori pastelate sunt realizate de mine, fiind un support visual atractiv ce susține poezia. Ele transmit ritmul vesel și vioi al copiilor, făcându-i să recepteze mai ușor conținuturile.

Clopoțeii cu sunetul de argint, într-o varietate de culori, ne invite în lumea copilăriei, din care nu lipsește natura cu frumusețea ei, cu schimbările și fenomenele pe care copiii le descoperă în primul rând prin joacă. Natura, casa, grădinița, școala, reprezintă spațiile în care ei își manifestă emoțiile, trăirile.

În lumea copilăriei, fiecare zi este un joc din care copiii învață să fie mai buni și mai puternici. Ca într-un joc de rol, dirijat de o baghetă magică, se implică în acțiuni din care au de învățat ceva, de fiecare data, și care au un final fericit. Acesta este frumosul basm al copilăriei care nu se uită niciodată.

Să le facem copiilor o lume mai frumoasă, dăruindu-le o carte!

Cărțile

Cu ochiimari, cartea mă strigă:

– Citește-mă, copile!

Cu mâinile întinse, mă roagă:

– Ia-mă în brațe!

Cu șoapte dulci, cartea mă învață:

– Fii bun, fii drept, fii harnic și ascultă de povață!

Hora florilor

Se prind de mână,
Se fac cunună;
Macul și crinul,
Apoi trandafirul.

Gingașa viorea
Se prinde și ea
Cu mândrul bujor,
Cu chip de fecior.

În hora sprintă
Răsun-o chitară...
Un greier hoinar
E chiar lăutar...!

Laleaua, ghiocelul
Și chiar stânjelul,
Brânduși, margarete,
Toate sunt cochete.

Crizantema sfioasă,
S-a-mbrăcat mireasă!
Înalt, stânjelul
Îi pune inelul

Noi avem datoria să păstrăm valorile satului și să formăm noi păstrători de tradiții. Doar așa, izvoarele sufletului nu vor seca!

Datorită faptului că tema proiectului sugerează ***Spiritul*** - ca *valoare nemuritoare* și ***Tradițiile*** - ca *izvor nesecat pentru suflet*, considerăm că mesajul proiectului este de a sorbi mereu din izvoarele pure ale sufletului românesc.

Este o datorie de onoare să ne păstrăm identitatea românească, să formăm un sistem de valori și atitudini care asimilează valorile culturii

autohtone și promovează specificul național.

Cu mare bucurie am constatat că valorile neamului românesc nu pier, căci elevii din multe județe din țară au realizat creații literare, dar și plastice, respectând temele incluse în Concursul județean *Spirit și tradiție*.

Toate acestea constituie o culegere de texte ale elevilor, ca rezultat final al concursului, iar activitățile extrașcolare, care s-au realizat, dovedesc faptul că obiectivele propuse de mine, ca inițiator al concursului, s-au împlinit. Tot aici amintim și faptele de folclor care elevii le-au descoperit: legende, straie populare, tradiții și obiceiuri. Amintesc aici și alte activități extrașcolare derulate în cadrul concursului, cum ar fi festivalul de folclor, *Flori de câmp*, realizat la Frătăuții Vechi, în anii 2017, 2018, 2019, la care a fost o adevărată paradă de port popular din Bucovina, cântece populare, dansuri tradiționale, legend culese de elevi și prezentate în vorbirea populară pe scenă.

Rugăciune

Alesandra Coniac

Clasaa IV-a A

Școala Gimnazială „George Tofan” Bilca

Înv. **Stela Bucevschi**

Preasfinte, Doamne Iisuse,
La tine mă-nchin
Și-ți cer ție, tată,
Să fie senin!

Să fie pace-n lume
Și zâmbete și flori;
Și fericiți copiii
Să fie-n sărbători.

Să aibă-n coșuri ouă,
Cu cozonaci pe masă,
Iar dragiilor părinți
Să se-ntoarcă acasă.

Te mai rugăm, Iisuse,
Să dai sănătate
Și pentru ai mei bunici,
Că fără, nu se poate.

Iar, când în noaptea sfântă,
Va lumina în sat,
Să spunem cu credință:
Hristos a înviat!

(din volumul *Lada de zestre*, creații ale elevilor).

Volumul ***Flori de suflet***, Editura „George Tofan”, 2020, este tot o culegere de texte, creații ale elevilor, desene, picture realizate de elevi în cadrul Concursului Județean *Spirit și tradiție*, ediția a VI-a.

Am realizat acest volum pentru a relief interesul copiilor pentru creația populară și pentru a păstra vie flacăra credinței străbune, dragostea pentru țară și pentru neamul românesc.

Orașul-poveste

**Toma Elena Iustina, clasa a VI-a
Colegiul Tehnic „Ion Creangă”, Tg. Neamț
jud. Neamț
Prof. Toma Mihaela**

În spatele Cetății Neamțului
Am văzut cum strălucea soarele
Pe un ram de lumină.

Aici se leagănă Ozana,
Aici își fac cuiburi
Clopotele tăcerii
Și visurile
Ce își poartă aripile
La răscrucea vremurilor.

Aici stă istoria trează,
Aici e orașul lacrimilor
Și al călăreților plăieși
Născuți din muntele târgului.
Aici, Pământul se-mpreună cu tropotele cailor,
Aici e orașul de vis...!

Casa bunicilor

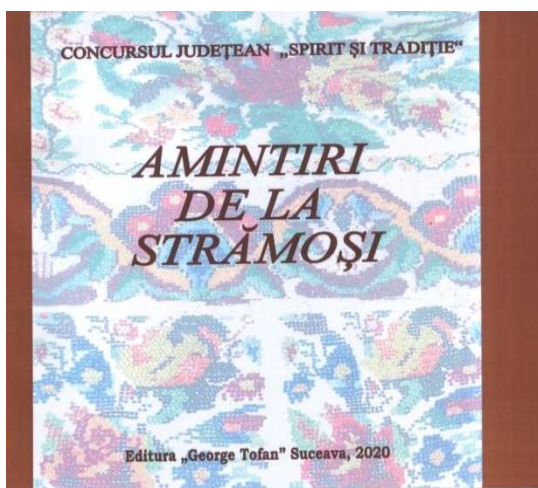
Rotari Teodora
clasa a IV– a A
Școala Gimnazială Nr. 2 Marginea
Înv. Eremie Margareta

Casa albă văruiță,
Cu cerdac și prispă afară,
Cu mușcate colorate,
E casa de odinioară.

Curtea-i plină cu de toate,
Multe păsări și animale,
Iar într-un copac se-aude
Ciripit de păsărele

Iar pe prispa înșorită
Toarce lin o pisicuță,
Iar în joacă, o albinuță
Îi face *zum!*... la urechiușă.

Totu-i liniște acolo
În căsuța lor, de la țară,
Unde trăiau odată bunicii.
Ai noștri buni!

Albumul *Amintiri de la strămoși* prezintă o picătură din creația populară românească.

Informațiile din chestionare ne poartă prin mai multe zone ale țării, în care cămașa tradițională este la loc de cinste.

De fiecare dată, ne surprind feluritele modele și culori care reflect iscusința și sensibilitatea țaranului român.

Pentru noi, portul popular înseamnă o valoare din lada de zestre a strămoșilor noștri.

Sub îndrumarea dascălilor, copiii devin păstrători de tradiții, sorbind mereu din izvorul nesecat al sufletului românesc.

Amintiri de la strămoși

Amintiri de la strămoși,
Amintiri ce parcă-s vii,
Ce ne leagă cu trecutul,
Ce ne poartă-n veșnicii.

Amintiri săpate-n lutul
Cel purtat de mâini dibace,
Și-n ulcioare, începutul
Vrea istorie a face.

Și în piatră, și în brazdă,
Și în fir de busuioc,
În văzduhul ce e gazdă,
În țărâna ce e loc.

Bate-n ușă amintirea
Unor chipuri luminate,
Ce-au zidit din slove firea
Vremurilor minunate.

(din volumul Livia Veronica Sfârnciuc, *Amintiri de la strămoși*).

Chestionar

Numele persoanei care ne dă informațiile: *Ciobanu Lăcrimioara*;

Vârsta: *55 ani*;

Ocupația: *casnică*;

Școli absolvite: *Școala cu cl. I-VIII, Horodnic de Sus*;

Localitatea: *Horodnic de Sus*;

Cine a cusut-o: *mama ei*;

Când a cusut-o: *1973*;

Cum se cheamă modelul cusut: *racul*;

Când era îmbrăcată: *1975*;

Numele elevului care a realizat această cercetare:

Antrop Radu;

Scopul acestei prezentări a fost de a încuraja elevii să fie creatori de artă, de frumos! Acești copii și profesorii care i-au îndrumat au dovedit că în satele și orașele țării, educația, respectul față de biserică, credința în Dumnezeu rămân valori neclintite.

Să îmbrățișăm cărțile, căci ele ne deschid noi orizonturi spre lumi minunate!

Vă invităm să descoperiți în paginile acestor cărți, frumusețe și pace, credință și speranță, căci fiecare poezie scrisă este o părticică desprinsă din sufletul autorului, emoții și sentimente, gânduri curate, pe care azi vi le dăruiesc ca pe niște ***petale de lumină***.

**IV.2. Anul Dante:
700 de ani de la moartea Poetului Suprem/
Anno Dantesco: 700 anni dalla morte del
Sommo Poeta**

DANTE E LA POLITICA NELLA FIRENZE DELLA SECONDA METÀ DEL XIII SECOLO

di Antonio RIZZO
Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT.
Dottore in sociologia

Dante Alighieri a trăit într-o perioadă deosebit de tumultuoasă pentru orașul Florența. Oraș bogat, puternic, mândru, disputat de facțiuni opuse, dar guvernat de un sistem politico-administrativ complex și articulat care l-a văzut pe Poet implicat în politică dintr-un înalt spirit civic. Faima de care se bucura deja în viață, recunoscut ca un om de mare cultură și rigoare morală, l-a proiectat în lupta guvernării Florenței – chiar dacă pentru o scurtă perioadă din viață – dar aceeași rigoare și faimă l-au condus în abisul unui exil umilitor.

Parole chiave: Comuni. Corporazioni. Popolo. Magnati.- Guelfi

Dante Alighieri, rapito dalla poesia ma anche da civica passione politica, partecipò al governo della sua città. Non fu tuttavia un lungo periodo che lo impegnò in questa attività, che si esaurì infatti nel giro di un quinquennio (1295 – 1301 circa). Quello che conviene invece notare è che Dante interpretò un ruolo politico di primo pianosolo per un brevissimo periodo – due mesi - e che la sua attività si svolse in un momento storico di grande turbolenza per l'Italia tutta, ma per Firenze e la sua società in particolare. È dunque importante capire quale fosse il contesto storico in cui il Sommo poeta si trovò a operare, e che tanta influenza ebbe dal punto di vista umano sulla sua vita.

Nelle città italiane del centro-nord già a partire dall'XI secolo si affermarono nuovi ceti sociali costituiti da mercanti e artigiani e in seguito anche da "professionisti" (banchieri, notai, giudici, medici e speziali – questi ultimi antesignani dei farmacisti e dei chimici). Poiché tali ceti traevano la loro ricchezza non dalla proprietà terriera, come avveniva per la nobiltà, ma dal denaro investito in imprese più o meno audaci e fortunate, li univa il comune interesse a svolgere liberamente i propri affari e a non essere più soggetti alle tasse e ai balzelli dei signori feudali. Per raggiungere questo obiettivo diedero vita al Comune, un termine che in origine designava un'associazione privata di persone legate da un giuramento – e "accomunate" dall'interesse a ottenere concessioni e diritti da parte dei potentati feudali – e che in seguito passò a indicare il governo stesso della città. Il fenomeno dei Comuni ebbe dimensione

europea e in Italia interessò le regioni dove più intensa era l'attività economica e commerciale: la pianura padana, la Toscana, e, in Europa, le Fiandre, il nord della Germania e il sud della Francia.

Nel 1115 Firenze diviene un comune consolare – ossia con piena autonomia di città-stato. Esso fu uno dei più grandi “comuni” (città libere o stati liberi), eleggeva le proprie istituzioni, i propri leader, i propri diplomatici, pur continuando a giurare fedeltà al Papato e al Sacro Romano Impero.

Il Comune fiorentino era condotto da un **Governo di Popolo**, dove effettivamente tutto il popolo poteva partecipare alla politica della città. Non si concepiva infatti – allora - l'idea di «carriera politica» come, pur sbagliando, la intendiamo oggi. Era una città ricca e con una moneta forte: il fiorino d'oro era riconosciuto e accettato in tutta Europa. La sua ricchezza poggiava su grandi movimenti di import-export di manufatti pregiati prodotti da artigiani e maestri che erano il vanto di Firenze. Costorosi avvalevano dell'importazione di materie prime di altissima qualità, grazie alla credibilità degli strumenti finanziari e di scambio di cui il comune si era dotato. È noto come proprio a Firenze si siano inventati mezzi commerciali quali la banca, le lettere di cambio che consentivano di trasferire denaro all'estero in via nominale e senza far correre ai mercanti il rischio di viaggiare con moneta contante. Inoltre non dimentichiamo le cambiali, che facilitavano molte transazioni, e la stessa invenzione di sistemi di contabilità (la famosa ‘partita doppia’ per merito di Frate Luca Pacioli).

Al tempo di Dante Firenze contava circa 100.000 abitanti, più di Londra (80.000), e questo basta a indicare quale fosse la sua potenza ma anche la complessità della sua gestione sociale ed economica. Dante si affaccia alla vita politica a circa 30 anni, e fa politica tra il 1295 e il 1301, sebbene già prima non fosse stato estraneo alla riflessione e partecipazione politica più in generale. Fu tuttavia – dicevamo - un politico di secondo piano. La società fiorentina era allora fortemente stratificata e gerarchizzata, con vere e proprie caste suddivise in:

Nobili e Magnati, Cavalieri e piccola nobiltà, Popolo grasso (grosso modo i professionisti e gli artigiani di cui dicevamo sopra) e, infine, il **Popolo minuto**, i contadini e gli operai, tanto per intenderci. Con una particolarità: Nobili e Magnati erano rigorosamente esclusi dal governo della cosa pubblica (grazie ai cosiddetti Ordinamenti di Giustizia emanati da Giano della Bella il 13 gennaio 1293). Ma questi nobili e Magnati erano però, nei fatti, un'oligarchia di potere e pressione, col trascinarsi di lotte endemiche nella società comunale e tra famiglie, di cui ciascuna a capo di un proprio sistema di alleanze e relazioni economiche. Infatti i legami tra vicende interne e politica estera sono particolarmente stretti. I Banchieri – appartenenti ai nobili proprio in forza del proprio denaro -finanziavano casate regnanti europee, papi, non esclusi personaggi di rilievo della stessa nobiltà.

Era dunque inevitabile che l'antica nobiltà feudale, i Magnati, con cavalieri e piccola nobiltà volessero sfruttare «l'ascensore sociale» di partecipazione al profitto finanziario su cui il Governo del Popolo poggiava il suo potere di interdizione verso le classi alte. Un gioco complicato, nel quale però va considerato un altro attore di grande potenza: le **Corporazioni** o **Arti**, in quanto vero motore produttivo della ricchezza cittadina.

La loro genesi ha origine quando già il Comune è diventato una forma consolidata del governo cittadino: anche queste infatti era associazioni di persone che avevano un medesimo interesse, ma non di natura politica, bensì economica e professionale. La Corporazione univa quanti svolgevano la medesima attività ed era finalizzata a fissare le norme e le modalità della stessa. Le Arti si dividevano in **Maggiori** e **Minori** a seconda della loro importanza per lo sviluppo economico delle città: in altri termini, del volume di affari e del pregio dei loro prodotti, peraltro ricercatissimi in tutta Europa.

Nel Comune (ma non solo a Firenze, ma in tutti i Comuni italiani che andavano diffondendosi come modello socio-economico) per accedere alle cariche pubbliche diventò necessaria l'iscrizione alle corporazioni delle Arti. Bisognava cioè dimostrare nei fatti di essere soggetti produttivi e non parassitari, come erano considerati i nobili e i Magnati. Firenze è solo il caso più noto, dove il ceto mercantile e professionale era organizzato intorno alle Arti maggiori, il cosiddetto «popolo grasso». Le Arti mediane confederate con le Arti minori, comprendevano i piccoli artigiani e i negozianti. Le Arti maggiori accrebbero il loro potere al punto che per un periodo non trascurabile assunsero il governo della città. I già suaccennati Ordinamenti di giustizia di Giano della Bella, nel 1293, esclusero infatti gli esponenti della nobiltà dalle cariche pubbliche; nel 1295, però, Giano fu esiliato e venne riaperto l'accesso ai nobili, i quali da tempo premevano – anche con atti di prepotenza, quand'anche con intimidazioni armate - per partecipare alla cosa pubblica. I salariati e i manovali erano invece esclusi dalla partecipazione alle Arti delle professioni e dei mestieri, e quindi dal governo cittadino.

Vediamo come erano strutturate le Corporazioni. Vi erano le **Arti maggiori**, di cui facevano parte: la Calimala (raffinatura dei panni grezzi importati soprattutto da Francia e Fiandre; i Cambiavalute; gli artigiani della Seta; i Medici e Speciali; i Lanaioli; i Giudici e Notai; i Pellicciai.

Alle **Arti minori** appartenevano invece: i Beccai (macellai); Calzolai; Fabbri; lavoratori della Pietra e legnami; Linaioi (trafficcavano in stracci, da cui si ricavava anche la preziosa carta) e rigattieri; Vinattieri (produttori di vino); Pizzicagnoli (venditori di generi alimentari); Albergatori; Cuoiai; Corazzai e spadai; Correggiai (produttori dei finimenti del cavallo, mezzo di spostamento – anche sui campi di battaglia fra Comuni – cosa frequente a quei tempi).

Alle Corporazioni – ribadiamo - non era ammesso il popolo minuto. Solo nel 1378, con il tumulto dei Ciompi (una famiglia fiorentina), vengono istituite tre

nuove Arti dette «del Popolo di Dio»: Legnaioli (boscaioli), Chiavaioli (costruttori di chiavi), Fornai. Ma nel 1492, lo diciamo per inciso, con la scoperta dell’America le antiche Arti medievali decadono, poich si impongono nuovi mercati, nuove rotte commerciali, soprattutto atlantiche.

Torniamo alla struttura delle Corporazioni, che dovevano soggiacere a precise regole; questo consente di farci meglio comprendere le radici del potere che esercitavano e una delle principali fonti della gerarchizzazione sociale. L’appartenente a una Corporazione, dunque, doveva fornire prove di abilit  nel mestiere; nella corporazione potevano entrare i figli legittimi dei gi  appartenenti alla stessa corporazione; si era obbligati a specifiche tassazioni; all’interno del proprio mestiere si riconoscevano le figure di maestro, apprendista, garzone; la corporazione doveva avere un proprio statuto e un proprio stemma; era obbligata a fornire soldati, cavalli e armature relative in caso di guerra; poteva organizzare fiere e mercati; i componenti erano obbligati a una specie di servizio civile (guardie della citt ); la corporazione inoltre vigilava sulla concorrenza; le controversie dovevano dare come risultato una sentenza, quindi niente poteva risolversi con accordi bonari; le controversie non risolte dovevano essere regolate da un **tribunale di mercanzia**; le Corporazioni erano inoltre sottoposte al controllo della qualit  del lavoro mediante supervisione di autorit  preposte e, infine, dovevano essere regolati gli orari di lavoro per i propri addetti.

Tutto questo dovrebbe essere sufficiente a dimostrare al lettore come il ceto produttivo delle Corporazioni fosse geloso del proprio potere e come dovesse garantirsi, attraverso un’apposita ‘macchina’ amministrativa di governo, che: 1 , il potere corporativo non fosse intaccato da alcunch ; 2 , che nessuno all’interno di questa macchina di governo potesse accumulare potere eccessivo tale da intaccare i privilegi corporativi.

Ed ecco – in sintesi – come fosse congegnata questa complessa macchina di governo, all’interno della quale Dante volle cimentarsi. Le Corporazioni eleggevano:

sei **Priori delle arti**, tanti quanti erano i “sesti” fiorentini – grosso modo i quartieri in cui era divisa la citt , seguendo il criterio delle circoscrizioni toponomastiche di Firenze - che rappresentavano il mondo imprenditoriale e artigiano, e duravano in carica due mesi; un **Gonfaloniere di giustizia**, anche denominato **Podest **– eletto fra candidati estranei alla citt , proprio perch  doveva essere una carica al di sopra delle parti – e che aveva il compito fondamentale di far rispettare gli ordinamenti di giustizia che difendevano i popolani dalla violenza dei Magnati. Anch’esso restava in carica due mesi.

Le elezioni portavano poi alla nomina di ben cinque consigli, che giorno per giorno decidevano la politica del Comune, e i cui componenti restavano in carica 6 mesi. I Consigli erano:

Consiglio dei 100: deteneva il potere politico di controllo finanziario sulle spese comunali straordinarie

consiglio speciale del Capitano del Popolo

consiglio generale del Capitano del Popolo

consiglio speciale del Comune o del Podestà

consiglio generale del Comune o del Podestà

I Capitani del popolo erano eletti in seno al **Consiglio maggiore della Parte** – ossia del “partito”, a tutela degli interessi del partito stesso contro quello avversario. La figura di Capitano del popolo fu istituita quando i Guelfi Neri presero definitivamente il potere contro i Ghibellini (di Guelfi e Ghibellini parleremo tra poco) e anche in opposizione a buona parte dei Guelfi Bianchi. Ma qui fermiamoci: devieremmo troppo nel chiarire tutte queste funzioni. Basti sapere che i Capitani del Popolo esercitavano un grande potere politico, come autentici gruppi di pressione verso le altre istituzioni.

Il totale di tutti questi organismi oscillava – secondo le successive modifiche o aggiornamenti strutturali – attorno ai 676 membri. Non pochi, per una città di 100.000 abitanti, o forse 200.000 se consideriamo il contado e le pertinenze territoriali.

Infine, ultimo ma non ultimo, c’era un organismo detto delle **Capitudini delle arti**, i cui componenti altro non erano se non collegi dei **Consoli** – costituiti da uomini saggi ed eminenti - che dirigevano ognuna delle 21 corporazioni.

Un sistema tutto sommato complicatissimo, fatto di pesi e contrappesi, che rassicurava molti e scontentava tanti, e all’interno del quale accadeva che si coagulassero alleanze, gruppi di pressione, veri e propri ‘clan familiari’ e, neanche il caso di dirlo, si polarizzassero quelli che oggi definiamo “partiti”.

Due erano in effetti i partiti: i **Guelfi** e i **Ghibellini**, sempre in contrapposizione fra loro fino all’odio reciproco, e che determineranno i destini di Firenze. Ma questi partiti non nascevano da semplici aggregazioni ideologiche, e per spiegarne la sostanza dobbiamo fare un salto indietro, fino alle radici dell’odio.

Mentre in Italia nascevano i Comuni, in Germania era guerra civile tra i partigiani della casa di Svevia, che sostenevano l’autonomia del potere imperiale dalla Chiesa (ghibellini), e i partigiani della casa di Baviera, che appoggiavano il papato (guelfi). Nel 1155 fu eletto imperatore del Sacro romano impero germanico Federico di Svevia, detto “il Barbarossa”. Questi intervenne più volte in Italia, per riportare i Comuni sotto la sua autorità, ma non vi riuscì. Appoggiati dai Normanni (stirpe allora regnante nel Sud d’Italia), i Comuni si unirono infatti nella **Lega lombarda** e sconfissero l’imperatore nella storica battaglia di Legnano (1176), garantendosi così una serie di privilegi: battere moneta, riscuotere tasse, emanare leggi proprie.

Al Barbarossa riuscì invece di combinare il matrimonio tra suo figlio, Enrico

VI, e Costanza d'Altavilla, ultima erede al regno normanno di Sicilia. L'Italia meridionale entrava così nell'orbita dell'impero germanico. Riassumendo: i Guelfi erano sostenitori dei pretendenti alla corona imperiale della casata bavarese dei Welfen (italianizzato in Guelfi); i Ghibellini erano sostenitori della casata degli Hohenstaufen, signori del castello di Wiblingen (italianizzato in Ghibellini). I due termini si diffusero in Italia durante lo scontro tra i papi – gelosi del proprio potere temporale, e quindi dei possedimenti territoriali - e l'imperatore Federico II, noto anche come lo “Stupor mundi, la meraviglia del mondo) (*1250 + 1250).

Ma spesso erano termini che funzionavano come copertura ideologica alle lotte di potere tra famiglie, casate e nobili di Firenze - i «Grandi», tali per nobiltà di sangue, per censo e stile di vita - tramutandosi in queste lotte in autentici conflitti di classe, affermazione di oligarchie, avidità di potere e supremazia finanziaria e feudale. Fino a sfociare in una vera e propria guerra civile. Da queste radici furono importati i contrasti nei e fra Comuni. Nel corso del Duecento la contrapposizione tra guelfi e ghibellini esplose in Italia e generò faziosità violenta, campanilismo esasperato e odio per la parte avversa. A rendere aspri i contrasti non erano solo motivi ideologici, ma anche personali e familiari. La fedeltà alla famiglia e al clan finiva anzi con il prevalere sulla fedeltà alle idee.

La tradizione barbarica della faida – di origine longobarda anche nel termine lessicale - cioè della vendetta personale, si diffuse nei Comuni italiani. La vendetta non si limitava alle persone ma colpiva anche i beni dell'avversario, in particolare le abitazioni, che venivano rase al suolo. Celebre anche l'operazione di “capitozzatura” delle case-torri, ossia l'abbassamento dell'altezza delle torri edificate sempre più alte per affermare il potere di un casato (vedi ad esempio le torri di San Gimignano). Il fenomeno si diffuse al punto da danneggiare l'economia delle città in cui le lotte erano più violente.

La prima resa dei conti fra guelfi e ghibellini avvenne nella battaglia di MONTAPERTI (4 sett. 1260). I fiorentini Guelfi alleati con Lucca, Perugia, Orvieto contro i Ghibellini espulsi da Firenze ma aiutati da Grosseto. I fiorentini vennero sconfitti, con 2500 morti e 10, 000 prigionieri. I Ghibellini pertanto tornano al potere in Firenze.

La vendetta arriva con la battaglia di CAMPALDINO (11 giugno 1289), nella quale parteciperà anche Dante, ormai in età d'armi. I Guelfi vincono contro i Ghibellini ritornando al potere in Firenze.

Dante, 24enne, era tra la prima linea d'assalto, nella cavalleria leggera, dove cavallo e armatura erano a carico del cavaliere, segno denotativo di benessere economico – e Dante era ancora, allora e ben prima dell'esilio, quello che si può definire un benestante. Dopo la cacciata dei Ghibellini da Firenze, i Guelfi affermarono il loro potere, ma ben presto iniziò tra di loro un lungo contrasto

per il predominio guelfo in tutta la Toscana. L'evoluzione fu che si divisero in due fazioni in aperto contrasto fra loro: i **Guelfi bianchi** e i **Guelfi neri**.

I Guelfi neri fecero un uso politico della giustizia per epurare gli avversari Bianchi. In questa epurazione incappò Dante, che era un guelfo bianco. Alle decisioni e alle responsabilità assunte nei due mesi esercitati da Priore poco prima che avvenisse la condanna all'esilio, Dante fa risalire, a piena ragione, le proprie successive sventure di vent'anni. Ma ora dobbiamo necessariamente fare un piccolo passo indietro, ritornando al contenuto politico del ruolo di Priore, già citato poco sopra.

A Firenze il Priorato era un organo di natura politico-amministrativa al vertice dell'organizzazione comunale per responsabilità e potere assoluto su ogni altro organismo dello stato. Nel 1282 i priori diventano il vero centro della costituzione comunale. Vengono eletti fra i componenti delle Arti maggiori: vero centro motore del comune, la carica era riservata a un ristrettissimo numero di famiglie del gruppo oligarchico. I Priori rappresentano il mondo artigiano, nella sua totalità e senza eccezioni, quindi rappresentano tutto l'ambiente della produzione e del mercato, nel più vastosignificato delle parole. Al momento della loro creazione come struttura furono dapprima tre, poi portati a sei in rappresentanza di tutti i Sesti (quartieri) di Firenze. Ma nel tempo (1316, e Dante era già da tempo in esilio) giunsero fino a sedici.

Le vicende storiche sono – con tutta obiettività – estremamente complesse, e ben poco si può spiegare di più in questa breve memoria. È comunque intuitivo che una conclusione sia del tutto ovvia: Dante, per passione civile e politica, ha agito e svolto un ruolo sia pur marginale, che però lo ha messo a confronto con un momento storico molto complesso ma anche in contrasto con molte persone. Era iscritto alla Corporazione dei Medici e Speciali (questi ultimi precursori dei nostri farmacisti); ha fatto parte dei consigli (Consiglio speciale del Capitano del popolo e poi Consiglio dei Cento); è giunto a esercitare anche il ruolo di Priore per il proprio Sesto di Porta San Pietro (ossia capo della propria corporazione, dal 15 giugno 1300 al 14 agosto dello stesso anno), ma le lotte di potere lo hanno sopraffatto condannandolo al ventennale esilio, durante il quale ha creato quell'opera immortale che tutti conosciamo col nome di Divina Commedia.

Il giudice Cante dei Gabrielli nel 1302 condanna Dante al rogo. Questo era il risultato raccolto da Dante per essersi implicato in politica. Antecedentemente era stato condannato - ma solo se si fosse presentato personalmente - a pagare 170 fiorini in oro e due anni di confino. I Neri sono evidentemente passati dall'epurazione alla vendetta, con il beneplacito del papa allora regnante, il terribile Bonifacio VIII, che aveva i suoi interessi e i suoi timori. Infatti, in quanto anche regnante su territori in forza del potere temporale che deteneva, Bonifacio VIII temeva l'accerchiamento dei suoi domini, con il conseguente potere dell'Impero su tutta la Penisola. Questa

ipotesi, qualora si fosse avverata, avrebbe ridimensionamento l'influenza pontificia sull'Italia con l'interdizione imperiale a estendere i confini del cosiddetto «Patrimonio di san Pietro». Dante rimase stritolato in una "tempesta perfetta": vicende storiche, turbolenze politiche, lotta tra papato e impero per l'affermazione della supremazia, amicizie, inimicizie, passione politica, integrità di pensiero e rettitudine di comportamento scevro da compromessi, tutto contribuì a spingerlo verso la sua rovina personale, ma anche verso la scrittura di un'opera universale e immortale.

Noi leggiamo ancora la Commedia perché è un'opera perfetta: ha creato un mondo fantastico ma del tutto verosimile e coerente nel suo funzionamento e per il suo realismo. Dante, un poeta del mondo terreno, che ha un messaggio profondo che ancora ci interessa: è uno straordinario elogio del libero arbitrio, della piena responsabilità dell'uomo nella determinazione del proprio destino. Non a caso rifiutò amnistia e perdono considerando le condizioni con cui veniva offerto indegne della sua coscienza.

Può, la Divina Commedia, tramandarci qualcosa? La risposta non può che essere positiva, per diversi motivi: l'amore di cui parla Dante è lo stesso amore che intendiamo oggi; Dante non era un uomo con un messaggio, ma nel cantare quello che pensava chiedeva agli altri di scavare al loro interno per trovare il loro personale messaggio; vuole suggerire come cambiare la realtà e come trasformarla; è un uomo che ama, odia e si vendica dei suoi nemici; Dante non canta solo per sé... Dante canta per gli altri; la grandezza della Commedia sta nel mondo possibile che Dante ha creato, un mondo nel quale tutto è fantastico, dove noi tendiamo a riconoscere la nostra storia nelle storie che leggiamo cercando delle risposte, per trovare qualcosa che ci riguardi profondamente e che sia ancora vivo, attuale, presente.

Conclusivamente: dopo 700 anni ha ancora senso leggere il poema dantesco perché:

Ha ancora molte cose da dirci, sia di letteratura, sia di arte, sia di politica, sia di vita. Ci si può confrontare e lo si può discutere; ma, soprattutto, si scoprono vari mondi:

Il mondo irriverente del linguaggio scurrile;

Il mondo della vita, dell'arte, della scienza (medievale), della fede, della ragione e della teologia;

Il passato, il presente, il futuro nell'evoluzione di una società cittadina;

La passione politica, la partigianeria, l'odio, l'amore, la cultura, la pietà, il sadismo e la vendetta.

Ma anche l'amarezza, l'amicizia, la commozione, la tenerezza, il rispetto per gli avversari politici;

La nostalgia, la consapevolezza delle proprie capacità.

E si incontra una categoria senza fine di personaggi veri, inventati, fiorentini, italiani, europei, del passato e del propriopresente, che ci offrono

tutta la loro vita in pochi versi grandiosi e spesso lancinanti; e il Poema – in tre Cantiche e in cento Canti – fa crescere il lettore a dismisura, ogni volta che ne viene fatta una nuova lettura.

Resta da chiedersi “come” leggere il poema dantesco.

Compito non semplice, se si pensa che oggi per leggere la Commedia c'è bisogno di una – chiamiamola così – traduzione, considerati tutti gli sfasamenti linguistici con il parlare moderno, e gli sfasamenti storici, sociali, geografici, culturali. Occorre vincere tutti gli aspetti ermeneutici isolando i nuclei semantici. Bisogna pertanto munirsi di strumenti semiotici, per scoprire la testualità esplicita e implicita, rintracciando e riconoscendo, nella loro densità: **Segnali** (con rimandi a significanti); **Segni**; **Sensi**; **Simboli**; **Messaggi**; **Significati**.

Tutti elementi che sono validi per sempre, quasi come insegnamenti, anche se Dante non vuole insegnarci nulla. Trascendendo il tempo, Dante va letto sotto la luce dell'universalità, più che dell'attualità. Dunque una sfida al lettore moderno che deve disambiguare per poi interpretare, e che viene chiamato a una partecipazione totale nella lettura, godendo anche delle numerose, pesanti, dettagliate annotazioni filologiche che oggi appesantiscono lo studio della Commedia, ma che sono necessarie per comprendere il contesto storico e politico, senza il quale mai comprenderemmo la grandezza del Poema.

Bibliografia

Barbero Alessandro, *Dante*, Editori Laterza, 2020.

Malato Enrico, *Dante*, Salerno Editrice, 2020.

Santagata Marco, *Dante – il romanzo di una vita*, Mondadori, 2012.

DIVINUL DANTE

**Bibliotecar Violeta DUMISTRĂCEL,
Școala Gimnazială Nr. 3 Suceava**

Dante was the most important literary personality of his time, one of the most penetrating and brightest minds, a complete man of absolute sincerity.

Being compared to a cathedral, the **Divine Comedy** (written between 1307 and 1321) is the literary work where Dante merges heaven and earth, achieving the synthesis of natural with supernatural. The philosophy of antiquity offering the study of man, theology and profane sciences, biblical legends and mythology, patristic and demonology, paremias, and apocalyptic prophecies come together in Dante's lectures about humans and itself.

Aligheri himself is the one who, through his whole life code, through the rigour of his civic and moral behaviour and also through his creation, points out the truth value of the ideas in the whole poem; he is one of the first poets in the world, who convincingly assert the role of art in the human consciousness rebirth, in its enrichment and ennobling.

Keywords: comedy, opera, poetry, divine, Dante.

Dante Alighieri, unul dintre cele mai reprezentative spirite ale civilizației europene și ale umanității, născut într-o familie cu posibilități modeste, la 21 mai 1265, este în întregime și pentru totdeauna florentin.

Dante a fost cea mai puternică personalitate literară a vremii sale, una din cele mai pătrunzătoare și mai luminoase inteligențe.

Era un om activ, un om complet al absolutei sincerități, fără de

reticențe. Emoțiile sale intense, persistente, îi înflăcărau fantezia până a-i domina de multe ori gândirea. Nu și-a ascuns niciodată gândirea, detestând nehotărârea, oscilarea, abdicarea de la propria personalitate.

Omul Dante este și *primul scriitor care a văzut omul* nu ca pe o ființă abstractă, un conglomerat de vicii ori de virtuți, ci ca pe o *realitate* creată pentru durere, dar și pentru bucurie, pentru rațiune, dar și pentru vis.

După studii dirijate de Brunetto Latini, cu care a învățat teologie, filozofie, arta poetică, după primele afirmări literare, a intrat în slujba cetății. Infinita acumulare de cunoștințe îi uimea pe contemporani, care îl numeau *Filozoful*, echivalent cu Atotcunoscătorul și *Poetul*, în sensul de mare creator. Avea vaste cunoștințe în multe domenii. Învățase limbile franceză și provençală, și cunoștea pe mulți dintre reprezentanții liricii provenșale.

Viața lui Dante este povestirea unei cărți care a trecut prin două stadii: forma inițială, opera încântătoare a celor 25 de ani – *Vita Nuova*, în jurul anului 1292, și, apoi, peste aproape 30 de ani, în 1320, monumentală și nemuritoare *Divina Comedie*.

Prima perioadă a vieții lui Dante este dedicată studiilor literare, filozofice și artistice. Din tinerețe – marcată prin puternica dragoste pentru Beatrice Portinari, care îi inspira prima operă, *Vita nuova* –, Dante nutrește idealul nemuririi pe care vrea să-l slăvească într-o operă fără precedent.

În iunie 1289 a participat la lupta de la Campaldino, unde florentinii i-au învins pe toscani. Împărțiți între guelfi – partizani ai Papei – și ghibelini – partizani ai împăratului german, care revendica supremația fostului Imperiu Roman –, cetățile Italiei duceau lupte cărora le va cadea victimă și Poetul florentin, aparținând, prin familie, partidei guelfe.

Se împlinesc 700 de ani de la moartea lui Dante Alighieri și interesul pentru opera marelui poet italian, mereu viu, mereu luminos, a crescut în intensitate și profunzime.

Divina Comedia este poemul iubirii de patrie, străbătut de o dragoste și o durere infinită pentru Italia. Patria poetului este idolatrizată de Dante pentru atributele ei de cea mai frumoasă țară a Planetei, pentru extraordinara ei istorie trecută. Glasul acesta răsună în fiecare vers al operei dantești. Din acest patos au țâșnit flăcările care au incendiat spiritele de patrioți.

În operă asociază profunzime de gândire, talent, erudiție umanistă, disciplina scolastică și tenacitate, calități care fac din el nu numai autorul de-a pururi celebru al *Divinei Comedii*, dar și un înalt exemplu de realizare umană în slujba unei opere supraumane. *Divina Comedie* impresionează până astăzi nu numai prin elevația ideilor, bogăția științei, măestria alcătuirii, dar, mai ales, prin constatarea că este opera unui om care a creat-o în condițiile proscrisului.

Dante, cel mai mare poet al Italiei, și-a împărțit opera monumentală *Divina comedie* în trei secțiuni distincte: *Infernul*, *Purgatoriul* și *Paradisul*.

Alegoria, care reprezintă călătoria unui suflet către Dumnezeu, este una dintre cele mai influente opere din literatură.

Se aproximează că *Infernul* ar fi fost compus aproximativ între 1306 și 1309, *Purgatoriul* până spre 1313, iar *Paradisul* până spre 1320. Această din urmă secțiune, *Paradisul*, de altfel, nu va fi făcută publică în întregime decât postum, după ce ultimele 13 cânturi ar fi fost descoperite în chip miraculos, la opt luni de la moartea poetului, de către fiul său, Jacopo).

Comparată cu o catedrală, *Divina Comedie* (scrisă între 1307 și 1321) este opera pentru a cărei realizare Dante a convocat cerul și pământul, obținând sinteza naturalului cu supranaturalul: filosofia Antichității oferea studiul omului, teologia și știința profană, legendele biblice și mitologia, patristica și demonologia, paremiile și profețiile apocaliptice se întrunesc la expunerile lui Dante despre specia umană și despre sine.

Alighieri însuși este acela care, prin întreaga sa conduită de viață, prin rigoarea ținutei sale civice și morale și, deopotrivă, prin creația sa, a fundamentat valoarea de adevăr a ideilor prezente în întregul poem; el este printre primii poeți ai lumii care afirmă convingător rolul artei în înnoirea conștiinței omenеști, în îmbogățirea și înnobilarea ei.

Studiul sufletului omenesc în condițiile haosului politic și social al evului de mijloc a condus la noi și interesante trăsături ale antropologiei dantești: individualitatea energică, personalitatea cvasititanică în convingerile ei morale inflexibile, complexitatea sufletească impusă de un proces subtil de dezbatere intelectuală. Aceasta dezbatere valorifică frumusețea interioară a ființei umane, noblețea, puritatea, puterea ei de cunoaștere și creație,

umanizează divinitatea, afirmând capacitatea omului de a-și face accesibile valorile, prin perfecțiunea morală.

Originea celor doi termeni, fundamentali pentru înțelegerea multor episoade din *Divina Comedie*, se află în lupta din secolul al XII-lea pentru coroana imperială germană dintre ducii de Saxonia și Bavaria, familia Welfen, și ducii Suabiei, familia Hohenstaufen.

Dante n-a numit-o el însuși *Divina*, ci epitetul îi va fi fost atribuit pentru prima oară de către Boccaccio, dar el s-a impus mult mai târziu, când, în 1555, a apărut, la Veneția, prima ediție efectiv intitulată *Divina Commedia*.

Divina Comedie constituie o enciclopedie a existenței pe plan fizic și spiritual, din care se pot extrage adevăruri supreme. Fiindcă drumul este făcut de unul din cei mai mari poeți ai lumii, iar savanta construcție filozofică și teologică se estompează în fața copleșitoare bogății a vieții sensibile reflectate cu o forță neasemuită de acest pasionat om al Renașterii.

Simbolurile conținutului se manifestă și se fortifică prin excelența detaliilor realiste. De la tenebrele pasiunii la strălucirea intelectualului luminat de razele cunoștinței divine, drumul lui Dante, și simbolic, real, dar și plastic, este în infinite stări de spirit și în ambianțele exterioare cele mai variate.

Dante percepe lumea cu o rară acuitate vizuală, lumina și contrariul său, au densitate, pondere, mișcare, specifice și variate, ele constituind atmosfera, emanația de calitate, aura locului și personajelor, a căror metamorfoză continuă, realizează o adevărată traiectorie a luminii. Aceasta nu este altceva decât succesiunea stărilor luminoase din Infern până în Paradis,

stări care sensibilizează ideile și atașamentele legate de grandioasa experiență dantescă. Optând – partizani ai independenței Florenței – pentru cei din urmă, Dante este condamnat, în 1302, la exil perpetuu și-și sfârșește zilele pribegind prin cetățile din nordul Italiei. El a crezut mereu într-o întoarcere acasă, punându-și nădejdea în biruința lui Henric al VII-lea de Luxemburg, împăratul german care aspira la tronul de împărat al vechii Rome și care – credea Poetul – ar fi putut realiza visul lui de unitate și pacificare a Italiei.

Dante are un lung șir de peregrinări prin diferite cetăți italiene, între care: Treviso, Padova, Veneția, Sarzana, Casentino, Bologna, Lunigiana, Lucca, Verona, sub protecția lui Cangrande della Scala, Ravenna (unde, în ultimii ani, a avut și copiii lângă el, Antonia devenind acolo *suora Beatrice*).

Se spune că ar fi fost la Pisa sau la Genova când, prin 1312, l-ar fi întâlnit pe Francesco Petrarca, care venise să se închine lui Henric al VII-lea de Luxemburg, *unico Principe romano*, providențial aducător de pace și dreptate în viziunea lui Dante, încoronat, în vara aceluși an, împărat la Roma.

Peregrinările nu i-au împiedicat poetului împlinirea vocației. Într-un inimitabil edificiu literar, el a clădit nemuritoare trepte *Operele minore* – încununate cu opera majoră *Divina Comedie*. Pe fondul acestor călătorii, își scrie operele de maturitate. Între 1304 și 1307, redactează *Il Convivio* (*Ospățul*), scrisă în tradiția anticelor *banchete* ale înțelepciunii, străbătută și ea de *memoria Beatricei*, dar, din păcate, nefinalizată, și *De vulgari eloquentia* - primul tratat al lui Dante, în latineasca vremii, consacrat tocmai limbii vii, pe care a înălțat-o la demnitatea culturii și creației.

Discipolul și binefăcătorul său, Guido Novello da Polenta, îl trimite pe Dante într-o importantă misiune diplomatică la Veneția, care a fost să fie ultimul lui drum. Dante avea 56 de ani, era încă în deplină putere și nu și-a dezmințit abilitatea și experiența de negociator, împlinindu-și cu succes misiunea. Pe drumul de întoarcere, l-a lovit, necruțătoare, malaria. A ajuns la Ravenna doar ca să zacă pe patul morții.

Eforturile disperate de a-l salva, ale priceputului medic Fiducio de' Milotti, au rămas zadarnice, ca și lacrimile fierbinți ale Antoniei, care s-a rugat împreună cu monahiile în capela mănăstirii. Poetul s-a stins în pragul marelui praznic al Înălțării Sfintei Cruci, în noaptea de 13 spre 14 septembrie 1321, dăruind Ravennei cel mai de seamă mormânt al ei.

Scrierile Poetului Suprem, Dante Alighieri din Republica Florentină, au contribuit la stabilirea dialectului toscan drept bază a limbii italiene standardizate.

Exilat din motive politice, Dante a fost întotdeauna un om viu, chiar după moartea sa din 1321. Mai mult decât pe titanul literaturii, oamenii l-au iubit pe Dante-omul, pe Dante-cetățeanul, omul aspru al înaltelor idealuri, pe exilat și pe cerșetor, pe cel apt de ură și de dragoste nemărginită, de cel mai înalt orgoliu, dar și de umilință.

Noi îl vom simți pe Dante totdeauna pentru profunda sa umanitate. El nu este *Omul* în afara spațiului și a timpurilor, ci cetățeanul Florenței contemporane, purtând și în viață, și în tărmurile de dincolo de lume, întreaga sa energie, întreaga dramă umană, toate pasiunile și sentimentele.

Italia a dăruit lumii pe autorul uneia dintre cele mai mari capodopere ale literaturii universale. Un poet care a îndrăznit, în plin Ev Mediu, să se ridice deasupra lumii și să o judece după legile inflexibile ale adevărului, opera cuprinzând toate laturile societății italiene din secolul al XIV-lea, este expresia artistică cea mai desăvârșită a acestei epoci și prima uriașă manifestare a noului spirit în literatură.

Dante întrebuințează, în uriașa sa construcție poetică, care poate fi și elegie, și epopee, și tragedie, și idilă, toate materialele științei contemporane, tradițiile și legende lumii, ale Antichității păgâne, amestecate cu elemente sacre.

Doctor în toate științele și artele, el a scris o enciclopedie, al cărei centru poate fi însumarea tuturor cunoștințelor, o operă științifică, considerată ca un îndreptar de cunoaștere, ca o sinteză de norme, de către generațiile ulterioare, și care acordau poeziei autoritatea științei.

Celebrul poet italian Dante Alighieri s-a ridicat, din nou, la cer, odată cu lansarea în spațiu a unei copii a operei sale de căpătâi. Copia *Divinei comedii*, scrisă cu caractere minuscule pe foi dintr-un aliaj de titan și aur, va fi trimisă în spațiu și lăsată acolo, să plutească printre stelele, despre care a scris Dante.

Ultimul cuvânt al fiecărei părți a operei este *stelle*, inclusiv faimosul vers final care îl definește pe Dumnezeu, *Iubirea care mișcă Soarele și celelalte stele*.

Bibliografie

Balaci Alexandru, *DANTE*, Editura Tineretului, București, 1965.

Boccaccio Giovanni, *Viața lui Dante*, Editura pentru Literatura Universală, București, 1965.

Coșbuc George, *Comentariu la DIVINA COMEDIE*, Editura pentru Literatură, București, 1963.

Spoerri Theophil, *Dante și literatura europeană*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2017.

Studii despre Dante. Antologie, Editura pentru Literatura Universală, București, 1965.

DANTE NELLA DIDATTICA DELL'ITALIANO LS

Lect. dr. Angela PANCUCI,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Studiul lingvistic al limbii italiene ca limbă străină ar fi considerat incomplet fără analiza unei opere literare dintre cele mai importante ale literaturii italiene, *Divina Comedie*. S-a demonstrat că lexicul *Divinei Comedii* se regăsește într-un procent de 80% în limba italiană contemporană, iar vocabularul de bază este alcătuit din cuvinte care apar pentru prima dată în textul lui Dante. Plecând de la figura lui Dante și de la *Divina Comedie*, am explicat modernitatea marelui poet („sommo poeta”), folosind-o în predarea limbii italiene ca limbă străină. În cadrul acestui proiect didactic am analizat trei teme diferite: *Dante, model de cetățenie*, *De la exilul lui Dante la refugiații de astăzi*, *Dante și femeile*.

Cuvinte cheie: *Dante, didactică, italiană, text, modernitate.*

1. Presupposti ed esigenze

L'esperienza che si intende riportare riguarda due classi della laurea triennale della Facoltà di Lettere e Scienze della Comunicazione dell'Università “Ștefan cel Mare” di Suceava, ancora in fase di svolgimento. I gruppi, costituiti da 6 apprendenti romeni di età compresa tra i 21 e i 35 anni, erano composti da studenti universitari di primo e secondo anno.

Alla fine di febbraio 2021, ho cominciato a informarmi sul progetto “Giornata dello studente di lingua italiana”, organizzato da due docenti di Italiano L2/LS. Ho contattato le colleghe per avere maggiori informazioni. Che cosa è la Giornata dello Studente di lingua italiana? È un evento legato alla lingua e alla cultura italiana, arrivato alla sua terza edizione, in cui gli studenti di lingua italiana di tutto il mondo diventano protagonisti. Gli obiettivi: rendere il discente primo attore nell'organizzazione di un evento legato alla lingua e alla cultura di cui è appassionato; creare una comunità mondiale di insegnanti di italiano LS/L2 che abbia voglia di sperimentare nuove frontiere dell'insegnamento.

L'evento avrà luogo nell'ambito della *XXI Settimana della Lingua Italiana nel Mondo* in modalità online e gli insegnanti che sceglieranno di partecipare guideranno i propri studenti nella realizzazione di progetto legato al tema del 2021: «**Dante l'italiano**».

I lavori degli studenti verranno esposti sul sito internet della *Giornata dello Studente di Lingua Italiana* (www.giornatastudentelinguaitaliana.com) e diventeranno una risorsa didattica per gli studenti e per gli insegnanti.

L'insegnante guida lo studente in tutte le fasi del progetto: spiegandogli il progetto; motivandolo; stimolandolo; seguendolo nella presentazione del lavoro; supervisionando l'andamento del progetto; dandogli le indicazioni e gli strumenti necessari.

Lo studente decide: 1) L'argomento che vuole approfondire in base ai propri interessi; 2) il tipo di lavoro che vuole fare; 3) la forma in cui lo vuole presentare, secondo le proprie attitudini.

Le fasi: ricerca, definizione argomento, sviluppo, chiusura del lavoro, consegna del lavoro, partecipazione alla giornata.

Fase 1: Ricerca - L'insegnante trova studenti interessati; organizza un primo incontro informativo per spiegare il progetto in dettaglio: dà il tema generale e invita a fare una ricerca al termine della quale lo studente deciderà qual è l'argomento specifico che vuole approfondire e in che forma lo vuole presentare (miniconferenza, fotografie, video, testo scritto, ecc.); è possibile proporre agli studenti sia un lavoro individuale (ogni studente presenta il suo) che un lavoro di gruppo; il tipo di lavoro deve essere scelto in base al livello dello studente.

Fase 2: Definizione argomento - L'insegnante organizza un secondo incontro in cui ogni studente comunicherà l'argomento specifico scelto. Se ci sono argomenti uguali, si possono far lavorare gli studenti insieme o si scompone l'argomento. Per facilitare questa fase, è importante che l'insegnante conosca gli argomenti scelti prima dell'incontro in maniera tale che possa trovare una soluzione a riguardo.

Fase 3: Sviluppo - Gli studenti iniziano a lavorare al progetto, facendo una ricerca approfondita sull'argomento; producono un testo scritto che verrà corretto dall'insegnante e poi verrà trasformato nella forma di presentazione scelta; il prodotto dovrà essere presentato in una forma che catturi l'attenzione; l'insegnante corregge la presentazione finale.

Fase 4: Chiusura del lavoro • Esempi:

- mini conferenza: l'insegnante e lo studente/gli studenti registrano la mini conferenza su una piattaforma per videochiamate (zoom, skype, ecc.).

- poesia: si scrive il testo con una grafica accattivante. Non un semplice Word.

Fase 5: Consegna del lavoro - L'elaborato va consegnato nella sua stesura definitiva e nel formato adatto ad ogni lavoro; Ogni lavoro dovrà avere un titolo.

Partecipazione alla giornata

Partecipazione insieme agli studenti nel giorno stabilito per la presentazione del progetto 2021. Non sarà possibile la partecipazione in diretta di tutti ma stabiliremo delle modalità durante gli incontri con gli insegnanti. I lavori verranno caricati sul sito ufficiale della GSLI e diventeranno una risorsa didattica sia per studenti che per insegnanti.

Come evidenziato da Maggini (2011: 103): *Il docente di L2 svolge il ruolo primario di facilitatore dell'apprendimento linguistico: deve, cioè, creare tutte quelle condizioni che in una classe di lingua possono aiutare il discente nel suo sforzo di apprendimento. Facilitare l'apprendimento dell'allievo comporta un uso accorto e consapevole delle tecniche di insegnamento, implica una corretta gestione delle tecnologie educative e richiede un maturo trattamento psicologico delle relazioni interpersonali.*

Alla docente è subito apparso chiaro che anche il proprio ruolo avrebbe dovuto subire una trasformazione, per adattarsi alle contingenze che richiedevano un rinnovamento nella metodologia didattica. Partendo dalla figura di Dante e della Divina Commedia, ha spiegato la modernità del “sommo poeta” e ha utilizzato la testimonianza di Dante nella didattica dell'italiano LS.

Se è vero che la *Commedia* e le altre opere di Dante ci forniscono una testimonianza fedelissima e inequivocabile della cultura e della società medievali, è altrettanto vero che regalano suggerimenti significativi per la nostra realtà attuale. L'esigenza “pedagogica” di trasformare *il mondo che mal vive* sentita da Dante continua anche ai nostri tempi ed ecco perché l'importantissimo compito di contribuire alla formazione di cittadini che partecipino e che agiscano in modo consapevole all'interno della loro comunità, contribuendo così a quello che potremmo definire genericamente “bene comune”.

Nel percorso portato avanti la docente si è prefissa degli obiettivi didattici: ascoltare e parlare, comprendere testi descrittivi, narrativi e poetici; partecipare a conversazioni di classe; leggere e comprendere un testo descrittivo, narrativo e poetico in modalità silenziosa; individuare e comprendere le principali caratteristiche del testo; scrivere testi corretti, coerenti e coesi.

Per giungere a delle competenze chiave europee: competenza alfabetica funzionale, competenza personale, sociale e capacità di imparare a imparare; competenza di cittadinanza; consapevolezza ed espressione culturale.

Per raggiungere tali obiettivi, la docente si è attivata nel presentare il progetto agli studenti e ha indicato tre diversi percorsi: **Dante, modello di cittadinanza, Dall'esilio di Dante ai profughi di oggi, Dante e le donne.**

Su questo ultimo aspetto, che mira a far riflettere le allieve e gli allievi sul lungo cammino che le donne hanno fatto e che stanno ancora facendo verso la completa integrazione nel mondo del lavoro e nella società, gli studenti hanno focalizzato la loro attenzione, scegliendo due diversi percorsi. Nella *Divina Commedia* alcune figure di donne spiccano per la loro modernità: Piccarda Donati, Costanza d'Altavilla, Francesca da Polenta e Pia de' Tolomei, figure e personalità dagli echi potenti, portatrici di storie che fanno riflettere ancora oggi.

Per contestualizzare le figure femminili dantesche, entrambi i gruppi di studenti hanno prima dato una lettura di carattere storico e poi hanno approfondito due aspetti: la mancanza di libertà di scelta e la vita politica delle donne.

2. Perché Dante

La scelta di affrontare Dante e la lettura di due brevi passi tratti dal Paradiso (Canto III, vv.46-51; 103-108; vv. 109-120) della Commedia è stata dettata da diversi ordini di ragioni, uno dei quali certamente di natura rievocativa: la celebrazione del primo Dantedì, il 25 marzo 2020, anniversario della presunta data di inizio del viaggio ultraterreno del poeta. Un'altra ragione per questa opzione è scaturita certamente da un aspetto più pratico, vale a dire la vastità e la varietà di materiale disponibile in Rete e facilmente condivisibile con gli studenti. Per esempio, alcuni materiali disponibili su YouTube, come la lettura dei Canti della Commedia di Roberto Benigni e alla vita del Poeta, illustrata in disegni animati, a cura di Treccani Scuola (<https://www.youtube.com/watch?v=DKmPs4STuyY>). Il testo della Commedia condiviso con gli studenti è stato tratto da Wikisource (https://it.wikisource.org/wiki/Divina_Commedia).

La didattica della letteratura in una classe di Italiano L2/LS

La lingua italiana possiede determinate caratteristiche, per le quali, un qualsiasi apprendimento linguistico di italiano come lingua seconda, sarebbe da giudicarsi incompleto senza un'accurata analisi di almeno alcuni tra i più importanti testi letterari della nostra tradizione. A tal proposito, risulta interessante, riflettere brevemente su alcune di queste peculiarità: o il filo che mantenne in vita la nostra lingua al di fuori della Toscana, il filo che del fiorentino scritto antico ha fatto la lingua nazionale dell'Italia preunitaria e unita, fu un filo letterario e poetico; o la pronuncia standard dell'italiano è quella di un italiano letto, e non già udito da vive voci e letto in testi prevalentemente letterari, o meglio poetici; o tra i testi della grande letteratura una rilevanza particolare ha avuto la Divina Commedia; si è mostrato che il lessico della Commedia sopravvive all'80% nell'italiano contemporaneo e che, fatto ancor più rilevante, oltre l'80% del nostro vocabolario di più alta frequenza e disponibilità, il vocabolario di base dell'italiano contemporaneo, è fatto di parole che appaiono dapprima o sono consacrate nel testo dantesco. Ci si rende presto conto, quindi, che più che per ogni altra lingua dell'Europa d'oggi, una buona educazione alla conoscenza dei testi letterari pare indispensabile per muoversi entro la norma e le tradizioni d'uso della lingua italiana. Leggerli e rileggerli viva voce, Dante e Montale, Leopardi, o chi preferite, è il culmine di una efficace pratica linguistico-educativa che dia a tutti e tutte tutti gli usi della lingua

<https://www.youtube.com/watch?v=DKmPs4STuyY> - La vita di Dante Alighieri – Treccani Scuola

La scelta dell'input, è stata dettata dall'esigenza di leggere il testo originale non solo come mezzo per studiare le strutture della lingua, ma anche, nell'affrontare la sua particolarità costitutiva, per presentarlo come esperienza di contatto linguistico-culturale a tutto tondo. La possibilità di spaziare tra video, cartoni animati, letture commentate da attori professionisti, mappe mentali e riassunti grafici della vita di Dante e della Commedia come materiale a supporto delle attività principali di comprensione e analisi del testo, ha offerto l'opportunità di un lavoro completo e approfondito e ha finito per coinvolgere l'intera classe, arrivando a circoscrivere anche le inevitabili problematiche lessicali e morfosintattiche.

A proposito della didattica della letteratura, da Balboni afferma quanto segue (2006: 8).

“Fino a non molto tempo fa “insegnare letteratura” significava “lavorare su testi letterari scritti” – anche se questi erano pensati per l'oralità, come nel caso della letteratura teatrale. In realtà il canone letterario è cambiato molto – e in particolare nell'insegnamento della letteratura italiana all'estero si è ampliato fino a includere gran parte delle espressioni in cui viene fatto un uso letterario della lingua. Da un lato si è molto ampliato, di fatto, il corpus di linguaggi della letteratura: non più solo la lingua scritta e stampata, ma una sua crescente commistione con altri mezzi: a. lingua e linguaggi visivi, con la trasformazione di romanzi e racconti in film; b. lingua e musica: tornata prepotente con la canzone d'autore, i videoclip, e così via, questa commistione sta riproponendo anche l'attenzione a una delle massime forme della cultura italiana, il melodramma; c. lingua e segno grafico, nella grande produzione di fumetti di qualità.” Molto spesso lo straniero non è attratto verso la cultura italiana dalla grande tradizione della letteratura scritta bensì da quella dei linguaggi misti, cioè dal cinema, dal melodramma, dalla canzone d'autore.

Con questo progetto si mirava alla realizzazione del presupposto fondamentale che l'emozione gioca un ruolo sostanziale nel processo cognitivo.

Novità, attrattiva, bellezza, realizzabilità della proposta didattica e sostegno dell'autostima degli studenti sono aspetti che hanno giocato un ruolo determinante per rendere pienamente partecipi gli studenti nell'apprendimento. Essi hanno svolto infatti attività presentate sotto molteplici forme e attraverso diverse modalità tecnologiche, con lo scopo di mantenere costante il loro livello di interesse, raggiunto anche attraverso lo stimolo di risposte sia individuali che di gruppo.

3. La classe capovolta in chiave cooperativa

3. 1. La classe capovolta

Fin da subito si è scelto di “capovolgere” la classe, con l’obiettivo di ottimizzare i tempi di lavoro, ovviando all’eventuale problema della passività delle lezioni online che avrebbe potuto causare disinteresse e abbandono del corso. Come evidenziato da Ferri (2013), “la *flipped classroom* è un sistema che, attraverso l’uso delle tecnologie didattiche, inverte il tradizionale schema di insegnamento/ apprendimento e il conseguente rapporto docente/discnte. I materiali didattici vengono caricati all’interno dell’ambiente virtuale per l’apprendimento del «gruppo classe» in forme e linguaggi digitali anche molto differenziati”.

Per approfondire un contenuto o un tema non si utilizzano più solo testi scritti ma anche, audio, video, simulazioni e materiali disponibili su Internet. [...] In classe con l’insegnante i contenuti «appresi» attraverso la tecnologia diventano oggetto di attività cooperative mirare a «mettere in movimento» le conoscenze acquisite. La classe non è più il luogo di trasmissione delle nozioni, ma lo spazio di lavoro e discussione dove si impara a utilizzarle nel confronto con i pari e con l’insegnante.

Il docente ha pianificato nel dettaglio le attività, avendo ben presenti gli scopi finali da raggiungere in rapporto al tempo a disposizione. Grazie a Facebook e Meet, l’ambiente virtuale prescelto, il processo di scambio, somministrazione degli input e verifica è stato facilitato.

Nel primo incontro in presenza, a una fase iniziale di contestualizzazione storica e di motivazione in plenum, sono seguite delle attività “capovolte” da svolgere a casa per stimolare la comprensione orale, l’ampliamento lessicale e la sintesi scritta. Il docente, inoltre, ha condiviso su Facebook il link a un cartone animato sulla vita di Dante, con la consegna di effettuare una visione ripetuta, utile a capirne il senso generale, e di stendere appunti scritti. Trattandosi di un filmato destinato a un pubblico di madrelingua italiana, il lessico ha avuto bisogno di un lavoro di approfondimento dettagliato.

Nella seconda fase la continua condivisione degli obiettivi e il lavoro cooperativo hanno permesso all’insegnante e ai discenti di gestire efficacemente il cambio concettuale della metodologia e dell’approccio agli argomenti, massimizzando gli scambi e sfruttando le opportunità della situazione. La docente ha condiviso con le studentesse tre possibili percorsi di cui dirò brevemente e ha lasciato che i due gruppi approfondissero un argomento in base ai propri interessi. La fase ha richiesto parecchie energie sia al docente che agli studenti, chiamati a un impegno individuale autogestito, più maturo e consapevole.

Il primo percorso è: Dante, modello di cittadinanza.

Il percorso intende condurre le allieve e gli allievi a comprendere l’importanza dell’impegno dei cittadini delle istituzioni all’interno della

comunità. Dante è stato un modello di cittadinanza per le sue riflessioni sui temi dello Stato e delle sue competenze, sulla separazione tra Stato e Chiesa, sulle abilità e sui valori morali ed etici richiesti ai buoni governanti. Se è vero che la *Commedia* e le altre opere di Dante ci forniscono una testimonianza fedelissima e inequivocabile della cultura e della società medievali, è altrettanto vero che regalano suggerimenti significativi per la nostra realtà attuale.

Il secondo percorso è: Dall'esilio di Dante ai profughi di oggi

Il percorso mira a far riflettere le allieve e gli allievi sulle vicissitudini politiche e personali di Dante, che lo portarono a pellegrinare di corte in corte e a rimpiangere per sempre la sua patria. Un destino che lo accomuna a molte personalità della letteratura e della cultura di ogni tempo, costrette all'esilio, e alle sorti di molti uomini sconosciuti che, per le loro opinioni e le loro idee, o per motivi economici o politici, sono stati costretti ad allontanarsi dalla propria casa e dal proprio Paese.

Se Dante non fosse stato esiliato, forse non avremmo ricevuto la sua eredità di pensieri e riflessioni sulla lingua italiana, sull'idea di nazione e di potere sovranazionale. Se oggi parliamo italiano, abbiamo costruito faticosamente l'unità d'Italia e siamo consapevoli della nostra cittadinanza europea, lo dobbiamo anche a Dante. Molti studiosi sono concordi nel ritenere che l'esilio e lo sganciamento culturale da Firenze abbiano indotto Dante a non pensare più secondo una logica solo cittadina, ma nazionale e sovranazionale.

Terzo percorso: Dante e le donne

Il percorso mira a far riflettere le allieve e gli allievi sul lungo cammino che le donne hanno fatto e che, anzi, stanno ancora facendo verso la completa integrazione nel mondo del lavoro e nella società.

Nella *Divina Commedia* alcune figure di donne spiccano per la loro modernità: Piccarda Donati, Costanza d'Altavilla, Francesca da Polenta e Pia de' Tolomei, figure e personalità dagli echi potenti, portatrici di storie che fanno riflettere ancora oggi.

Per contestualizzare le figure femminili dantesche, è utile una lettura di carattere storico.

Entrambi i gruppi di studentesse hanno scelto il terzo percorso, "Dante e le donne", diversificando i temi e le attività.

Il primo anno, a partire dalla figura di Piccarda Donati, ha approfondito il tema della libertà di scelta. Nel Canto III del Paradiso Dante e Beatrice sono giunti nel Primo Cielo, quello della Luna, dove si trovano gli spiriti mancanti ai voti. Dante qui si rivolge all'anima che gli sembra più desiderosa di parlare: si tratta di Piccarda Donati, che Dante ha conosciuto in vita poiché era sorella del suo amico Forese, con il quale Dante, presumibilmente tra il 1290 e il 1296, scambiò alcuni sonetti, la famosa Tenzzone. Piccarda Donati fu fatta rapire dal convento di Santa Chiara dal fratello Corso Donati, strappata dalla vita che aveva scelto e sposata a un uomo che non voleva.

Il secondo anno, a partire dalla figura di Costanza d'Altavilla, ha approfondito il tema del ruolo delle donne in politica. Nel Canto III del Paradiso, Dante incontra Costanza d'Altavilla. La glorificazione del personaggio di Costanza s'intreccia con il ruolo che ebbe nelle vicende politiche del suo tempo. Lei, moglie e madre di imperatore in tarda età per volere di Dio, non lasciò naufragare le sorti dell'Impero quando il suo consorte morì prematuramente nel 1197: custodì il potere del piccolo Federico, trovando in papa Innocenzo III un tutore che potesse preparare il figlio al governo dell'Impero e, nel frattempo, affiancare lei in quello stesso compito. Di certo, non è accaduto spesso nella storia antica, medievale e moderna che una donna ricoprisse un ruolo di responsabilità politica, ma proprio perciò quei rari casi sono rimasti nella memoria collettiva e un intellettuale impegnato come Dante non poteva non dare visibilità a quelle protagoniste. Nella fase conclusiva di questo progetto sono stati realizzati dei lavori che vi saranno presentati dalle studentesse stesse.

4. Riflessioni conclusive

L'esperienza qui raccontata ha posto l'accento su diversi aspetti inerenti ai principi stessi della didattica dell'Italiano L2 per tutti i protagonisti.

In primo luogo, il concetto di «centralità dell'apprendente» si è arricchito di una componente in più, vale a dire l'autoriflessione partecipativa. Lo studente, divenuto sempre più protagonista autonomo e attivo nel processo di apprendimento, si è confrontato individualmente con gli input linguistici, quasi in completa autonomia. Se in precedenza questo confronto avveniva con la mediazione dell'insegnante, attraverso l'adozione della metodologia della classe capovolta sono state stimulate tutte le capacità di analisi, riflessione e risoluzione dei problemi che il discente può e deve sviluppare nel suo percorso di apprendimento. Questo processo è stato guidato attraverso la richiesta da parte del docente nelle consegne di ricercare ed approfondire le informazioni, per poi sintetizzarle in appunti da presentare in classe.

In un secondo momento, la condivisione tra pari ha aggiunto la componente cooperativa e di contatto umano, indispensabile nel contesto delle lezioni online. Il percorso ha stimolato una maggiore consapevolezza e sicurezza nella gestione delle produzioni linguistiche, a beneficio non solo dello sviluppo delle quattro abilità fondamentali, ma anche di una serie di competenze trasversali, quali lo sviluppo di differenti strategie cognitive, lo spirito di iniziativa e l'approfondimento del pensiero critico, per citarne solo alcune.

D'altra parte, all'insegnante ha offerto l'opportunità di rimodulare le proprie abilità e convinzioni e di modificare il proprio approccio alla didattica; è stato da subito chiaro che nulla sarebbe stato, né avrebbe potuto essere, come prima. La maggior esigenza di una pianificazione precisa e puntuale delle

lezioni, la scelta di un argomento apparentemente fuori dal normale percorso previsto per i livelli iniziali e la selezione dei materiali specifici il più possibile diversificati e accessibili in autonomia dagli studenti, pur richiedendo molte energie nella fase preparatoria degli incontri, hanno finito per portare l'intero percorso su un piano più motivante ed emotivamente coinvolgente per i discenti, con risultati che sono andati oltre le aspettative. E proprio come quegli attori del cinema muto che si sono trovati a fare i conti con l'avvento del sonoro, il docente ha trovato il modo di reinterpretare tutta la sua esperienza precedente alla luce dei parametri imposti dal nuovo scenario, reinventandosi anche come professionista.

Riferimenti bibliografici

- Balboni, P. E. 2006. *Insegnare letteratura italiana a stranieri*. Perugia. Guerra Edizioni.
- 2013. *Le sfide di Babele. Insegnare le lingue nelle società complesse*. Torino. UTET.
- Borgi, C., Cappellin, J. 2018. *Capovolgere la lezione di italiano L2*. «Bollettino Itals», 74: 7-11.
- Castellani, M. C. 2000. *Agire nella classe plurilingue e pluriethnica*. In D. Bertocchi, M. C. Castellani (a cura di). *Modulo di formazione. Progetto MILIA Multimedia*. Genova. SAGEP: 55-96.
- Flamenghi, N. 2018. *Fare cultura nella classe di italiano L2*. Blog Vita d'aula. Loescher.
- Foldnes, N. 2016. *The Flipped Classroom and Cooperative Learning: Evidence from a Randomized Experiment*. «Active Learning in Higher Education», 17: 39-49.
- Ferri, P. 2013. *Come sarà la scuola dei veri nativi digitali? Il futuro nella flipped classroom*. «Agendadigitale.eu».
- Jenkins, H. 2019. *Culture partecipative e competenze digitali. Media Education per il XXI secolo*. Milano. Guerini Scientifica
- Lionetto Civa, G. 2019. *Gestire classi complesse con il Cooperative Learning*. «Quaderni della ricerca, n. 52»: 9-13). *Ruoli e aree disciplinari di riferimento per il docente di L2*. In P. Diadori (a cura di). *Insegnare italiano a stranieri*. Milano-Firenze. Mondadori-Le Monnier/Italiano per stranieri: 103-111.

DANTEDI'... E LE SUE FONDAMENTA

Lect. univ. dr. Nicoleta Silvia IOANA
Universitatea Națională de Arte București

Anul 2021 este marcat de comemorarea a 700 de ani de la moartea lui Dante Alighieri, ocazie cu care întreaga Italie, dar și admiratorii culturii și limbii italiene și implicit ai tatălui acesteia -poetul suprem, din întreaga lume au transformat spații formale sau informale în scene pentru diverse inițiative care fac onoare poetului. Și chiar dacă 2021 e aproape de final sărbătoarea dedicată lui lui Dante devine tradiție și în fiecare an în data de 25 martie prin Dantedi poetul a dobândit o nouă zi de renaștere.

Cuvinte cheie: Dantedi, Dante Alighieri, limba italiană, Divina Commedie, sărbătoare.

Trovare modi per celebrare la figura del Sommo poeta che non siano scontati o ripetitivi è davvero un'impresa, soprattutto nell'anno dell'anniversario del settimo centenario della sua morte. E tutto questo è dovuto alla perenne contemporaneità di quanto ci ha svelato e ci ha fatto comprendere con il suo viaggio nel mondo dell'aldilà.

Dante, «il poeta che inventò l'Italia», fonda la lingua italiana e in questa lingua parla di un viaggio che è quello il viaggio di ognuno di noi. In un mondo sempre più secolarizzato in cui molti non credono all'esistenza di Dio o ad un aldilà in cui si possa essere puniti o premiati, Dante con la sua chiara intenzione di cambiare la vita degli uomini ¹racconta che cosa accade dopo la morte, ci parla dell'immortalità dell'anima, di libero arbitrio e della responsabilità dell'uomo nella piena determinazione del proprio destino. Egli ci ha dato un'idea di noi stessi- gli esseri umani, in quanto poeta universale, e del «bel Paese», terra unita dalla cultura e dalla bellezza, destinata ad avere un ruolo globale perché raccoglie l'eredità dell'Impero romano e del mondo classico ed è la culla della cristianità e dell'umanesimo.

Il viaggio di Dante, attraverso luoghi diversi e mediante l'incontro con personaggi provenienti da ogni tempo, diventa un simbolico passaggio dell'umanità dal buio alla luce è *il viaggio della conoscenza*. Leggendo Dante

¹ Dante ce lo dice nella discussa Epistola a Cangrande della Scala (XIII, 39): « è remove vivere in hac vita de statu miserie et perducere ad statum felicitatis, togliere i viventi dallo stato di infelicità in questa vita e guidarli alla felicità. »

veniamo a contatto con un'idea di poesia e di letteratura che è abbastanza diversa da quella comune perché lui è un poeta con un messaggio, un poeta che vuole cambiare la realtà, che vuole trasformarla, che ama, odia e si vendica dei nemici scrivendo la Commedia. Dante non canta solo per sé ma canta per tutti noi.²

La Commedia trascende il contesto storico del Trecento, così l'esperienza biografica e personale dell'esilio vissuto e sofferto da Dante diventa motivo di meditazione universale. Dante non teme di raccontarci le sue paure, i propri turbamenti, non teme di piangere. Egli è sempre attuale e questo per la forza della sua poesia, riuscendo a rappresentare il racconto di una storia di viaggio che è un viaggio verso l'amore, ma allo stesso tempo si parla di politica. E poi la storia dell'amore diventa un amore che porta però verso Dio entrando così in una dimensione anche religiosa. Quindi politica, amore, religione-conoscenza del divino tre cose fondamentali che danno senso alla nostra vita quotidiana e ci confermano quanto Dante continua ad essere tra noi con la sua parola, il suo pensiero, la sua anima. In questo modo la sua Commedia, considerata la summa del pensiero medievale, ci offre sempre una chiave per affrontare i temi sempre attuali e disperatamente umani come: l'amore, la fede, la politica, il peccato, la redenzione, il libero arbitrio.

E per celebrare ogni anno la sua presenza tra di noi dal 2021 gli è stata dedicata una giornata tutta sua che non è di nascita ma di rinascita in quanto compito nostro ogni anno a celebrarlo e a rendere il 25 marzo una vera festa.

L'idea del DANTEDì è nata da un editoriale del giornalista Paolo Di Stefano apparso sul Corriere della Sera il 19 giugno 2017 che proponeva che pure Dante avesse la propria giornata nel calendario³.

Il 24 aprile 2019 in un corsivo dal titolo *Dante è la nostra identità. Istituiamo la sua Giornata*, Paolo Di Stefano ha invitato sia i ministeri sia le varie istituzioni che si occupano del Sommo Poeta a farsi carico della questione e a fissare un «Dante Day / Dantedì» in vista delle celebrazioni, nel 2021, dei settecento anni dalla morte dell'autore in quanto «Dopo sette secoli — scriveva Di Stefano — sembra il momento di uno scatto d'orgoglio tutto italiano».

La proposta ha raccolto una grande adesione dall'Accademia della Crusca alla Società Dante Alighieri, dalla Società dantesca all'Associazione degli italianisti e in seguito ad una chiacchierata tra il linguista Francesco

² Dante è attuale perché è eterno, è fuori dal tempo, fuori da quello che sono i costumi degli uomini che vanno, vengono, si modificano negli anni: a lui interessa l'essenza dell'uomo, che è sempre la stessa, non muta; ed è questa la ragione per cui anche l'uomo d'oggi vi può trovare risposta alle grandi domande della vita.

³ Analoghe giornate per altri grandi autori esistono già da tempo. Il 23 aprile, per esempio, nella Giornata mondiale del libro, si celebrano William Shakespeare e Miguel de Cervantes. Il 16 giugno è invece il #BloomsDay, dal nome del profondo e ironico Ulysses contemporaneo nato dal genio di James Joyce. annuale mostra delle attività dei suoi oltre 400 Comitati sparsi nel mondo e dal 2021 pure a Bucarest.

Sabatini e lo stesso Di Stefano il 4 luglio 2019 a Milano nella sala Buzzati del *Corriere*, durante un evento organizzato dalla Fondazione Corriere è arrivato il nome *Dantedì*, in quantodì è parola italiana:

«benché un po' invecchiata ma da risuscitare, presente nei nostri giorni della settimana (lunedì, martedì e così via, nati sulle forme latine lunaedies, martisdies, ecc) o in altre espressioni come oggi, buondì. Una parola nuova, italiana, che presto ha iniziato a viaggiare per il nostro Paese e per il mondo». (Francesco Sabatini)

Una volta concordato il nome rimaneva un quesito: quale data scegliere? Purtroppo, come noto, non si sa quando Durante di Alighiero degli Alighieri sia venuto alla luce, mentre si conosce il giorno in cui fu battezzato, il 26 marzo del 1266, un anno dopo la sua nascita, presumibilmente avvenuta tra il maggio e il giugno del 1265. La Società Dante Alighieri, da più di un secolo, aveva scelto simbolicamente il 29 maggio per la sua *Giornata della Dante*⁴ e poteva essere una data da proporre, come anche il 13 o il 14 settembre, in quanto data della sua morte dell'anno 1321 oppure le date deducibili, sulla base di complessi calcoli matematici, dalla struttura cronologica della *Comedia* il 25 marzo e 8 aprile, ad esempio, che segnano, secondo due differenti ipotesi, l'inizio del viaggio oltremontano rievocato nel capolavoro.

Tutti concordano che il primo *Dantedì* dovrebbe aver luogo nel 2021, nel settecentesimo anniversario della morte dell'Alighieri, e celebrare non solo il padre della lingua italiana⁵ ma anche uno degli intellettuali più affascinanti, complessi e attuali della storia universale dell'Uomo. Invece sulla data

«Fino all'ultimo — svelava Franceschini — c'era una alternativa tra due giorni: il 14 settembre, data di morte del poeta e il 25 marzo, che gli studiosi riconoscono come possibile inizio del viaggio nell'aldilà della Divina Commedia.»

Ha prevalso la seconda anche per la sua collocazione più felice all'interno dell'anno scolastico. Comunque, la data scelta non è per niente casuale perché, secondo gli studiosi, sarebbe la data d'inizio del viaggio nell'aldilà della Divina Commedia. Il primo canto dell'*Inferno*, infatti, dovrebbe collocarsi nella notte tra giovedì 24 e venerdì 25 marzo del 1300, anno in cui Dante Alighieri aveva 35 anni. "Nel mezzo del cammin di nostra vita" ci indica l'età del poeta, 35 anni, perché secondo il Salmo XC.10, "I giorni dei nostri anni arrivano a settant'anni e per i più forti a ottanta".

⁴ annuale mostra delle attività dei suoi oltre 400 Comitati sparsi nel mondo e dal 2021 pure a Bucarest.

⁵ Tullio De Mauro sosteneva che il 60% del lessico italiano corrente deriva da Dante.

Una volta decisa la data, venerdì 17 gennaio 2020 nella seduta del Consiglio dei ministri, su proposta del titolare del dicastero della Cultura Dario Franceschini è stata approvata la direttiva che istituiva la data per la giornata dedicata al poeta Dante Alighieri in vista dei 700 anni dalla sua scomparsa celebrati nel 2021. «L'aspetto che più mi rende felice — spiegava il ministro al "Corriere" — è che il *Dantedì* resterà immutabile nel calendario anche dopo la conclusione delle celebrazioni». (Dario Franceschini)

Alla fine di luglio 2020 la mozione è stata depositata in Parlamento e alla sua causa si sono appassionati diversi portavoce.

Il #Dantedì è stato pensato come la giornata che celebra l'identità culturale italiana, nel nome della poesia e della bellezza, inevitabilmente simboleggiata dal padre della lingua italiana. Una vera e propria

«festa per gli italiani e per quanti guardano con simpatia al "mondo italiano" in tutto il suo spessore – esclamava Andrea Riccardi – che coinvolga scuole, teatri, biblioteche, cinema, piazze e luoghi di incontro, e si estenda oltre le frontiere.»

Il 2021 è tutto una festa in quanto sono numerose e diverse le iniziative della ricorrenza del poeta e vanno dall'Italia che ha coinvolto tutto quanto il suo territorio tramite le regioni o le istituzioni pubbliche nazionali, la televisione ecc. ai tanti paesi di tutto il mondo, rendendoci orgogliosi di quanto sia forte lo spirito italiano nel mondo e di quando identitario si riconferma Dante.

Anche noi oggi con il nostro incontro cogliamo in pieno il senso dell'invito implicito nella frase di Riccardi ed oltre frontiera qui in Romania all'Università di Suceava contribuiamo all'universalità degli eventi dedicati alla celebrazione del Sommo Poeta che ha ancora il potere di accelerare i battiti del nostro cuore, renderci meditativi o impulsivi, trascinandoci in una realtà aumentata del suo mondo.

Dante è un elemento portante, forse il principale, dell'identità italiana, linguistica, letteraria e anche civile. Il Dantedì permette di ravvivare ogni anno la memoria del Poeta, il cui ricordo è vitale per la sopravvivenza dell'identità nazionale italiana.

Anche il presidente della Repubblica, Sergio Mattarella, intervistato dal Corriere della Sera riflette sul messaggio e la statura, pur invitando a non attualizzarlo a tutti i costi, perché

«la grandezza di Dante è nella sua capacità di trascendere il suo tempo e di fornire indicazioni, messaggi e insegnamenti validi per sempre. E la sua universalità e bellezza vanno ricercate nella particolare attitudine di penetrare nel profondo dell'animo umano descrivendone in modo

coinvolgente sentimenti, emozioni. I vizi che Dante descrive spiega infatti il presidente, la tendenza al peccato, secondo la sua concezione filosofica e religiosa, sono gli stessi dall'inizio della storia dell'uomo: avidità, smania del potere, violenza, cupidigia. E la Commedia ci attrae, ci affascina, ci interroga ancora oggi perché ci parla di noi, dell'essenza più profonda dell'uomo, fatta di debolezze, cadute, nobiltà e generosità. » Mattarella: «Dante, una lezione di coerenza per tutti»

Riscoprire Dante, tutti insieme, sarà un modo per restare uniti attraverso il filo conduttore della poesia, per mettere insieme senza confine anagrafico o geografico o temporale le persone interessate dalla memoria del poeta universale e del suo capolavoro diventato patrimonio dell'umanità⁶, ma anche dalla salvezza della propria anima.

Bibliografie/Sitografie

<https://www.beniculturali.it/danted%C3%AC>
<https://accademiadellacrusca.it/dantedi2021>
<https://www.700dantefirenze.it/>
<https://vivadante.it/>
<http://www.danteaverona.it/>

⁶ La Commedia è stata tradotta in oltre sessanta lingue tra Europa, Asia, Africa e Americhe. Oltre ad essere tradotta è stata fonte riscritta, rappresentata in varie forme da fumetti a cartoni animati, film, realtà aumentata, ecc e tutti quanti hanno riconosciuto il suo valore e del suo autore. Per esempio nel 1966, Witold Gombrowicz in un delizioso breve testo che termina con un'ardente invocazione: "Spiegaci, o Pellegrino, come dobbiamo fare per giungere a te?"»

s'interrogava: « O, Divina Commedia, cosa sei dunque?/Opera maldestra del piccolo Dante? / Immensa del grande Dante?/ Opera mostruosa del perfido Dante? »

SIMBOLURI TERITORIALE ȘI UMANE DIN REGIUNEA MARCHE REPREZENTATE ÎN *DIVINA COMEDIA* DE DANTE ALIGHIERI

Drd. Maria Magdalena MAFTEI
Universitatea ”Ștefan cel Mare”, Suceava

Il 2021 segna il 700° anniversario della morte di Dante Alighieri, fondatore e padre della lingua italiana. E poiché siamo qui nelle Marche, faremo luce su come ha descritto i luoghi storici ei personaggi marchigiani, dimostrando così la sua presenza agli eventi. Seguiremo le orme del viaggio che lo portò dall'inferno al paradiso attraverso i suoi versi senza tempo. Attraverso la “Divina Commedia”, Dante ha lasciato un prezioso patrimonio immateriale, veri e propri punti centrali della narrazione, trasformandoli, sospesi tra mito e poesia, in icone e simboli della letteratura universale.

Parole chiave: Dante Alighieri, Divina Commedia, Marche, Italia, Romania

I. Introducere

Această aniversare pentru 2021 coincide, potrivit specialiștilor, cu începutul călătoriei în viața de apoi pe care Poetul Suprem o relatează în *Comedia* sa. Da, *Comedia* pentru că poate nu toată lumea știe că, initial, numele dat de Dante a fost doar acesta. Adjectivul *Divin* i-a fost atribuit de Boccaccio și a început să fie folosit în mod obișnuit doar în Renașterea târzie. În toată Italia, sunt planificate evenimente special, pentru a aminti figura Poetului Suprem, care unește Peninsula de la nord la sud, capabil cu versetele sale nemuritoare să ne facă să ne simțim apropiați, deoarece suntem uniți de o singură poveste mare și minunată care leagă multe teritorii prin opera „mamă” a literaturii italiene, așa cum prezintă biroul de turism din Regiunea Marche. În acest an, întreaga omenire s-a dedicat sărbătoririi lui Dante, acesta devenind un personaj global. Și la Pesaro, s-a organizat o teleconferință dedicată, susținută de scriitorul și jurnalistul Paolo Montanari. Această conferință digitală, *Dante e le Marche*, completată de informațiile propuse de istoricul marchigian Edmondo Casididio, la 700 de ani de la moartea Poetului Suprem, studiul tinerei Ludovica Cesaroni *Dante e le Marche, Quel paese che siede tra Romagna e quel di Carlo*, susținut de autoritățile din Regiunea Marche, precum

și site-urile operatorilor de turism din Italia, au constituit sursă de inspirație pentru dezvoltarea acestui articol.

Născut în Republica Florența (acum, parte a Italiei moderne), Dante Alighieri (1265-1321) va scrie unele dintre cele mai importante poezii din epoca medievală. Cunoscut în mod special pentru filozofia sa, Dante s-a implicat în lupte politice, care au dus la exilarea din iubita sa Florență. Din acest exil, Dante Alighieri va scrie una dintre cele mai importante lucrări și poezii filosofice, *Divina Comedie*. Deși mare parte din educația lui Dante este necunoscută, unele informații pot fi obținute din această lucrare, care se constituie un fel de autobiografie. Exemplificând, oamenii de știință pot deduce vârsta lui Dante de 35 de ani din primul pasaj: „La jumătatea călătoriei vieții noastre, am descoperit că mă aflu într-un pădure întunecată” (*Divina Comedie, Infern, Cânt I*). Această deducție pleacă, conform Bibliei, de la ideea că speranța de viață a unei persoane în acea epocă era de 70 de ani. Putem deduce, în continuare, luna nașterii lui Dante, mai precis în *Paradis, Cânt XXII*: „Pe măsură ce mă învârtam cu gemenii veșnici, am văzut dezvăluit, de la dealuri până la izvoarele râului, aerul care ne face atât de feroci”. La fel, și despre educația timpurie a lui Dante nu se cunosc multe detalii. Se presupune că a studiat fie acasă, fie la o mănăstire din Florența. Se cunoaște cu certitudine că mulți dintre poeții timpului au avut o mare influență asupra lui Dante. Printre aceștia, amintim pe Guitone d’Arezzo, Guido Guinizelli și Guido Cavalcanti, iar dintre filozofi menționăm pe Virgiliu, Ovidiu, Cicerone, Platon, San Tommaso D’Aquino. Înclinările sale filosofice au devenit evidente în jurul vârstei de 20 de ani (Hauk, 2021, p. 2), după ce a petrecut mare parte din perioada adolescenței, ca învățăcel Franciscan, în mănăstirea Santa Croce, iar de tânăr a învățat arta cuvintelor pe rimă (Barbi, 1996, p.6).

Mai târziu, exilul îl aduce în Regiunea Marche, iar Casadidio aduce în discuție prezența lui Dante, în acest teritoriu, încă din 1965, într-o ediție intitulată *Dante e le Marche*. Autorul vine cu o interpretare personală asupra capodoperei *Divina Comedie*, care aduce în atenție „starea sufletelor după moarte” într-o călătorie de salvare a sufletului, pentru a descoperi un sens moral al existenței. Dante promovează valori ale creștinismului și prezintă condiția umanității în perioada medievală. Acțiunea, plasată în primăvara anului 1300, descrie călătoria lui Dante alături de Virgiliu, care simbolizează rațiunea, și Beatrice, care întruhidează credința. Dante coboară în Infern, trecere prin Purgatoriu, și, în cele din urmă, ascende în Paradis, pentru a termina cu unirea desăvârșită cu Divinitatea.

Conform cu filozoful american Hauk (2021, p. 3), Dante consideră că scopul civilizației umane este de a realiza posibilități care să ne îndeplinească ființa. Dante susținea că monarhia este singura modalitate prin care se poate realiza acest lucru, argumentând că „autoritatea imperială romană vine direct de la Dumnezeu și nu prin Papa. Imperiul este moștenitorul direct al Imperiului

Roman, o autoritate legitimă sau Hristos nu ar fi ales să se nască sub el. Supunând lumea, însuși Imperiul Roman contemplant binele public”. Argumentul lui Dante pentru Imperiul Roman, ca mijloc just pentru atingerea unui scop, nu a fost o credință puternic susținută. Dante încerca să creeze o filozofie politică care să fie universală în ideile sale și care să fie clară, fără nelămuriri sau interpretări greșite.

Dante este prezent pe întreg teritoriul Italiei, ne descrie și explică ceea ce descoperă prin propria experiență. Coboară în spirală, mereu spre stânga, realizând o hartă a Italiei iluminată de locuri și oameni, pe care îi transpune în poezia sa. Întâlnirea cu frumusețea ascunsă sau evidentă a orașelor sau a provinciei, paralelă cu semnele de violență ale trecutului și greșelile prezentului, devine un mod de a citi poezia lui Dante în dialog continuu cu prezentul, pentru a regăsi și a redescoperi locurile în care trăim. Întâlnim o simbolistică importantă: mâna stângă e simbolul păcatului, iar mâna dreaptă, partea dreaptă simbolul mântuirii, al purificării. De altfel, în Purgatoriu se va urca pe partea dreaptă. Purgatoriul va fi un munte, iar Paradisul va fi o succesiune de ceruri. Călătoria în viața de dincolo e animată, în Infern se coboară, în Purgatoriu se urcă, în Paradis se zboară. Dante, coboară pe rând în aceste cercuri și asistă la diverse aventuri, întâlniri existențiale și revelații personale. Contextul este similar, se intră în cercul respectiv, se constată ce anume se întâmplă acolo, ce păcate sunt pedepsite, care e tortura aplicată și, pe urmă, se întâlnesc cu personaje reprezentative, din lumea antică sau din cea contemporană lui Dante, din realitatea medievală italiană. “Martorul” principal, Poetul Suprem întâlnește succesiv o întreagă serie de “martori”, care ne relatează la persoana întâi, ce se petrece efectiv (Laszlo, 2007), astfel încât povestea lui Dante este foarte credibilă.

Conform cărturarilor, nu există documente care să ateste deplasarea lui Dante în epocă, dar, mai ales, în faza exilului. Se știe că Dante a călătorit mult în jurul Peninsulei și în Regiunea Marche. Multe descrieri ale locurilor pe care le face sunt atât de precise și bogate în detalii încât se consideră că Dante a fost fizic în acele locuri.

II. Poetul Suprem și Regiunea Marche

Această temă originală a născut în sufletul meu treptat, după mai bine de doisprezece ani de rezidență în Italia, în aceste sublime locuri unde, la tot pasul, întâlnești evocată personalitatea lui Dante care a lăsat semne asupra cărturarilor și asupra oamenilor obișnuți. Iubirea maternă pentru *il natio loco*, interesul pentru Dante din punct de vedere turistic și dorința de a face cunoscut acest itinerariu în România m-au determinat să găsesc relația între Dante, Regiunea Marche și România. Toți cei aplecați asupra cercetării, dar și autoritățile din administrația publică, în ultimele decenii, au considerat un drept și o obligație să pună la un loc experiențele locale dantești. Publicarea

unui articol în cadrul acestei conferințe oferă oportunitatea de a pune în valoare și a face cunoscut publicului român un teritoriu necunoscut până în prezent, care poate deveni o metaculturală, o inimă geamănă, cel puțin din punct de vedere literar.

Marche sunt considerate ca făcând parte din Italia de Mijloc deoarece sunt o regiune centrală. În sensul strict, sunt la jumătatea distanței dintre nord și sud. Sunt la mijloc, pentru că seamănă puțin cu regiunile nordice (active, bogate, industriale) și puțin cu cele sudice (sate de țărani, frugale, atașate tradițiilor). Acest teritoriu nu a cunoscut creșterea copleșitoare a Nordului și nici dezvoltarea incertă a Sudului. Marche a inventat o dezvoltare care nu este invazivă și respectă valorile locale. Patrimoniul nu a fost risipit. Dimpotrivă, economiile locale au produs resursele pentru a o proteja, iar astăzi, turismul rural și redescoperirea orașelor mai mici contribuie la menținerea echilibrului dintre tradiție și progres. Trecutul economic al Regiunii Marche a fost aproape exclusiv agricol, prin producerea vinului și a uleiului, iar, pe coastă, pescuitul (flota din San Benedetto del Tronto este încă o activitate importantă). Tradițiile de fabricație erau în Pesaro (ceramică), Fabriano (hârtie), Ancona (șantierele navale), Castelfidardo (instrumente muzicale) și în alte câteva centre. Unul din obiectivele primare ale poliției regionale, afirmă Pietro Marcolini, consilierul cultural al Regiunii Marche, în 2010, când introduce studiul tinerei Ludovica Cesaroni despre Dante Alighieri, constă în valorizarea culturii teritoriale prin intermediul marilor personalități născute aici, care au muncit în aceste locuri sau care au descoperit în Regiunea Marche o sursă de inspirație. Regiunea a urmat o cale originală și eficientă, care a îmbunătățit peisajele rurale frumoase, rețeaua urbană bogată, numeroasele tradiții locale. Astăzi se confruntă cu o creștere liniștită, mai echilibrată și mai respectuoasă față de teritoriile din multe alte regiuni italiene. Situată între Apeninii din Umbria și Marea Adriatică, regiunea Marche nu are câmpii. Lanțul Apenin depășește 1.500 m la nord (Monte Catria, 1.701 m) și atinge aproape 2.500 la sud (Monte Vettore, 2.476 m). Pe întinderi mari, aceste catene muntoase îngreunează comunicarea: pasajele sunt permise de chei sculptate de cursuri de apă (Gola del Furlo, Gola di Frasassi), de treceri de mare altitudine (Bocca Trabaria), de depresiuni între vârfuri, precum Colfiorito. Caracteristic zonei este dispunerea râurilor din Marche (principalele sunt Metauro, Esino, Potenza și Tronto, cele mai lungi), care iau naștere din Apenini și se varsă în mare fără digresiuni, primind puțini afluenți, și taie reliefurile urmând cărări aproape paralele, la mică distanță unul de celălalt. În acest fel, s-a format ca un pieptene de văi, cu o pantă ușoară, ușor de parcurs: aici sunt principalele drumuri și centre. Trecerea de la o vale la alta este, însă, destul de dificilă, iar relațiile dintre munte și coastă, de-a lungul aceleiași văi, sunt mult mai strânse decât relațiile dintre o vale și cea de lângă ea. De aici, și peisajul superb: aceste văi, atrăgând călători din întreaga lume, sunt cu adevărat fascinante în contrast cu naturaletă munților.

Bogăția istorico-culturală din Marche a lăsat amprenta urbană să se manifeste pretutindeni, prin clădirile civice antice, în splendidele orașele (în Ascoli Piceno, Fermo, Visso), în biserici (menționăm doar S. Ciriaco, frumoasa catedrală din Ancona), în castele, în cetăți, în turnuri, care apărau granițele (San Leo, Gradara), în numărul excepțional de mici muzee (pe lângă cele naționale din Urbino și Ancona), teatre și instituții, dovezi surprinzătoare ale culturii acestor orașe. La aceasta trebuie adăugat ceea ce nu era urban, precum splendidele clădiri religioase din Fiastra, Fonte Avellana, Tolentino, Loreto. Ducatul Urbino a fost unul dintre cele mai importante centre ale Renașterii sub dinastia Montefeltro, mai întâi, și mai apoi cu dinastia Della Rovere, până la anexarea la Statele Papale, în 1632.

Prezența lui Dante în această zonă este puțin cunoscută, dar merită să fie adusă în atenția publicului deoarece poetul a descris, în *Divina Comedie*, locuri și personalități pe care le-a transformat în personaje principale, ce au devenit astfel icoane și simboluri în literatura universală. Este suficient să vorbim despre Paolo și Francesca la Gradara, descrise în *Infern*. De la luxul la liniștea pe care o regăsim la Fonte Avellana, centrul existenței lui San Pier Damiani, pe care îl întâlnim în *Paradis*, Dante călătorește din ținutul lui Montefeltro la Urbisaglia, de la Senigallia la Focara, de la Castelul della Pieve, unde s-a hotărât exilul lui Dante la Fano și unde va fi introdus Jacopo del Cassero, care definește, poate, primul cadru istoric și geografic, prima identitate culturală și teritorială precisă a Regiunii Marche: "quel paese che siede tra Romagna e quel di Carlo", adică acel locșor de țară care se află între Emilia Romagna și teritoriul guvernat de Carlo Martello, fiul lui Carol al II-lea de Angus, care a dominat toată Italia de Sud, în 1300. Observăm cum această descriere delimitează granițele Regiunii Marche nu din punct de vedere geografic, ci din punct de vedere politic.

Dante rezumă Marca într-un mod unic, o regiune la plural, o regiune bogată și variată în peisaje, culturi, limbi, imposibil de definit; un „container” splendid, care începe de la granițele cu Emilia Romagna și ajunge în punctul în care „Tronto țâșnește în mare” (v. 63), așa cum Dante menționează încă în cel de-al optulea cânt al *Paradisului*, de data aceasta prin Carlo. Astfel, Poetul Suprem anticipează cu secole transformarea numelui acestei regiuni, când este anexată Regatului Italiei, prin Plebiscitul din 4 noiembrie 1860. Marca Anconei și-a schimbat numele și a fost numită oficial *Marche*, cu un plural care îi consacră unitatea fundamentală, în ciuda bogăției aspectelor locale.

Marca este văzută ca fiind un ținut într-un clește: spre nord, presiunea tiranilor din Romagna, dinastia Malatesta, și, în primul rând, a „vechiului mastin” și a „noului mastin”, care, în curând, va ataca Fano, iar în partea de sud, domnia lui Carol al II-lea, „șchiopul, slabul și avarul [...]”. Prin urmare, Marca, pe teritoriul său restrâns, chiar și în ochii lui Dante, este un mic teritoriu „servitor al Italiei”, în care orașele sunt pline de tirani. Inima îi cere lui Dante

să meargă în Regiunea Marche, în timp ce descrie locurile de origine în *Purgatoriu*. Astfel că *Le Marche di Dante*, teritoriul Marche din perioada medievală, devine un subiect fascinant prin extraordinara ofertă de itinerarii culturale (Cesaroni, 2010, p. 7).

Prin tradiție, Dante a fost poetul cel mai îndrăgit de marchigiani: *Divina Comedie* a fost interpretată la Jesi, în regiunea Marche, în 1472, în același an cu premiera în Foligno și cu nouă ani înainte de ediția florentină, editată de Landino, afirmă Casadidio (1965, p. 5-6). Aceasta este sursă de mare mândrie pentru regiune, nu atât pentru că poetul a fost găzduit acolo, în timpul exilului său, nici pentru faptul că lucrurile și oamenii din Marche apar adesea în opera lui Dante, ci, mai ales, pentru că oamenii din regiune, chiar și cei mai umili și cei mai puțin pregătiți cultural simt pentru *Divina Comedie* o iubire ridicată la nivel de cult. Nu este surprinzător că, până acum câteva decenii, în zona îndepărtată a Apeninilor, se auzeau cu ușurință cântece întregi din poem din gura țăranilor. Mai mult, în opera lui Dante, savantul desenează elemente foarte importante pentru istoria și geografia regiunii. Dante, prin poemul său, a indicat granițele extreme ale Regiunii Marche: de la Cattolica la Tronto, iar Montefeltro, ținut pe care l-a vizitat, este reprezentat de orașul Urbino: „... de după munți, intră Urbino // Și jugul, din care se deblochează Tibrul” (*Infern, Cânt XXVII*, vv. 27-30).

III. Marca pe vremea lui Dante

Marca a fost locuită încă din Epoca Fierului (secolul XII î.Hr.) de către piceni, populație italică care a avut diverse contacte atât cu etruscii (secolele VII-VI), cât și cu *Magna Grecia* (secolul VI), căreia îi datorăm întemeierea coloniei siracusane din Ancona. Odată cu extinderea Romei, populațiile italice stabilite aici au început să aibă relații, mai mult sau mai puțin conflictuale, cu aceasta din urmă, iar pentru romani, portul Ancona devine foarte important pentru rutele spre est. De asemenea, deschiderea prin axa de legătură între Roma, Fano și Rimini, numită Via Flaminia și Via Salaria, a accelerat romanizarea progresivă a teritoriului. În perioada imperială, Ancona a fost aleasă de Traian drept portul Romei spre est, dovadă fiind inscripția pe *Arcul lui Traian* din Ancona, unde capitala Regiunii Marche se numește *Accessum Italiae*, adică *Intrarea în Italia*.

Începând din secolul al XI-lea, în regiune au fost înființate numeroase municipalități libere, care au început treptat să se confrunte pentru dominarea teritoriilor din zonă. Orașele au fost guvernate inițial de doi consuli, dar din secolul al XII-lea, structura puterii a fost schimbată: puterea executivă a fost guvernată de un consiliu al bătrânilor, puterea legislativă de un consiliu al reprezentanților artelor și meșteșugurilor, și al sistemului judiciar și controlul ordinii publice de către un primar, numit *podestà*.

Pe acest fond politic, apare lupta dintre guelfi și ghibelini. Tradiția

spune că numele partidelor politice își au originea în Germania, în prima jumătate a secolului al XII-lea. Potrivit opiniei generale, cele două nume au fost strigătele de luptă folosite între susținătorii Casei Bavariei și Casei ducilor de Suabia (Hohenstaufen), după moartea împăratului Henric al V-lea (1125), care nu a lăsat moștenitori direcți. Tocmai în lungă perioadă a domniei lui Federico Barbarossa (1152-1190), observăm în Italia tendința forțelor politice de a se diferenția, în funcție de atitudinea Imperiului față de Biserică. Din punct de vedere istoric, guelfii erau asociați cu cei care îl susțineau pe papă. Steagul lor era crucea Sfântului Gheorghe. Ghibelinii, în schimb, erau susținătorii Hohenstaufenilor, stăpânii șvabi ai castelului Waiblingen. Ulterior, familia șvabă a dobândit coroana imperială și Federico Barbarossa a încercat să-și consolideze puterea în Regatul Italiei. Din punct de vedere politic, sorții păreau să încline în sprijinul împăratului. Steagul lor era crucea Sfântului Ioan Botezătorul. Diferența fundamentală dintre guelfi și ghibelini constă în atitudinea diferită față de interferența politică a Papei. Niciuna din părțile implicate, guelfi sau ghibelini, nu dorea întoarcerea la feudalismul, încă parțial în vigoare, în țările teutonice. În timpul domniei lui Frederic al II-lea, sursele italiene folosesc termenii *guelf* și *ghibelin* exclusiv în raport cu părțile florentine și toscane. Cosmopolitismul și mentalitatea deschisă au reprezentat un obstacol permanent în afirmarea puterii Imperiului, în acea perioadă, așa că Firenze s-a declarat de partea guelfilor.

În 1213, Bonconte I da Montefeltro a primit puterea asupra orașului Urbino de la împăratul Frederic al II-lea. Astfel, marile familii au început să preia puterea, precum Malatesta în Romagna de astăzi, Varano în Camerino, Gentile da Mogliano în Fermo, Clavelli în Fabriano, Smeducci în San Severino Marche, Brancaleoni în Casteldurante (actualul Urbania). Între Evul Mediu și Renaștere, municipalitățile și domniile au cunoscut perioade de splendoare și relativă independență, pentru a fi absorbite treptat de Statul Papal. La începutul secolului al XIV-lea, lupta între Imperiu și Papalitate se încheia. În *De Monarchia* lui Dante, prinde contur dorința vie de pace a societății medievale care tânjea după o nouă ordine. Se observă tendința statului și a laicismului de a evita orice interferență ecleziastică.

Acesta era „contextul istoric pe vremea lui Dante, când Henric al IV-lea, a unit teritoriile acestei regiuni sub jurisprudența marchizului Guarnieri, numind regiunea Marca Anconetana sau Guarnieriana. [...] Urmând exemplul lui Henric al IV-lea, ceilalți împărați ai Germaniei și-au reafirmat, în opoziție cu Biserica, drepturile lor asupra regiunii, favorizând diferiții domni feudali, prin calcul politic și acordând beneficii comunității orașului care se înființează. Vicarii imperiali, trimiși în Regiune, au căutat mai degrabă bogăție și prestigiu decât interesul public, și au pus pe primul loc interesul personal [...]”, descrie istoricul Edmondo Casadidio (1964-1965, p.7). Papa, afirmându-și puterea asupra Regiunii, și-a numit și el reprezentanții, care, de foarte multe ori, au

rămas doar cu o putere formală, nerecunoscută de împărat și de susținătorii săi. Acest lucru deschide o lungă perioadă de lupte, care va aduce devastare și ruină în întreaga Marcă: suprapunerea celor două autorități, incertitudinea zilei de mâine, ambițiile dinastiilor din acea perioadă, teama de răzbunare din partea învingătorilor îngreunează viața din teritoriile în luptă continuă, atât de mult încât este adesea complet imposibil să atribuim părților denumirea comună de guelfi și ghibelini, la care trebuiau să aparțină diferiții претенdenți, deoarece cu o ușurință extremă au trecut de la un câmp la altul, în funcție de soarta favorabilă sau nefavorabilă a teritoriului.

Declinul economiei feudale restricționate a permis înflorirea micilor industrii, în timp ce numeroase cruciade, la care Marca a participat, au determinat posibilități comerciale din ce în ce mai mari, contribuind la o mai bună bunăstare a întregii populații. Este bine să subliniem în acest moment că oamenii obișnuiți se aflau în afara activității politice a orașului. Teritoriile erau conduse de nobili sau proprietari și oamenii intrau doar să se plângă către domnii care se perindau la putere. Oamenii figurează mai mult în mișcările religioase. Spiritul religios al locuitorilor, legat de lucrările de restaurare monahală ale lui San Pier Damiano, starețul de la Fonte Avellana, a fost reînviat odată cu apostolatul San Francesco din Assisi. Se observă aderarea populației marchigiane la idealurile sărăciei și păcii.

Dezvoltarea civilă a regiunii și comerțul a fost determinată de o mișcare culturală plină de viață. Tinerii din Marcă au urmat studii în regiune, în special la Universitatea din Bologna, prima universitate europeană (1088). Arta bisericilor și a palatelor a rafinat gustul locuitorilor, iar poezia s-a născut spontan din gura oamenilor.

Acest aspect al progresului cultural și religios a fost însoțit de un aspect la fel de real al luptelor civile, al luptelor sângeroase, al întreprinderilor războinice, pentru care nu este întotdeauna ușor să faci referire la un motiv comun și să urmezi un fir care să permită conturarea evenimentelor din Marca Anconetana din secolele al XIII-lea și al XIV-lea (Casadidio, 1965, p.7).

Nu există documente care să ateste prezența lui Dante în locurile descrise în opera sa, dar detaliile precise, prezentate, sunt surse prețioase referitoare la acestea. Descoperim un Dante pelegin, care a traversat întreaga Peninsulă, lăsând adevărate hărți geografice, descrise cu vigoare și precizie, ceea ce ne duce cu gândul că este improbabil că această acuratețe să fie doar rodul fanteziei și a informațiilor indirecte, ci sunt, cu siguranță, fructul percepțiilor directe și imediate. Această acuratețe îl încadrează pe Dante ca excelent geograf.

Destinul lui Dante e legat de Regiunea Marche după condamnarea sa la exil, în Romagna. Acest lucru s-a decis în **Castello della Pieve**, din comuna Mercatello al Metauro, provincia di Pesaro Urbino. Sub turnul castelului descoperim o piatră funerară pe care stă scris:

„Nel Castello della Pieve Carlo di Valois e Corso Donati il 4 Ottobre 1301 decisero l'esilio di Dante Alighieri. Il comune di Mercatello, ricorrendo il 7° centenario della nascita del divino Dante. A.D. 1965” (Bussi, 1999, p.14), în traducere:

„În Castelul din Pieve Carlo di Valois și Corso Donati, la 4 octombrie 1301, s-a decis exilul lui Dante Alighieri. Orașul Mercatello, la al 7-lea centenar de la nașterea divinului Dante. A.D. 1965”.

Itinerariul propus în *Divina Comedie* de Poetul Suprem aduce în atenția noastră multe locuri și personaje simbolice. Dante Alighieri sosește în regiunea Marche, în 1305, ca oaspete al lorzilor Montefeltro și al călugărilor din Fonte Avellana. Casa Montefeltro, împăcată cu Biserica, va rămâne la Urbino și va da naștere unuia dintre cele mai splendide principate din Italia. Deși anul 1313 aduce o perioadă de liniște în Regiunea Marche, Italia era caracterizată de o perioadă instabilă din punct de vedere politic și nicio organizație nu putea asigura libertatea și ordinea. Astfel că Dante se plânge de spectacolul trist, caracteristic în toată Italia: “o navă fără cârmaci într-o mare furtună” (Casadidio, 1965, p.12).

Poetul vorbește despre Marca Superioară, care pleacă de pe coasta Adriaticii, despre Focara, de lanțul apeninic cu masivul Catria, ale cărui versanți găzduiesc mănăstirea Fonte Avellana, și urcușul abrupt către San Leo. Cu precizia istoricului, Dante își amintește de Gubbio, Urbino, Cattolica și Montefeltro. De asemenea, precizează că, în Marca Centrală, avem: Ancona, Fano, Senigallia, Fermo, Loreto și Porto Nuovo, Urbisaglia, iar în Marca Inferioară e menționat Piceno. O serie întreagă de personaje rămân vii în istoria secolelor al XIII-lea și al XIV-lea, datorită poeziei sale, peisajul marchigian asumând o valoare umană profundă. Dante nu descrie doar locurile, ci introduce și personalități locale. Cei doi Mastini, în ciuda cruzimilor lor, reafirmă decizia fermă pentru cucerirea puterii. Guido del Montefeltro, ultimul suflet roman, a pus bazele obiceiurilor sale, Jacopo del Cassero a apărut cu osteneală libertatea comunelor împotriva domnilor Malatesta. Buonconte di Montefeltro merge calm către o moarte sigură, pentru a-și arăta curajul celor care se îndoiseră că moare cu credința în suflet, cu numele Fecioarei Maria pe buze. Toți cei menționați sunt interesați după moarte de rudele lor și de locurile în care locuiseră.

În personajele pe care le prezintă Dante în cele trei cântece, se prefigurează caracteristici tipice ale populațiilor din Marche: puterea voinței, decizia în afaceri, dragostea față de familia și pământ, blândețea, dezamăgirea și un profund sentiment religios.

IV. Simboluri teritoriale în Regiunea Marche - *Divina Commedia*

Prima etapă a călătoriei noastre ne duce la **Gradara**, un loc care este cadrul celor mai faimoase versuri din toată literatura italiană. *Cântați, jucați, pictați, sculptați...* aceste cuvinte nemuritoare au fost întotdeauna, pentru italieni, un simbol al unei mari iubiri nefericite, a unei pasiuni care a înflăcărat și continuă să-i înflăcăreze pe toți iubitorii de lume. Castelul fortificat Gradara reprezintă una dintre cele mai bine conservate structuri medievale din Italia. Este un loc bogat în istorie și amintiri, unde se pot experimenta emoții unice și irepetabile, la granița de nord a Regiunii Marche, într-o locație spectaculoasă, la poalele Parcului San Bartolo. A fost declarant, în 2018, cel mai frumos *Borgo medieval* din Italia de către Asociația Borghi più belli d'Italia. Gradara, menționată în *Infern*, *Cântul V*, aduce în lumină povestea de dragoste tragică dintre nefericiții Paolo și Francesca. În Castelul Gradarei, pentru a-i aminti pe cei doi iubiți, există o cameră dedicată lor, unde se poate admira șemineul de marmură în care arde o flacără permanentă, pentru a aduce un omagiu acestei iubiri indestructibile, făcută perpetuă de versurile lui Dante (Regiunea Marche, 2021). O vizită la Castel presupune vizitarea camerei Francescăi, cu faimoasa ușă-capcană, prin care Gianciotto a reușit să-i prindă pe iubiți în actul trădării și să-i omoare. În timp ce îi condamnă și le recunoaște greșelile, Poetul este solidar cu ei și le salută durerea atât de mult încât *Cântul V* se încheie chiar cu leșinul lui Dante, determinat de emoția provocată de povestea lor: „Și am căzut cum cade un cadavru” (*Infern*, *Cânt V*, v.141).

La câțiva kilometri de Gradara și de Pesaro, de-a lungul drumului Panoramică, ale cărui îndoiri ușoare urmează curbele moi ale dealului și litoralului ce iese în Marea Adriatică, între Marche și Emilia Romagna, ghidați de Dante și împinși de „... vântul Focarei”, în al XXVIII-lea Cânt din *Infern*, trecem de pitorescul Vârf al Diavolului și descoperim micul sat **Fiorenzuola di Focara**. Este situat pe vârful unei stânci între Gabicce și Pesaro, ce domină cea mai naturală parte a Mării Adriatice. Descoperim o plajă virgină, bine întreținută pentru toate sufletele în căutare de pace și liniște. Fiorenzuola di Focara se află într-o poziție sugestivă, pe un promontoriu la poalele mării, la aproximativ 200 de metri de înălțime, unde prezintă priveliști panoramice și împărtășește itinerarii și aventuri, o întindere de coastă atât de periculoasă, încât au fost necesare „plecăciuni și rugăciuni” pentru a se salva de furtuni. Două mari turnuri laterale și un zid pentagonal apără vechiul castel spre continent, în timp ce o parte are vedere la mare (*Sette muse*, 2021). Originile satului, intitulat sugestiv Fiorenzuola di Focara, sunt plasate în vremurile romanilor, cu vechiul Castrum Florentii, care, obiect al disputelor dintre Biserica din Ravenna și cea din Pesaro, a ajuns să treacă definitiv, în secolul al XIII-lea, în posesia județului Pesaro. Din castel, care a fost distrus de mai multe ori de cutremure, rămân doar ușa de acces, o parte din ziduri, clopotnița și ruinele Bisericii Sant'Andrea. După ce se trece de poarta de intrare, pe care

este așezată o placă, amintind versurile lui Dante (*Infernul, Cânt XXVIII*) referitoare la un eveniment petrecut aici, străzile înguste ale satului traversează semicercuri concentrice, care duc la stânca golașă și apoi urcă spre vechea biserică. Dintre vechile case medievale, multe s-au păstrat până în prezent, dar la fel de multe au fost înghițite de mare, care continuă să erodeze faleza de dedesubt. Inițial, satul era cunoscut sub numele de Fiorenzuola, dar abia în 1889 se adaugă Focara, toponim adăugat cel mai probabil din cauza focurilor care se aprindeau pentru a ajuta marinarii să identifice poziția promontoriului, sau poate datorită cuptoarelor antice în care se ardeau cărămizi și teracotă sau poate datorită alarmelor pentru anunțarea dușmanilor.

Ajunși împreună cu Dante în *Purgatoriu*, așa cum am menționat în introducere, ne confruntăm cu una dintre primele lecturi istorice și geografice despre Regiunea Marche: „acea țară care se află între Romagna și cea a lui Carol”, Emilia Romagna și teritoriul stăpânit de Carol al II-lea din Anjou. Indicația geografică este folosită de Dante pentru a introduce personajul lui **Jacopo del Cassero**, lider și magistrat din **Fano**, ucis într-o ambuscadă în timp ce se îndrepta spre Milano, unde ar fi trebuit să devină primar. Dante îl întâlnește pe Jacopo în *Purgatoriu* și devine purtătorul lui de cuvânt, din milă față de nenorocirea care l-a ajuns, astfel încât familia lui să se poată ruga pentru el (Regiunea Marche, 2021). Descoperim Fano, un oraș costlier, prezentat prin intermediul altor două personaje, așa cum a fost cazul nefericiților **Guido Del Cassero** și **Angiolello da Carignano**, „cei doi cei mai buni din Fano” (*Turism în Regiunea Marche*, 2021). Dante dovedește că nu iubește foarte mult **membrii dinastiei Malatesta**. Îl aduce în discuții pe Gianciotto, ucigașul lui Paolo și al Francescăi, pe Malatesta cel Bătrân, tatăl și fiul lui, Malatestino. Mai ales acesta din urmă și-a întors furia împotriva orașului Fano. În *Divina Comedie*, cei doi lideri din Fano sunt victime ale lui Malatestino, chiar dacă, din punctul de vedere al adevărului istoric, sfârșitul celor doi este plasat cronologic după momentul scrierii acesteia.

Curios de știut este că Fano, orașul liderului Jacopo di Cassero, a fost cunoscut sub numele de *Fanum Fortunae* (*Orașul Fortuna*), numit anterior de romani, al cărui colonie era importantă și foarte dezvoltată. Fano este un oraș al artei și culturii, un oraș de coastă plin de viață din Regiunea Marche, cu un suflet de marinar cu tradiții antice (Regiunea Marche, 2021). Numele orașului era, probabil, legat de un templu ridicat zeiței Fortuna, în jurul căruia se dezvoltase centrul locuit. În timpul luptelor dintre guelfi și ghibelini, orașul a văzut luptele dintre familiile Del Cassero și Da Carignano. Zidurile solide augustiniene, încă în picioare, i-au permis chiar să respingă un asediu al lui Frederic al II-lea. În această perioadă, familia Malatesta a chemat artiști din nordul Italiei în oraș, pentru a construi un palat cu vedere la magnifica Curte Malatesta, cu un spațiu deschis pentru evenimente și spectacole. La sfârșitul domniei, clădirea a devenit sediul Primăriei, iar astăzi găzduiește Muzeul Civic

local și Pinacoteca. În epoca medievală dușmănia era acerbă între familiile nobiliare ale orașului, între facțiunile politice rivale ale guelfilor și ghibelinilor: Del Cassero și Da Carignano. În această stare de dezordine, familia Malatesta din Romagna, care avea scopuri expansioniste în regiune, și-a impus domnia după eliminarea exponenților celor două mari familii nobiliare. Episodul masacrului sângeros, care a avut loc în anul 1304, în care au murit Guido Del Cassero și Angelo Da Carignano, aruncați în mare, la Cattolica, de către asasinii lui Malatestino Malatesta, este descris de Dante Alighieri în *Cântul XXVIII* din *Infernul Divinei Comedii*.

Marele eveniment național căruia orașul i-a dat viață, încă din Evul Mediu, este celebrul său carnaval, a cărui existență este atestată chiar în statutul Primăriei din 1450, dar și într-un document din 1347. Astăzi, **carnavalul din Fano**, care înscrie participarea a peste 100.000 de oameni, poate fi considerat cel mai important festival popular din Regiunea Marche. Alte evenimente, care caracterizează orașul, includ: Festivalul Internațional de Film Fano, specializat în filme scurte și medii, Fano Jazz by the Sea, din 1991, și Fano dei Cesari, eveniment născut în 1986, pentru a promova imaginea, orașul concentrându-se asupra ilustrului său trecut roman.

"Urcai în **San Leo**... aici convine omului să zboare" definește Dante locația la care se poate ajunge doar în zbor. San Leo este situat în Val Marecchia, pe o imensă stâncă impracticabilă. Datorită poziției sale strategice, a fost un loc greu accesibil din cele mai vechi timpuri. Cetatea domină de la înălțime, iar arhitectul sienez F. di Giorgio Martini a transformat-o în cea mai frumoasă și cea mai mare armă de război din Montefeltro. Acest loc i-a adăpostit pe Sfântul Francesco și pe Poetul Suprem, Dante Alighieri, care s-au despărțit în *Cântul IV* al *Purgatoriului*. De aici provine numele de Montefeltro, teritoriu în care se află multe din locațiile prezentate. San Leo simbolizează inima din punct de vedere geografic și semantic. Plasată pe o colină, antica Mons Feretri primește numele de San Leo, de la fondatorul său, abia în 300 d.H., când a refuzat să fugă de persecuțiile lui Dioclețian, precum prietenul său, Marino. Acesta din urmă s-a refugiat pe Muntele Titano și a fondat actualul San Marino.

Boccaccio, în cartea sa *Vita di Dante*, asigură publicul că Poetul a fost deseori și pe perioade lungi oaspetele lui Ugucione della Faggiola, abil conducător ghibelin. Urcușul dificil către Rocca San Leo, descris de Dante, duce cu gândul că aici i-a venit ideea Purgatoriului (Cesaroni, 2010, p.61-62). La sfârșitul secolului al III-lea, Leone și tovarășul său, Marino, au sosit în Montefeltro din Dalmația. Acestora le datorăm răspândirea creștinismului în toată regiunea, până la nașterea Diocesei de Montefeltro. Leone este considerat, în mod tradițional, primul episcop de Montefeltro, deși instituția datează, probabil, din perioada cuprinsă între secolele al VI-lea și al VII-lea, când San Leo a fost ridicat ca oraș (numirea primului episcop este documentată

abia în anul 826). Pe sanctuarul original, construit de Leone, care, conform tradiției, era un iscusit tăietor de piatră, a fost construită biserica parohială, dedicată cultului oriental al Dormitio Virginis, adunând în jurul ei orașul medieval. Descendenți ai conților din Carpegna au luat titlul și numele propriu din vechea cetate Montefeltro-San Leo. Centrul medieval păstrează clădirile romanice Pieve, Catedrala și Clopotnița, în timp ce clădirile rezidențiale au suferit numeroase transformări, în principal în perioada Renașterii. Orașul istoric se întinde în jurul bisericilor, care privesc piața centrală, numită după Dante Alighieri, și este alcătuit din numeroase clădiri: Palazzo Medicilor (1517-1523), reședința contelor Severini-Nardini (secolele XIII-XVI), Palazzo Della Rovere (secolele XVI-XVII), Biserica Madonna di Loreto și casele construite între secolele XIV și XIX.

Dante menționează deseori **Montefeltro**. Pentru Poet, colinele din Regiunea Marche erau reprezentate de Montefeltro și de faleza San Leo, acum oraș din Emilia Romagna. Amintim că, la acea vreme, San Leo era considerat parte din Marche, inima orașului Montefeltro. Din modul în care îl descrie, se presupune că poetul a vizitat aceste locuri. În timp ce Guido da Montefeltro își amintește teritoriile cu nostalgie, Dante ne spune în mod explicit că a fost oaspete al Curții din Urbino. Ținut plin de cultură și istorie, Montefeltro se regăsește între văile înalte ale râurilor Foglia și Marecchia, la graniță între Marche, Toscana și Emilia Romagna. Gloriosul trecut evocă dinastiile Malatesta din Rimini, Montefeltro din Urbino și ducatele din Toscana. Perioada de maximă înflorire este plasată în Evul Mediu. Aducând în discuție acest teritoriu, Dante prezintă patru personaje, martori ai contribuției umane pe care o suscitau în epoca medievală: **Federico II di Svevia, Guido di Carpegna, Guido da Montefeltro și Bonconte da Montefeltro** (Cesaroni, 2010, p.102-106).

Dedicat trup și suflet ghibelinilor, Guido da Montefeltro a fost primar la **Urbino** și un om cu excelente abilități militare, demonstrate în calitate de comandant, între 1240-1248, al armatei forlivese, în timpul domniei împăratului Frederic al II-lea de Suabia. Faima sa ajunge apogeul în 1268, când, la Roma, îi este acordat gradul de vicar al comandantului armatei imperiale. **Urbino**, este cel mai mare oraș din Montefeltro și, atunci, era în posesia acestei dinastii încă din secolul al XII-lea. Ținutul Montefeltro a avut momentul său de glorie mai târziu, sub Frederic al II-lea, când orașul a primit amprenta arhitectonică a Palatului Ducal proiectat de Luciano Laurana, cu cele două turnuri rotunde, simbolul dualității. Urbino oferă impresionante reflexii renaștentiste. Montefeltro lui Frederic e departe de Montefeltro reprezentat de Guido, în *Divina Comedie*. E un Montefeltro superb, care proiectează un palat ideal, perfect și luminos, echilibrat de cele două turnuri, unde se respiră un nivel de cultură superior, ce depășește realitatea dură și violentă din perioada lui Guido da Montefeltro, adesea plină de omucideri, precum zice el însuși, în

Infern (Cânt XXVII, vv.75) „non furon leonine, ma di volpe”, adică „nu erau lei, ci vulpi”, mai mult strategie decât curaj.

Patrimoniul al umanității UNESCO din 1998, Urbino a devenit, sub conducerea lui Frederic al III-lea din Montefeltro, unul dintre cele mai rafinate și intelectuale curți active ale Renașterii, un adevărat „*oraș ideal*”. Mulți scriitori, muzicieni și artiști ai vremii s-au instruit în acest oraș și, mai târziu, au purtat comorile artei lor în toată Italia. Printre ei putem aminti pe Raffaello Sanzio, care s-a născut aici. Casa natală, devenită muzeu, poate fi vizitată și astăzi.

Pe măsură ce descoperă Montefeltro, Dante descrie, în versurile sale, un alt loc caracteristic pentru puternica sa încărcătură spirituală. Descrierea lui Dante e atât de reală, încât face simțită prezența sa aici. Amplasat, ca o perlă, în pădurile luxuriante care se extind până la versanții Muntelui Catria, **Schitul Santa Croce din Fonte Avellana** (*Paradis, Cânt XXI, vv.106-111*) reprezintă punctul culminant al existenței carismatice a lui **San Pier Damiani**. *Il Gibbo*, vârful muntelui Catria, se distinge din lanțul Apeninilor, depășind norii, iar tunetele și ploile se revărsă peste mănăstirea construită la poale „Sotto”, în timp ce soarele strălucește pe culmea muntoasă. Vârful Catria (1701 m înălțime și 700 m peste nivelul mării) este martorul, în zilele senine, a Mării Adriatice și a Mării Tirenice. Indicațiile precise ale locurilor, descrierea vieții cotidiene, a îmbrăcăminții și obiceiurilor călugărilor camaldolezi, regulile catolice benedictine din perioada decadenței morale ale ordinului, sunt detalii precise, cunoscute doar de localnici. Istoria schitului datează de mii de ani. Fondat la sfârșitul primului mileniu, complexul arhitectural a suferit numeroase schimbări de-a lungul timpului. A cunoscut o perioadă de mare prosperitate, până la începutul anilor 1300, timp în care a devenit un important centru cultural monahal, datorită amprente date de Pier Damiani, la începutul anului o mie. Urmează o perioadă de decadență în viața monahală, care a coincis cu șederea lui Dante în Fonte Avellana, în jurul anului 1312. Din mănăstire a devenit schit, și a suferit numeroase transformări de-a lungul secolelor. Printre cele mai frumoase spații din complexul arhitectural este „camera lui Dante” unde se crede că Poetul Suprem a rămas în timpul călătoriei sale. Scriptorium-ul este o altă camera, în formă pătrată, cu tavan cu pânze și pardoseală într-un stil particular numit *a spina di pesce*, patru metri pe patru, folosită de călugări pentru a scrie volume și a copia coduri, construită conform stilului grec și inundată de lumină pe tot parcursul zilei, pentru a permite călugărilor să lucreze. Complexul adăpostește *Biblioteca Dante Alighieri*, cu aproximativ 7000 de volume, și Farmacia Antică, cu produse din plante locale. Împrejurimile schitului reflectă acea seninătate care poate fi admirată în interiorul mănăstirii Fonte Avellana. Natura înconjurătoare se deschide vizitatorului, pentru a-l însoți pe poteci ascunse cu flora și faună specifice Muntelui Catria. La mică distanță de schit, o lespede de piatră invită să ne întoarcem către Fonte Avellana, pentru a auzi versurile Poetului Suprem, care

au făcut Monte Catria nemuritor (*Regiunea Marche*, 2021). Prin cuvintele Sfântului, un adevărat exemplu de dreptate, Poetul își exprimă dorința de reînnoire a creștinismului. Se intuiește că Dante a ales dintre toate abațiile din zonă tocmai **L'eremo di Avellana**, deoarece era una dintre cele mai glorioase și bogate din Italia, cu privilegii speciale din partea catolicismului și din partea guvernanților, posedând biserici, castele și terenuri. În plus, era dotată de o bibliotecă, în care se aflau manuscrise prețioase, printre care și *Collectio Avellana*, ce a stat la baza reconstrucției raportului dintre Biserică și Imperiu încă din Evul Mediu, ce l-a ajutat pe Dante a scrie în acea perioadă *De Monarchia* și *Divina Comedia*, cu versuri din *Paradis*, dedicate lui San Pier Damiani și Muntelui Catria. Intervenția dură a lui Dante către acești călugări, pe care îi acuza de simonie, avarie și malpraxis, se bănuiește că a determinat nepăstrarea documentelor care atestă prezența sa aici. Opinia sa era împărtășită de San Pier Damiani, iar Dante a avut ocazia să-i citească manuscrisele păstrate în mănăstire. Studii ulterioare au demonstrat similarități între opiniile celor doi. Prezența lui Dante este, însă, recunoscută abia în 1557. Preotul florentin Filippo Ridolfi, priore a Ordinului Camaldolesi din Fonte Avellana, a dedicat o piatră funerară și un bust Poetului Suprem, dând astfel un impuls decisiv tradiției dantești care s-a perpetuat oral în aceste locuri. Un alt document, descoperit în arhivă, din secolul al XVI-lea, confirmă că aici a locuit Dante Alighieri, poetul care a scris în limba latină vulgară, de unde numele de *Poeta Volgare* (Cesaroni, 2010, p. 68).

V. Simboluri umane în Regiunea Marche - *Divina Commedia*

Marche, bogată în personaje vii și importante, îi oferă lui Dante oportunitatea de a scrie două din cântecele sale cele mai frumoase: al cincilea și al douăzecilea (Casadidio, 1965, p.13). Acestea au fost dedicate personalităților care au trăit și au murit în acest teritoriu: **Paolo Malatesta și Francesca da Polenta** (*Infern*, *Cânt V*, vv.103-106), victime ale iubirii și ale lui Guido da Montefeltro, victime ale politicii infide din epocă. Eroii acceptă condamnarea ca fiind corectă, dar nu renunță la pasiunea pentru lucrurile pământești și poartă în sufletul lor resentimente pentru cel care le-a făcut rău *Caina attende chi vita ci spense*. Dante îl întâlnise personal pe Paolo Malatesta, între 1282 și 1283, când acesta era căpitan în Florența. Din punct de vedere tehnic, nici Paolo, nici Francesca nu erau de origine din Marche. Paolo s-a născut la Verucchio, Emilia Romagna, în timp ce Francesca, la Ravenna. Cu toate acestea, având în vedere că istoria lor este cunoscută, mai presus de toate, prin moartea lor și faptul că aceasta a avut loc la Gradara, nu putem să nu menționăm una dintre cele mai frumoase cetăți medievale din Italia, prima pe listă ca destinație simbolică dantescă. Francesca a fost fiica lui Guido da Polenta cel Bătrân, stăpânul Ravennei. Paolo și Gianciotto erau fiii lui Malatesta. Cele două familii au avut adesea dezacorduri puternice și au crezut

că, unind prin căsătorie pe Francesca și Gianciotto, care s-a născut schilod, dar care era un om de arme și om de bază în guvern, își vor rezolva disputele. Paolo, pe de altă parte, era al treilea fiu, un băiat frumos. Familia a decis să celebreze căsătoria prin împuternicire, după legile vremii. L-au trimis pe Paolo să ceară mâna Francescăi. Aceasta a crezut că cererea de căsătorie a venit de la Paolo și a acceptat, dar, la sfârșit, s-a trezit alături de Gianciotto. Dante, în poezia sa, ascultă cuvintele tinerei Francesca, care îi explică cum a fost înșelată și cât de rău era soțul ei, căci ordonase unuia dintre servitorii săi să o urmărească. În timp ce citeau o carte despre dragostea dintre Lancelot și Ginevra, tinerii au schimbat un sărut. Slujitorul îl avertizează pe Gianciotto, care îi ucide pe cei doi îndrăgostiți. Căsătoria dintre Francesca și Gianciotto Malatesta fusese decisă de familiile lor, doar pentru a obține stabilitate politică între cele mai puternice două familii din Romagna. Încă nu se știe dacă s-a întâmplat cu adevărat această crimă, însă Dante a scris un cântec splendid, plin de dragoste și speranță, confirmat de vorbele tinerei Francesca: „după cum puteți vedea, iubirea încă nu mă abandonează”. A fost ultimul sărut și ultima lectură. Dante îi plasează în Iad, unul lângă altul, îmbrățișați pentru eternitate și forțați să trăiască împinși de vântul Patimilor, de legea represaliilor. În timp ce Francesca povestește episodul, Paolo plânge și Dante, plin de compasiune, leșină: *E cadi come corpo morto cade*. De-a lungul secolelor, poeții, muzicienii, scriitorii, pictorii și sculptorii au fost inspirați de tragedia lui Paolo și a Francescăi. Povestea lor de dragoste, înfășurată într-o aură de mister, fascinează încă mii de oameni.

Rămânând în jurul evenimentelor dinastiei Malatesta, descoperim un personaj ilustru, **Jacopo del Cassero**, originar din **Fano** (*Purgatoriu, Cânt V*) oraș care l-a impresionat pe poet. A fost menționat de două ori în opera, la egalitate cu Roma și Bologna. Jacopo del Cassero s-a născut la Fano, în jurul anilor 1260, într-o familie nobilă. Devine rapid om de arme și intelectual politic apreciat. S-a deplasat în comunele marchigiane pentru a îndeplini diverse sarcini, printre care cea de primar la Rimini, în 1294, și, ulterior, între 1296-1297, primar la Bologna. Se declară împotriva lui Azzo VII d'Este, care dorea să cucerească Bologna, pe care Dante l-a declarat „fiu vitreg și ucigaș de tată”. La parte la diverse bătălii împotriva ghibelinilor și sare în ajutorul celor din Firenze. În această perioadă îl cunoaște pe Dante (*Turism în Regiunea Marche*, 2021). Se observă cum destinul lui Jacopo este legat de destinul celor din dinastia Malatesta: Azzo îl implică în complotul care duce la uciderea sa, Malatesta fiind cel care îi dezvăluie lui Azzo VII d'Este, trădând, plecarea lui Jacopo și traseul prevăzut. Malatestino Malatesta era interesat să elimine personalitățile cele mai importante din Fano, deoarece își dorea ca acesta să aparțină orașului Pesaro, în jurul anului 1304. A complotat împotriva lui Jacopo, pentru ca acesta să devină primar în Milano, deoarece la Fano nu ar fi putut face nimic împotriva sa. Dante descrie sfârșitul lui Jacopo, fără să dea

nume, însă detaliile aduse explică situația reală. Jacopo dorește să fie amintit de către cetățenii orașului Fano, pe care îi invită să se roage de iertare pentru sufletul său. Jacopo di Cassero nu a reușit să evite teritoriile domnului de Ferrara, complotul acestuia depășind conceptul de acceptabilitate. Dante se simte obligat să considere în versurile sale acest gest. Biserica S. Domenico, unde este înmormântat, a fost descrisă cu onoruri, iar piatra funerară descrie încărcătura pasională, energică, imaginea puternică și stilul original al personajului: „Aici odihnește, aici e înmormântat, în locul care i-a stat mereu în suflet. Fie ca Fecioara Maria să îl îndrume pentru a cucerii Paradisul” (Cesaroni, 2010, p.60).

Vorbind despre Jacopo, Dante descrie de fapt marchigianii și se adresează marchigianilor născuți aici. Dante și Virgilio întâlnesc mai multe suflete, care își doresc să fie recunoscute de către Marele Poet, pentru ca acesta să transmită vești în lumea celor vii. În particular, sufletele aflate în Purgatoriu au solicitat ca cei aflați în viață de îndată ce află despre soarta dragilor lor să facă rugăciuni, pentru a-i ajuta să depășească calvarul din Purgatoriu. Printre aceștia, Jacopo del Cassero este cel ce se prezintă și reprezintă regiunea Marche, în termeni atât de preciși încât mulți autori, analizând versurile lui Dante, ajung la concluzia că el a fost apropiat familiei lui Cassero, a locuit în casele acestuia și a mâncat din bucatele sale (Cesaroni, 2010, p.56).

Malatesta da Verucchio (*Infern, Cânt XVIII*), cunoscut sub numele de *Mastin Vecchio* (Verucchio, 1212 - Rimini, 1312), a fost un lider italian, stăpân în Rimini, din 1295 până la moartea sa, aparținând dinastiei Malatesta. A făcut parte din ramura Verucchio a familiei sale. Era fiul lui Malatesta di Pennabilli, primar în Pennabilli, din 1239 până în 1249, și al Adelasiei. Malatesta a exploatat cu pricepere relațiile de căsătorie, pentru a-și întări puterea. S-a căsătorit cu Concordia dei Pandolfini, fiica vicarului imperial. Pe lângă faptul că i-a garantat un rol important în cadrul fracțiunii gibeline, în 1239, a devenit primar în Rimini, iar zestrea, obținută prin căsătorie, i-a adus mai multe bunuri în sudul Romagnei. În 1248, după înfrângerea lui Frederic al II-lea, la Parma, el trece de partea guelfilor, devenind cel mai semnificativ exponent guelf din Romagna. Pentru a întări noile alianțe, profitând de moartea primei sale soții, Concordia, în jurul anului 1263, s-a căsătorit cu Margherita Paltenieri, nepoata unei personalități importante din Regiunea Marche. Antagonismul cu familia Montefeltro i-a permis să încheie alianțe cu alte familii guelfe, care au luptat cu Guido da Montefeltro, precum Da Polenta, liderul ghibelinilor din Romagna. Și în acest caz, alianța politică a fost consolidată cu o căsătorie: cea a fiului mai mare, Giovanni, cunoscut sub numele de Gianciotto, și Francesca da Polenta. Pentru faima dobândită în lupta împotriva ghibelinilor, el a fost numit în funcția de căpitan al poporului la Bologna. Mai târziu, a fost desemnat de Carol I de Anjou ca vicar papal la Florența. În 1295, s-a proclamat stăpân al orașului Rimini, decretând expulzarea tuturor familiilor rivale ghibeline. De

la prima sa soție, Concordia dei Pandolfini, a avut trei fii: Malatestino, poreclit „Dintr-un ochi”, pentru că era orb de un ochi, Giovanni sau *Gianciotto* și Paolo, cunoscut sub numele de *Frumosul*. Potrivit legendei, acesta din urmă a fost ucis în castelul din Gradara, de fratele său, Gianciotto, pentru că fusese iubitul soției sale, Francesca Da Polenta.

Pentru aceste evenimente, Malatesta este menționat de Dante drept „vechiul Mastin” (*Infern, Cânt XXVII*, vv. 46-48), împreună cu fiul său, Malatestino I, „noul Mastin”. Poetul Suprem își amintește că cei doi au trimis la închisoare și l-au omorât pe Montagna di Parcitadi, șeful fracțiunii ghibeline din Rimini, în 1295. „*Și Vechiul și Noul Mastin, au guvernat rău*”, consideră Dante Alighieri, Malatestino I însuși fiind responsabil de uciderea celor doi cei mai buni oameni din Fano (*Infern, Cânt XVIII*, vv. 76-84). *Mastin Vecchio* a murit centenar, în 1312, după ce a dat dispoziții testamentare minuțioase. Va fi îngropat, împreună cu familia, în Arca Strămoșilor și Descendenților, lucrarea lui Agostino di Duccio, în biserica Rimini din San Francesco, în Templul Malatesta.

Fiorenzuola di Focara este legată de figura lui **Malatestino**, fratele lui Guercio, Paolo și Gianciotto și de Gradara. Ei erau vinovați de sfârșitul lui **Guido del Cassero și Angiolello da Carignano**. Conducătorii orașului Fano, în epoca lui Dante, au fost închiși într-un sac legat cu o piatră și au fost aruncați în mare, în 1304. Malatestino era un domnitor nemilos și a dorit cucerirea teritoriului Fano. Poetul Suprem descrie această întâmplare sub formă de previziune, care are loc în promontoriul Focara, unde vor fi asasinați cei doi de către oamenii săi. Detalii precise pentru Marche, referitoare la teritoriile deținute de signoria Medicina, mai precis de contesa Matilde, în secolul XIII-lea, între șesurile din Bologna și Romagna de Jos, specificând în mod clar pe Guido del Cassero și Angiolello da Carignano, sunt următoarele: „Și spune-le celor mai buni din Fano, // domnului Guido și domnului Angiolello, // Că revederea va fi curând, // Vor fi scoși din funcțiile deținute // Și uciși la Cattolica // Prin trădarea unui tiran comun.” (*Infern, Cânt XXVIII*, vv.6-81). Prin acest cântec, cel mai real din întregul poem, deducem că Marche, cu personajele sale puternice, pasionate și vii, merită să fie consacrate pentru eternitate de către geniul poetului.

Mergând pe urmele unui trecut glorios, se ajunge la descrierea măreției împăratului **Frederic al II-lea al Suabiei** (*Infern, Cânt X și Cânt XIII*), unul dintre ducatele Germaniei medievale. A fost subiectul unui dublu tribut în cântecele sale, în calitate de creator al unui nou ideal de viață și cultură care pune sfârșit feudalismului. Este cunoscut ca *stupor mundi* sau minunea lumii, fiind una dintre personalitățile cele mai importante ale epocii sale. A știut să exprime noblețea titlului pe care îl purta și verticalitatea spiritului familiei sale, promovând principii importante. În perioada domniei sale, inovațiile italienilor erau văzute și puse în aplicare la curțile princiare, așa cum limba vulgară a

pornit de la curtea sa din Sicilia. Cât timp norocul a fost de partea lui, s-a comportat precum un om adevărat, și nu ca barbarii, depășind condiția animalică a omului. Orașul său natal, **Jesi**, oferă o călătorie în timp și spațiu în locuri magice unde poți descoperi faptele sale eroice. Se poate vedea monumentala Piazza Federico II și Muzeul Stupor Mundi, unde se află castelele în care „împăratul zboară cu șoimii lui și reconstituie bătălii epice”. În al zecilea cânt din *Infern*, îl descoperim pe Federico „*Qua dentro è lo secondo Federico*”, un suveran care „*quasi vita epicuria tenne, non facendo conto che mai fosse altra vita*”. Este una dintre cele mai originale figuri amintite de istorie, fiind un mix de trei civilizații latino-germanică, normană și arabă. De la germani a moștenit idealurile de politică imperială, de la normanzi a preluat sistemele de guvernare concentrată și de la arabi, dragostea pentru o viață lipsită de eforturi și plină de plăcere. A promovat libertatea de inițiativă care a caracterizat întreaga sa guvernare. În Regiunea Marche a pus punct administrării feudale și a contribuit la dezvoltarea culturală a regiunii, numind ca vicari imperiali persoanele cele mai calificate de la școala italiană. Plecând de la aceste premize, Dante nu putea să-l treacă cu vederea, deoarece, într-o monarhie, societatea este o entitate universal, creată de Dumnezeu, guvernată de un singur monarh și are rolul de a coordona viața întregii comunități cu scopul ultim de a îmbunătăți condițiile existenței umane și de dezvoltare individuală. Federico este plasat de Dante în *Infern*, printre eretici, datorită faimei sale de-a lungul vieții de a nu crede în Dumnezeu, în divinitate. Ar fi fost fără de egal pe pământ dacă și-ar fi iubit sufletul. Dante l-a introdus în poemul său, pentru componenta sa morală. Într-o lume religioasă, a dorit să implementeze un sistem materialist prin care imperiul e arbitru între umanitate și divinitate. Înainte de a-l prețui ca bun guvernator, ca om de cultură, Dante l-a declarat eretic. Poetul Suprem considera că religia e singura sursă de motivație existențială pentru a direcționa umanitatea către fericirea adevărată.

Guido di Carpegna (*Purgatoriu*, *Cânt XIV*, vv.98-100) este o personalitate minoră în comparație cu Federico, dar demnă, conform lui Dante, de a fi menționată datorită integrității morale. Curajul și valorile promovate de acesta erau un exemplu pentru romagnoli de a abandona statutul dezonorant.

Bonconte da Montefeltro (*Purgatoriu*, *V*, vv.85-90), abil conducător ghibelin, este cunoscut în epocă pentru contribuția sa la eliminarea guelfilor din Arezzo și pentru că a luptat împotriva lui Dante: „Eram din Montefeltro, sunt Bonconte; // Giovannei sau altora nu le pasă; // pentru că mă duc printre ei cu fruntea joasă”. Tocmai în această postură își găsește sfârșitul. Cadavrul său nu a fost găsit. De aceea, Dante a cerut detalii despre împrejurarea morții sale când se afla în *Purgatoriu*. Bonconte povestește că a fost rănit la gât și târât până la vărsarea râului Archiano în râul Arno, și că a cerut milostenia Fecioarei Maria înainte să moară. Iată de ce îl întâlnim în *Purgatoriu* pe acest ghibelin, excomunicat în viață. Dante, rival cu Bonconte, pe când acesta era în viață,

consideră că nu mai există resentimente între ei, după moarte. **Buonconte**, primul născut al casei di Montefeltro, a devenit primul **conte de Urbino**, iar din descendența fratelui său, Taddeo, s-a născut dinastia Della Faggiuola. Buonconte a luptat pentru casa Suabiei cu Frederic al II-lea. Este amintit, împreună cu fratele său, în documentele imperiale, datorită valorii și loialității dovedite. Nepotul lui Barbarossa a făcut, în favoarea lor, un act de donație a orașului și a județului Urbino, unde, în realitate, au intrat cu armele. Din acest moment, există documente în care sunt declarați conți de Montefeltro și Urbino, dar, abia la începutul anului 1234, oamenii din Urbino li s-au supus. De atunci, cu urcușuri și coborâșuri, Casa de Montefeltro a menținut și a mărit domeniile în ținutul „muntos, de unde începe Urbino și unde jugul Tibrului este distrus”.

Guido di Montefeltro, născut în jurul anului 1220, stăpân al teritoriului Montefeltro, a fost un politician iscusit, un bun lider, apreciat de Dante. Tatăl lui Bonconte este plasat în Infern, datorită sfaturilor frauduloase date papei Bonifacio al VIII-lea, când era în viață. A fost un strateg abil, iar la bătrânețe s-a călugărit în conventul S. Francesco din Ancona. Deși viața sa a devenit aceea a unui sfânt, Dante îl apreciază și exprimă pentru el simpatie: „[...] Nobilul nostru latin Guido din ținutul Montefeltrului”. Nu îl iartă, însă, și îl plasează în Infernul cel mai profund. După moarte, se spune că sufletele destinate gloriei cerului lasă viața pământească în urmă. Guido, în schimb, demonstrează legătura puternică pe care o resimte cu lumea vie și se interesează în continuare de soarta Romagniei, pentru care a luptat în timpul vieții sale: „[...] Spune-mi dacă Romagnuoli au pace sau război // că eu aparțin din munții din Urbino // acolo unde jugul Tibrului este distrus” (*Infern, Cânt XXVII*, vv.28-30).

Dante, ajuns în ultima etapă a călătoriei sale în Paradis, întâlnește pe **San Pier Damiani** (*Paradis, Cânt XXI*); el îi descrie poetului viața de rugăciune din interiorul **Schitului Fonte Avellana**, amplasat la poalele Muntelui Catria. Schitul Santa Croce din Fonte Avellana reprezintă punctul culminant al existenței carismatice a lui San Pier Damiani. Prin cuvintele Sfântului, un adevărat exemplu de dreptate, Poetul își exprimă dorința de reînnoire a creștinismului: ”Faceți ca mănăstirea să fie însoțită spre aceste ceruri fertile; // și cum acum totul e-n van, //convine ca în curând acest adevăr să fie dezvăluit” (vv.118-120). San Pier Damiani, sfântul care a reformat ordinul preoților camaldolesi, s-a născut în 1007, la Ravenna, și sosește la Fonte Avellana în 1035, unde este ales priore, în 1043, și unde reorganizează viața monastică. Dă viață Congregației Religioase a Avellaniților, îmbogățește biblioteca și construiește mănăstirea lângă biserică. Intervenția dură a lui Dante, care critică călugării de la Fonte Avellana, acuzându-i de simonie, avarie și malpraxis, se bănuiește că a determinat nepăstrarea documentelor care atestau prezența sa la mănăstire. Opinia sa era împărțită de San Pier

Damiani. Dante a avut ocazia să citească manuscrisele acestuia păstrate în mănăstire. Studii ulterioare au demonstrat similarități între opiniile celor doi.

VI. Concluzii

Evenimentele tragice ale exilului lui Dante și pierderea a tot ceea ce a avut l-au determinat să trăiască în mijlocul evenimentelor din toată Italia și din Regiunea Marche cu o privire detașată și o maturitate care generează „divinul” din *Comedia* sa. Pe fundalul peisajului dulce și primitor din Marche, bogat în istorie și cultură, ce se oferă ca decor perfect pentru o capodoperă incontestabilă a literaturii italiene și nu numai, sunt introduse simboluri teritoriale și umane ce transformă *Comedia* într-o operă a poporului și pentru popor, folosind limba vulgară și nu latina.

Recomandarea este să îl descoperim pe Dante ca un maestru al poeziei, al adevărului, ca un exemplu de forță morală îndrăzneță, citind și recitind poezia sa, luând contact și restabilind contactul cu sufletul său imens. Îndemnul a fost exprimat de Giuseppe Saragat, într-un discurs dedicat lui Dante Alighieri, la Campidoglio, în 1965, la 700 de ani de la nașterea sa. Mesajul este actual la celebrarea anului dedicat morții sale. Poezia nu este o simplă încântare, ci o expresie esențială a ceea ce suntem, e nevoie de bază, e hrana vitală a oamenilor care doresc cu adevărat să-și crească nivelul de umanitate. Îndemnul este să îl abordăm pe Dante nu cu pretenția de a domina și îmbrățișa întreaga sa lume petică, teologică și politică, ci din prisma viziunii tinerilor, oamenilor simpli din popor. Poezia permite să dobândim un sens adevărat al vieții, făcând ca sentimentul de frăție care unește oamenii să vibreze mai fierbinte în noi.

Îndemnul către literatură este actual (Marini, 2021) deoarece „în literatură, tinerii găsesc cuvintele celor care și-au pus aceleași probleme pe care și le pun ei astăzi. Nu se mai simt singuri în discuțiile despre război și pace, prietenie și dragoste, Dumnezeu și diavol. Umanitatea lui Dante, o figură bine rotunjită, este capabilă să facă în mod concret tinerii cititori să trăiască momente „infernale”, dar și „cerești”. Este necesar ca tineretul să intre în această pădure întunecată a literaturii supravegheați de un ghid, doar astfel vor reuși să vadă stelele din nou, să atingă acea pasiune adevărată ..., acea iubire care mișcă soarele și întregul univers”.

Dante - familist, filozof, poet al Europei medievale, om politic, om de curte (Santagata, 2012, prefață), personalitate recunoscută de întreaga umanitate pentru profunda inspirație religioasă a operei sale, considerat cel mai mare poet al creștinismului (Chiavacci, 2001, p. 9) creează operele sale într-un context istoric și biografic personal, în perioada Italiei medievale. Dante s-a simțit dintotdeauna divers și predestinat în iubire și în viața politică. Talentul său a fost considerat un destin decis de o divinitate superioară. Dante a fost ales de Dumnezeu pentru a îndeplini misiunea profetică de a salva lumea.

Construcția *la citta dell'uomo*, emisă de Ugo Dotti, în lectura *Divinei Comedii* (1998, p. 7), reprezintă o reflexie asupra umanismului italian și European, de la Petrarca la Montaigne, și asupra crizei în gândire emisă de Machiavelli, Francesco Guicciardini, până la cultura rațională și științifică, emisă de Galileo Galilei.

Un ghid de turism la Urbino, Pesaro și Gradara (Rossi, 2021), concluzionează spunând că „Dante nu este doar tatăl limbii italiene [...], Dante este și tatăl Italiei [...]. Pentru Dante, Italia este un vis. O paradigmă a culturii și frumuseții. Dar nu este o entitate abstractă, este carne, este sânge, este pământ. [...] Este *bell paese* adică „țara frumoasă”, o definiție inventată de el. Țara în care se spune „da”. Unită prin credința creștină și dragostea pentru frumos, Italia este moștenitoarea marii culturi latine, a Romei imperiale [...] Pentru că *Divina Comedie* poate fi citită ca o călătorie în Italia [...]”. Astăzi Dante Alighieri ne-a însoțit în Regiunea Marche.

Bibliografie

- Alberghi Tipici Riminesi, 2021. *La Signoria dei Malatesta*. [online] Available at: <http://www.alberghitipiciriminesi.it/it/blog/la-signoria-dei-malatesta/> [Accessed 7 July 2021]
- Alfonso Cannavacciolo, 2010. *Il borgo di Fiorenzuola di Focara*, Futura srl, [online] Available at: <https://www.10cose.it/fiorenzuola-focara/borgo-fiorenzuola-di-focara> [Accessed 5 July 2021]
- Alfredo Bussi, Nicoleta Tagliabracci, 2015. *Terra del Catria - Umanesimo del Gusto* [online] Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=h1YGwiQ7Iz0> [Accessed 8 July 2021]
- Anna Maria Chiavacci, 2001. *Dante Alighieri*, Ed. San Paolo, Milano
- Artù Arte Turismo, 2021. *Storia di Fano* [online] Available at: <https://www.artuvisite.com/visite-guidate-fano/storia-fano/> [Accessed 7 July 2021]
- Artù Arte Turismo, *Itinerario dantesco “Nel Cammino di Dante”* [online] Available at: <https://www.artuvisite.com/itinerario-dantesco/> [Accessed 1 July 2021]
- Claudio Cerreti, 2006. *Enciclopedia dei ragazzi Marche* [online] Available at: https://www.treccani.it/enciclopedia/marche_%28Enciclopedia-dei-ragazzi%29/ [Accessed 7 July 2021]
- Comune di San Leo, 2021. *San Leone*, [online] Available at: <https://www.san-leo.it/san-leo/i-personaggi/san-leone.html> [Accessed 7 July 2021]
- Corriere Proposte, 2021. *Fano, la storia*, [online] Available at: <https://www.corriereproposte.it/cosa-sapere/fano-la-storia.html> [Accessed 7 July 2021]
- Daniela Rossi, 2021. *Dante Alighieri e la Provincia di Pesaro e Urbino*, Regione Marche, [online] Available at: <http://www.guideturisticheurbino.it/eventi/dante-alighieri-e-la-provincia-di-pesaro-e-urbino/> [Accessed 26 August 2021]
- Domenica Palamara, 2020. *The most beautiful villages in Italy: a unique italian experience* [online] Available at: <https://www.spuntidiviaggio.it/i-borghi-piu-belli-ditalia-unesperienza-italiana-unica/>, [Accessed 5 July 2021]
- E-borghi, 2021. *Gradara Castle* [online] Available at: <https://www.e-borghi.com/en/sc/pesaro%20e%20urbino-gradara/2-castles-churches-monuments-museums/787/gradara-castle.html>, [Accessed 9 July 2021]

- Edmondo Casadidio et al., *Dante e le Marche*, Tipografia Filelfo di Tolenti, Direzione Didattica di Tolentino, Direzione didattica di Caldarola, Annuario 1964-1965
- Emma Vinton, 2015. *Where the TOB quotes Dante: Paolo and Francesca carefully considered* [online] Available at: <https://www.patheos.com/blogs/loveamongtheruins/2015/03/where-the-tob-quotes-dante-paolo-and-francesca-carefully-considered/> [Accessed 7 July 2021]
- Fabrizio Caramagna, 2019. *Le frasi e i versi più celebri della Divina Commedia*, Aforisticamente, [online] Available at: <https://aforisticamente.com/frasi-e-versi-piu-celebri-divina-commedia/> [Accessed 7 July 2021]
- Francesca Cappellini, 1997. *Araldica Feretrana, Emblemata*, III, p. 67-102 [online] Available at: <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/19/79/03cappellini.pdf>, [Accessed 7 July 2021] p.69
- Franco Barbadoro, 2021. *Dante a Fonte Avellana. Una lettura dantesca del paesaggio del Monte Catria: balze rocciose e stormi di uccelli nei versi della Divina Commedia*, [online] Available at: http://www.catria.net/Dante_a_Fonte_Avellana.html [Accessed 7 July 2021]
- Futura Srls, 2021, *Il borgo di Fiorenzuola di Focara* [online] Available at: <https://www.10cose.it/fiorenzuola-focara/borgo-fiorenzuola-di-focara> [Accessed 7 July 2021]
- Giorgio Inglese, 2020. *Dante: Guida alla Divina Commedia*, Carocci SpA, Roma
- Giuliano Milani – Federiciana, 2005. Ghibellini e guelfi in Italia [online] Available at: https://www.treccani.it/enciclopedia/ghibellini-e-guelfi-in-italia_%28Federiciana%29/ [Accessed 7 July 2021]
- Giulio Ferroni, 2019. *L'Italia di Dante, Viaggio nel paese della Commedia*, Ed. La nave di Teseo+, Milano
- <https://www.centropagina.it/attualita/dante-marche-lungo-cammino-guida-prof-luca-di-dio/> [Accessed 1 July 2021]
- Ilaria Baratta, *Paolo e Francesca nell'arte dell'Ottocento: dalla Commedia di Dante alla pittura, Finestre sull' arte*, [online] Available at: <https://www.finestresullarte.info/opere-e-artisti/paolo-e-francesca-nell-arte-dell-ottocento> [Accessed 7 July 2021]
- Incoming Marche Umbria, *Dante Alighieri e le bellezze delle Marche – Nell'inferno dantesco...*, [online] Available at: <https://www.incomingmarcheumbria.it/dante-alighieri-e-le-bellezze-delle-marche-nellinferno-dantesco/> [Accessed 1 July 2021]
- John C. Hauk, 2021. Dante Alighieri, American Public University System Philosophy 303, [online] Available at: DOI: 10.13140/RG.2.2.24823.96165, https://www.researchgate.net/publication/352772046_Dante_Alighieri, [Accessed 1 July 2021]
- La Divina Commedia, 2010. *San Francesco e il diavolo si disputano Guido da Montefeltro*, [online] Available at: <https://blog.libero.it/divinecomedy/9094061.html> [Accessed 7 July 2021]
- Laszlo Alexandru, 2007. *Dante – "Infernul" – O Interpretare în Conferință susținută la Centrul Cultural Italian*, Cluj, [online] Available at: <http://193.226.7.140/~laszlo/leonardo/n12/Laszlo11.htm>, [Accessed 04 May 2021]
- Lorenza Pigliapochi, 2014. *I' vorrei, La vitadi Dante în "1321-2021 Provincia Dantesca"* [online] Available at: <https://www.goeventi.com/evento/4853/i-vorrei-la-vita-di-dante>
- Ludovica Cesaroni, 2010. *Dante e le Marche, Quel paese che siede tra Romagna e quel di Carlo*, Ed. Affinità elettive Ancona
- Manuela Chimera, 2021. *Dante e le Marche, i luoghi della Divina Commedia* [online] Available at: <https://www.marcheweekend.it/articoli/dante-e-le-marche-luoghi-divina-commedia/> [Accessed 7 July 2021]
- Manuela Chimera, 2021. *Dante e le Marche, i luoghi della Divina Commedia*

- Marco Santagata, 2012. *Dante, Il romanzo della sua vita*, Ed. Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., Milano
- Marta Paraventi, 2021. *È Dante l'inventore delle Marche*, Il giornale delle Marche, <https://www.ilgiornaledellarte.com/articoli/-dante-l-inventore-delle-marche/136209.html> [Accessed 7 July 2021]
- Michele Barbi, 1996. *La nuova Meridiana. Vita di Dante*, Ed. Le Lettere, Firenze
- Natalino Sapegno, 1979. *La Divina Commedia*, Ed. La Nuova Italia Editrice, Firenze
- Nicole Steiner, 2021. *Paolo e Francesca*, Amando.it, [online] Available at: <https://www.amando.it/amore/storie-d-amore/paolo-e-francesca.html> [Accessed 7 July 2021]
- Otello Bussi, 1999. *Dante e la Provincia di Pesaro*, Edizioni del Veliero, Pesaro [online] Available at: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=5497141090311838&set=a.351693528189979>
- Paolo Montanari, 2021. *Dante e le Marche*, Videoconferenza Comune di Pesaro, [online] Available at: <https://www.facebook.com/ComuneDiPesaro/videos/129177022362462>, [Accessed 15 Aprile 2021].
- Parte Guelfa, Cavalleria Repubblica Fiorentina, 2020. *Dante e Carlo Martello d'Angio*, [online] Available at: <https://www.parteguelfa.it/news/dante-e-carlo-martello-dangio/> [Accessed 7 July 2021]
- Pier Luigi Cavalieri, 2021. *Fano, La Storia*, E-journal: Corriere Proposte [online] Available at: <https://www.corriereproposte.it/cosa-sapere/fano-la-storia.html> [Accessed 7 July 2021]
- Pro Loco Gradara, Gradara Innova, Comune Gradara, 2021. *Gradara* [online] Available at: <https://www.gradara.org/> [Accessed 7 July 2021]
- Raffello5cento, 2021. *Storia delle Marche* [online] Available at: <https://www.raffaello5cento.it/storia-delle-marche/> [Accessed 7 July 2021]
- Ramiro Ortiz, 2000. *Dante - Divina Comedie in traducerea lui George Coșbuc*, Ed. Polirom [online] Available at: https://www.academia.edu/30008114/Dante_Alighieri_Divina_Comedie [Accessed 7 July 2021]
- Regione Marche,, 2021. *I luoghi di Dante nelle Marche. Celebrazioni dantesche 2021* E-journal: Destinazione Marche [online] Available at: <https://www.turismo.marche.it/Notizie/Dettaglio/post/5273> [Accessed 7 July 2021]
- Regione Marche, 2021. *Dantedì 2021, i luoghi di Dante nelle Marche* [online] Available at: <https://www.turismo.marche.it/Notizie/Dettaglio/post/5273> [Accessed 7 July 2021]
- Regione Marche, 2021. *Fiorenzuola di Focara*, [online] Available at: <https://www.turismo.marche.it/it-it/Cosa-vedere/Attrazioni/Fiorenzuola-di-Focara/5904> [Accessed 1 July 2021]
- Regione Marche, *Dantedì 2021, i luoghi di Dante nelle Marche*, E-journal: Destinazione Marche [online] Available at: <https://www.destinazionemarche.it/i-luoghi-di-dante-nelle-marche/> [Accessed 7 July 2021]
- Roberto Albanesi, 2021. *Amor, ch'a nullo amato amar perdona*, Ed. Thea sas, [online] Available at: <https://www.albanesi.it/frasi-celebri-modi-dire/amor-ch-a-nullo-amato-amar-perdona.htm> [Accessed 7 July 2021]
- Roberto Benigni, 2008. *Il mio Dante. Con uno scritto di Umberto Eco*, Ed. Giulio Einaudi, Torino.
- Roberto Rea, Justin Steinberg, 2020. *Dante*, Ed. Carocci, Roma
- Ruth Mezzolani, 2021. *Dantedì 2021, i luoghi di Dante nelle Marche*, Regione Marche [online] Available at: <https://www.destinazionemarche.it/i-luoghi-di-dante-nelle-marche/> [Accessed 7 July 2021]
- Sette Muse, 2021. *Fiorenzuola di Focara Turismo* [online] Available at:

- https://www.settemuse.it/viaggi_italia_marche/pesaro_urbino_fiorenzuola_focara.htm
[Accessed 7 July 2021]
- Signa Arretii, 2021. *I protagonisti di Campaldino: Bonconte da Montefeltro* [online] Available at: http://www.signaarretii.it/storia-di-arezzo/protagonisti-campaldino-bonconte-montefeltro_16395/ [Accessed 7 July 2021]
- Simona Marini, 2021. *Dante e le Marche, un lungo cammino al fianco del sommo poeta con la guida del professor Luca Di Dio*, E-journal CentroPagina, [online] Available at: <https://www.centropagina.it/la-guida-di-dio-dante-e-le-marche-un-lungo-cammino-al-fianco-del-sommo-poeta-con-la-guida-del-professor-luca-di-dio/> [Accessed 7 July 2021]
- Soumaya Bourougaaoui, 2017. *Italia Medievale, Federico II di Svevia e la questione della Tolleranza*, [online] Available at: <https://www.italiamedievale.org/portale/federico-ii-di-svevia-e-la-questione-della-tolleranza/> [Accessed 7 July 2021]
- Terzo Pianeta, 2021. *Divina commedia: Inferno Canto XXVII* [online] Available at: <https://terzopianeta.info/divina-commedia/inferno-canto-xxvii/> [Accessed 7 July 2021]
- Terzo Pianeta, 2021. *Divina commedia: Purgatorio Canto XIV* [online] Available at: <https://terzopianeta.info/divina-commedia/purgatorio-canto-xiv/> [Accessed 7 July 2021]
- TripAdvisor, 2021. *Osteria Focara-Fiorenzuola di Focara*, [online] Available at: https://www.tripadvisor.com/Restaurant_Review-g1515208-d2307894-Reviews-Osteria_FocaraFiorenzuola_di_Focara_Pesaro_Province_of_Pesaro_and_Urbino_Marche.html accesat 1.07.2021 [Accessed 1 July 2021]
- Ugo Dotti, 1996 -1998. *La Divina Commedia e la città dell'uomo*, Introduzione alla lettura di Dante, Ed. Donzelli, Roma
- Wikipedia, 202. *Guelfi e ghibellini* [online] Available at: https://it.wikipedia.org/wiki/Guelfi_e_ghibellini [Accessed 7 July 2021]
- Wikipedia, 2021. *Dante Alighieri*, [online] Available at: https://ro.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri [Accessed 7 July 2021]
- Wikipedia, 2021. *Malatesta da Verucchio* [online] Available at: https://it.wikipedia.org/wiki/Malatesta_da_Verucchio [Accessed 7 July 2021]
- Zarri Comunicazione di Nicola Zarri & C. Sas, 2015. *La vacanza umanistica //Umanesimo di gusto Fano* [online] Available at: <https://www.oltrefano.it/eventi/pesaro-urbino/umanesimo-del-gusto-terra-del-catria.html>

LE DONNE DA DANTE A OGGI. PICCARDA DONATI

Stud. Ioana Francesca BOȘCA,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
Stud. Diana Maria ALISTAR,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

În opera sa *Divina Comedie*, Dante Alighieri, cunoscut ca „sommo poeta”, descrie figuri feminine pe care le putem regăsi în miturile grecești și în Biblie. Printre personajele feminine reprezentative, le putem găsi pe Beatrice, Lucia, Gemma Donati sau Piccarda Donati. Despre viața Piccardei nu se cunosc prea multe detalii, dar se remarcă suferințele prin care aceasta a trecut. În epoca lui Dante, femeia nu avea drepturi, singura ei sarcină era aceea de a avea grijă de casă și de copii. Cu trecerea timpului și datorită luptelor curentului feminist, femeia a ajuns să fie independentă, să lucreze și să fie protagonista propriei vieți.

Cuvinte cheie: *Dante, femei, politică, libertate, constituție.*

La donna nel medioevo

Le idee medievale sulla donna derivano principalmente dalla Chiesa e dall'aristocrazia, cioè da due ceti, uno dei quali costituito in genere da celibi e l'altro soprattutto da uomini, che potevano considerare le donne come un bene ornamentale. Due classi che avevano poca familiarità con la maggior parte delle donne, ma che fino all'800 sono state in grado di imporre il loro punto di vista nella società e sono state in perfetto accordo nel subordinare la donna all'uomo. I modelli femminili si fissarono e le idee ufficiali sulla donna divennero “legge di natura”, al punto tale che ancora oggi ne scontiamo le conseguenze. I testi letterari avvaloravano le tesi dell'inferiorità femminile, anche perché erano scritti quasi tutti da uomini. In un manoscritto del 1300, *Il Ménagier di Parigi*, un marito paragona l'amore della moglie a quello di un cane per il padrone. E la donna-angelo? Ciò che oggi appare contraddittorio all'epoca conviveva tranquillamente, anche se relegato all'interno di una piccola casta aristocratica.

Interessante il caso di Cristina di Pisan (Venezia, 1365 – Monastero di Poissy, 1430) che fu definita da uno storico francese *la prima donna ad essere un uomo di lettere*. Sposata a 15 anni, rimase vedova con tre figli a 25 e, come unico sostentamento per sé e la famiglia, usò la sua capacità di scrivere. Le sue opere in poesia e in prosa hanno come tema le donne: le loro virtù, i loro doveri a seconda della classe di appartenenza, la protesta contro gli uomini che si

fanno beffe delle donne e le disprezzano o addirittura ne abusano, mentre esse non distruggono le città, non opprimono il popolo, non avvelenano, non appiccano gli incendi e non stipulano falsi contratti. Tornando alla realtà dei fatti, si può dire che, se la Chiesa subordinava la donna al marito, il feudalesimo la subordinava al feudo e quindi una donna era più legata alla terra che i servi della gleba. Gli ostacoli che la famiglia ha posto all'affermazione della donna come persona dotata di diritti giuridici, morali ed economici sono stati pesantissimi durante il Medioevo.

I matrimoni erano alleanze: esistono molti esempi di matrimoni che instaurarono o restaurarono legami d'amicizia fra due casati. Nelle dinastie feudali si acquisiscono parentele con scambi di donne per realizzare ambizioni territoriali e per attenuare preoccupazioni politiche. Accadeva che un matrimonio fosse combinato fin dalla nascita dei figli; naturalmente non mancavano le pressioni o le minacce, affinché tutto si svolgesse come deciso dal padre. Nei secoli XIII e XIV, negli ambienti della nobiltà cittadina, con uno scambio di donne si attutivano odi e vendette. Ne è un esempio il matrimonio di un Cerchi e una Asinari a Firenze nel 1288. Il matrimonio esige sempre il passaggio di beni tra le famiglie degli sposi. Inizialmente, nell'alto Medioevo la dote veniva consegnata dal marito alla famiglia della sposa che, a sua volta, portava nella casa dello sposo denaro e beni immobili: tutto ciò per rinsaldare i legami fra i membri delle due famiglie. Ma nei secoli XIV e XV la dote è ormai tutta a carico della famiglia della sposa, la quale perde il diritto di disporre dei beni che apporta e non può decidere a chi lasciarli in eredità. A questo proposito Dante deplora che sia passato il buon tempo antico quando non faceva, nascendo, ancor paura/la figlia al padre; che 'l tempo e la dote/non fugian quinci e quindi la misura (Paradiso, Canto XV, vv. 103-105).

Ma qual era mediamente, durante il Medioevo, l'età degli sposi? Nell'alto Medioevo l'età degli sposi era più o meno la stessa; fa eccezione l'aristocrazia, in cui le ragazze erano maritate molto giovani. Nel periodo centrale del Medioevo le ragazze appena adolescenti venivano date a un marito decisamente maggiore per età. Nel 1200 l'aristocrazia e i nobili di città maritavano le figlie appena raggiunta l'età dello sviluppo, cioè i 12 o 13 anni, quando le ragazze, secondo il rito canonico, potevano dare il proprio consenso al matrimonio o all'ingresso in convento, mentre i maschi dell'aristocrazia potevano posticipare il matrimonio, aspettando di installarsi in un feudo. Nei ceti contadini e popolari il matrimonio delle giovani non avveniva dopo i 17/18 anni, mentre l'età dei maschi era più elevata e la differenza fra gli sposi si assestava per tutte le categorie sociali sui 10 anni. Tutto ciò ricorda i costumi romani dell'età classica. Pare comunque che la differenza di età fra coniugi servisse a imporre più facilmente l'autorità del maschio e anche ad avere figli più belli, ma sicuramente la precocità del matrimonio delle fanciulle doveva cercare di contrastare la mortalità dell'epoca. Le gravidanze, dopo il primo

bambino, si susseguivano a ritmo accelerato e, in media, una donna poteva generare una decina di figli, ma i sopravvissuti che usufruivano del testamento del padre erano in genere soltanto due. Nelle famiglie nobili i bambini venivano allattati da una balia, una donna che, dopo aver partorito, mette a servizio il proprio latte; in questo modo la famiglia nobile poteva contare su una ininterrotta fertilità della sposa, anche perché la speranza che un figlio diventasse adulto era limitata a una volta su due. Ma esistevano l'abbandono del neonato e l'infanticidio? Dal XIII secolo gli ospizi di alcune città accolgono, oltre che poveri, pellegrini e partorienti, anche orfani e trovatelli: l'Ospizio degli Innocenti di Firenze registra una mortalità elevatissima. A essere abbandonate sono in prevalenza le femmine, meno apprezzate dei maschi.

Piccarda Donati: la libertà di scegliere

Nel Canto III del Paradiso Dante e Beatrice sono giunti nel Primo Cielo, quello della Luna, dove si trovano gli spiriti mancanti ai voti. Dante vede qui delle ombre che in un primo momento gli sembrano immagini riflesse, tanto che si volta. Tuttavia dietro di lui non c'è nessuno. Beatrice sorride per il suo errore, gli spiega che quelle che vede sono *vere sostanze* e lo esorta a discorrere con loro. Dante quindi si rivolge all'anima che gli sembra più desiderosa di parlare: si tratta di Piccarda Donati, che Dante ha conosciuto in vita poiché era sorella del suo amico Forese, con il quale Dante, presumibilmente tra il 1290 e il 1296, scambiò alcuni sonetti, la famosa Tenzzone. Piccarda Donati fu fatta rapire dal convento di Santa Chiara dal fratello Corso Donati, strappata dalla vita che aveva scelto e sposata a un uomo che non voleva.

Partendo da Dante, dalla storia di Piccarda Donati, facciamo un confronto fra la situazione passata e quella attuale.

Che cosa dicono le “Carte”

La Costituzione italiana

Art. 3 – Tutti i cittadini hanno pari dignità sociale e sono eguali davanti alla legge, senza distinzione di sesso, di razza, di lingua, di religione, di opinioni politiche, di condizioni personali e sociali.

Art. 37 – La donna lavoratrice ha gli stessi diritti e, a parità di lavoro, le stesse retribuzioni che spettano al lavoratore. Le condizioni di lavoro devono consentire l'adempimento della sua essenziale funzione familiare e assicurare alla madre e al bambino una speciale adeguata protezione.

La Convenzione sui Diritti delle Donne

Il 18 dicembre 1979 l'Assemblea dell'ONU a New York ha approvato la Convenzione sull'eliminazione di ogni forma di discriminazione nei

confronti della donna. Già nel 1948 la Dichiarazione Universale dei Diritti Umani affermava il principio della non discriminazione e dichiarava che tutti gli esseri umani nascono liberi e uguali in dignità e diritto e che a ciascuno spettano tutti i diritti e le libertà senza distinzione alcuna, in particolare basata sul sesso. Eppure l'Assemblea delle Nazioni Unite ha sentito il bisogno di riaffermare alcuni principi e di sollecitare i Paesi membri a prendere alcune importanti decisioni.

Gli articoli principali della Convenzione sono:

Art. 5 – Gli Stati si impegnano a far comprendere che la maternità è una funzione sociale e uomini e donne hanno responsabilità comuni nella cura di allevare i figli e di assicurare il loro sviluppo.

Art. 10 – Gli Stati si impegnano a garantire la riduzione del tasso d'abbandono femminile degli studi e l'organizzazione di programmi di recupero per le bambine e le donne che hanno abbandonato prematuramente la scuola.

Art. 11 – Gli Stati si impegnano a garantire il diritto a usufruire delle medesime opportunità di impiego, inclusa l'adozione dei medesimi criteri di selezione nel campo dell'impiego.

Riferimenti bibliografici

Lavazza, E., Acanfora, M., Fraboni S., Jacod A., *Cittadini con Dante, Percorsi di Educazione civica attraverso la Divina Commedia*, Lattes Editori, Torino, 2021.

Sitografia

<https://divinacommedia.weebly.com/piccarda> donati
[https://www.raffaelloscuola.it/blog/la donna nella divina commedia e l amore di dante per beatrice](https://www.raffaelloscuola.it/blog/la-donna-nella-divina-commedia-e-l-amore-di-dante-per-beatrice)
<http://www.letteraturaitaliana.com/pdf/divina%20commedia/06%20Donne%20nella%20DC.pdf>
https://it.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri

COSTANZA D'ALTAVILLA: DONNE E POLITICA

Stud. Ana-Maria SÎSOEV,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
Stud. Ioana Louisa PROȚIUC,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

În drumul său spre Paradis (versurile 109-120), Dante evidențiază personalitatea Constanței de Sicilia, deoarece ea și-a asumat responsabilitatea de a fi implicată în viața politică din acele vremuri, fiind o deschizătoare de drumuri pentru femeile din următoarele secole. În general, rolul femeilor în istoria politică, în special în perioada fascistă, a fost total preluat de cel al bărbaților, femeia fiind doar mama și soția cu responsabilități casnice. De-a lungul celor două Războaie Mondiale, cu pași lenți, dar mari, femeile, preiau în totalitate rolurile bărbaților, de la lupta în plan civil, până la preluarea conducerii și redactarea noii constitutii. Pornind de la Dante și ajungând în prezent, putem spune că rolul femeii este esențial în viața social-politică.

Cuvinte-cheie: *Dante, femei, politică, libertate, constituție.*

Paradiso, Canto III, vv. 109-120

Finalmente accolto alla sommità del monte del Purgatorio da Beatrice, Dante vola insieme a lei nelle sfere celesti che compongono il Paradiso. Nel Cielo della Luna, il primo che egli visita, torna a incontrare delle figure femminili. A spiegargli, infatti, la condizione delle anime nella prima sfera è Piccarda Donati. Ed è proprio la sorella di Forese Donati a raccontare, in breve, nei versi sopra riportati il personaggio che indica alla sua destra (*E quest'altro splendor che ti si mostra / da la mia destra parte*): la gran Costanza, ovvero Costanza d'Altavilla.

Il poeta accetta la tradizione secondo cui la figlia del re normanno Ruggero II d'Altavilla avrebbe voluto una vita monacale, come Piccarda Donati (*ciò ch'io dico di me, di sé s'intende; / sorella fu*), ma non le fu concesso (*e così le fu tolta / di capo l'ombra de le sacre bende*).

Il re di Sicilia Ruggero II decise infatti di accettare la proposta dell'imperatore della casa di Svevia di unire le due corone attraverso il matrimonio tra sua figlia Costanza e il secondo vento di Soave, l'erede del Barbarossa Enrico Sesto. L'unione fu contratta nel 1185, quando Costanza aveva trentun anni, un'età piuttosto matura per una donna che andava in sposa. Fu così che i Guelfi, per screditare il nuovo imperatore svevo Federico Secondo, a cui ancora facevano riferimento i Ghibellini italiani, fecero

circolare la voce della vocazione monastica della madre Costanza, forzatamente repressa dalla sacrilega ragion di stato degli Svevi.

Ma era già noto anche a Dante che tale versione non corrispondesse a realtà; d'altra parte, il Poeta, collocando l'anima dell'imperatrice nel Paradiso, volle purificarne la memoria dalle accuse guelfe. Per quale ragione? Perché Dante credeva molto nell'istituzione dell'Impero come strumento di governo della comunità universale degli uomini voluto da Dio e, per lui, dopo la morte di Federico Secondo (1250) non c'era stata figura di imperatore capace di realizzare questo grande progetto politico fino ad Arrigo Sesto di Lussemburgo nel 1312.

La glorificazione del personaggio di Costanza, allora, s'intreccia con il ruolo che ebbe nelle vicende politiche del suo tempo. Lei, moglie e madre di imperatore in tarda età per volere di Dio, non lasciò naufragare le sorti dell'Impero quando il suo consorte morì prematuramente nel 1197: custodì il potere del piccolo Federico, trovando in papa Innocenzo III un tutore che potesse preparare il figlio al governo dell'Impero e, nel frattempo, affiancare lei in quello stesso compito.

Di certo, non è accaduto spesso nella storia antica, medievale e moderna che una donna ricoprisse un ruolo di responsabilità politica, ma proprio perciò quei rari casi sono rimasti nella memoria collettiva e un intellettuale impegnato come Dante non poteva non dare visibilità a quelle protagoniste.

Dalle suffragette alla “donna fascista”

Nei secoli passati anche alle donne privilegiate per famiglia o ricchezza la possibilità di accedere alla cultura e compiere studi approfonditi veniva concessa come un modo per perfezionare la propria personalità, non nella prospettiva di utilizzare la propria cultura per svolgere determinate attività, come era concesso, invece, agli uomini della loro epoca. Per le donne europee e statunitensi tutto cambia tra la fine dell'Ottocento e l'inizio del Novecento: in questo periodo la lotta delle suffragette, intenzionate a conquistare diritto di voto e autonomia pari a quelle dell'uomo, mette in crisi la tradizionale struttura della società ottenendo i primi cambiamenti della condizione femminile sia dal punto di vista sociale sia da quello civile.

Il lungo cammino delle donne in Italia per la conquista dei diritti civili e politici ha una prima svolta con la Legge Sacchi del 1919, in cui l'articolo 7 recita così: “Le donne sono ammesse, a pari titolo degli uomini, a esercitare tutte le professioni e a coprire tutti gli impieghi pubblici [...]”.

D'altra parte, nella medesima legge, le donne sono escluse da incarichi politici, giudiziari e di difesa militare dello Stato. Con l'affermarsi della dittatura fascista la situazione non migliora, anzi. La donna viene considerata solo in quanto moglie e madre, genitrice di figli sani e forti che possano

contribuire alla grandezza della nazione. Non si riconosce, per esempio, alle donne la possibilità di accedere ai concorsi pubblici per insegnare nei licei lettere, latino, greco, storia e filosofia o per insegnare italiano e storia negli istituti tecnici (Regio decreto 9 dicembre 1926) e nel 1927 i salari femminili vengono abbassati dai sindacati fascisti alla metà dei corrispondenti salari maschili.

Le donne della Costituzione

Durante le due guerre mondiali le donne ricoprono un ruolo fondamentale, non solo sostituendo gli uomini impegnati al fronte in tutti i campi della vita civile, ma anche partecipando alle azioni militari nelle funzioni di crocerossine e infermiere.

Dopo la conquista del diritto di voto (1946), con un lungo cammino che durerà fino alla metà degli anni Settanta, le donne italiane conseguono i medesimi diritti riservati all'uomo, sia per quanto riguarda la carriera lavorativa (ad esempio l'accesso alla magistratura nel 1963 o in polizia), sia per quanto riguarda il diritto di famiglia (ottenendo nel 1975 la condivisione col marito della potestà sui figli e sul patrimonio familiare, che una volta spettavano solo all'uomo).

Nel 1976 c'è stata la prima donna ministra, Tina Anselmi, al Ministero dell'Agricoltura, e poco tempo fa la prima Presidente della Corte Costituzionale, Marta Cartabia.

Questi provvedimenti legislativi accompagnano un profondo mutamento sociale nei rapporti fra l'uomo e la donna, ora non più confinata alla sfera familiare e sottomessa all'autorità del padre o del marito, ma libera di scegliere quale ruolo ricoprire nella vita e padrona delle proprie azioni. Tuttavia non c'è mai stata una Presidente della Repubblica o del Consiglio.

Il dopoguerra

Con la caduta del regime di Mussolini, le donne italiane diventano coprotagoniste nella lotta per la liberazione del territorio nazionale dall'occupazione nazi-fascista. Ed è proprio nel periodo della Resistenza che si formano i Gruppi di difesa della donna e per l'assistenza ai combattenti della libertà (GDD). Nel documento costitutivo di questi gruppi, redatto nell'autunno del 1943, le donne che hanno sempre avversato il fascismo, che della guerra hanno sentito tutto il peso per i lutti, le case distrutte, i sacrifici e le raddoppiate fatiche rivendicano i loro diritti: il diritto a condizioni di lavoro che non danneggino la salute fisica delle lavoratrici; il diritto a un salario pari a quello degli uomini per un uguale lavoro; il diritto all'assistenza prima e dopo il parto; il diritto ad accedere a un'istruzione professionale e, quindi, a qualsiasi impiego, in base al merito; il diritto a partecipare alle attività di sindacati, cooperative, corpi elettivi locali e nazionali.

Così, due anni dopo, il Decreto luogotenenziale del Primo Febbraio 1945, numero 23, sancisce l'estensione alle donne del diritto di voto, ma la possibilità di candidarsi ed essere elette giungerà con le elezioni e il referendum del 2 Giugno 1946. Infatti, insieme alla scelta tra Monarchia e Repubblica il popolo italiano è chiamato anche a eleggere i membri dell'Assemblea Costituente, che avrà il compito di scrivere la prima vera Costituzione italiana.

L'esito di questo storico voto sarà la formazione di un'assemblea di ben 556 deputati, di cui soltanto 21 sono donne. Numerosi e su diverse materie di legge sono stati i contributi delle Donne Costituenti, anche dopo la conclusione dei lavori dell'Assemblea.

Partendo da Dante e da Costanza d'Altavilla, si sono scelte alcune deputate dell'Assemblea Costituente. Abbiamo svolto una ricerca e abbiamo preparato una "carta d'identità" per ciascuna delle deputate. Cominciamo con:

Angiola Minella Molinari - iniziata ufficialmente la sua carriera politica con l'elezione all'Assemblea Costituente, rimase fino al 1972 in funzione di vicepresidente della Commissione Igiene e Sanità dal 1958, successivamente segretaria della stessa Commissione del Senato ed anche con il ruolo di vicepresidente della medesima Commissione nel 1968. A Napoli al termine della Liberazione assieme a Nadia Spano Gallico, compagna di partito, si attivò per i "treni della felicità", favorendo l'adozione dei bambini meridionali presso famiglie del nord Italia a fronte del crescente numero di orfani.

Elettra Pollastrini - attraverso il fratello, che dal 1924 aveva aderito al Partito comunista italiano (PCI), Elettra Pollastrini iniziò a frequentare gli ambienti degli esuli comunisti. Nel 1932 aderì alla Lega internazionale delle donne per la pace e la libertà, e nel 1933 si iscrisse al Partito comunista francese. Nell'assemblea costituente, Elettra Pollastrini era cofirmataria di un emendamento con il quale si intendeva sottolineare che le condizioni di lavoro dovessero non solo consentire alla donna l'adempimento della sua essenziale funzione familiare, ma anche assicurare alla madre e al fanciullo una speciale e adeguata protezione.

Filomena Della Castelli - aderì al primo nucleo della Democrazia cristiana abruzzese, assumendo anche l'incarico di segretaria provinciale per la sezione femminile. Nella costituente Delli Castelli confermò la sua determinazione nel sostenere la causa dei diritti femminili. Fece parte del *Comitato d'Onore* per le celebrazioni del Sessantesimo anniversario dell'Assemblea Costituente istituito nella quattordicesima Legislatura (2001-2006).

Bianca Bianchi - durante la sua partecipazione alla Costituente interviene sui problemi della scuola, delle pensioni e dell'occupazione, interrotta l'esperienza politica, dagli [anni cinquanta](#) si dedica allo studio dei

temi dell'educazione e alla creazione della Scuola d'Europa di [Montesenario](#), un istituto modello per ragazzi della [elementare](#) e [media](#).

Ottavia Penna-alla fine della guerra, nonostante la sua forte fede monarchica, fu conquistata dalle idee “innovatrici” e così decise di dare una mano candidandosi per la Costituente. Senza lei non avremmo avuto il principio fondamentale contenuto nell’Art. 3 della Costituzione che respinge ogni discriminazione e anche di sesso. Fin da giovanissima sostenitrice della parità di diritti tra uomo e donna, faceva fra queste molta propaganda.

Riferimenti bibliografici

<https://divinacommedia.weebly.com/piccarda> donati
<https://www.raffaelloscuola.it/blog/la> donna nella divina commedia e l'amore di dante
per beatrice
<http://www.letteratura>
<italiana.com/pdf/divina%20commedia/06%20Donne%20nella%20DC.pdf>
https://it.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri

Lavazza, E., Acanfora, M., Fraboni S., Jacod A., *Cittadini con Dante, Percorsi di Educazione civica attraverso la Divina Commedia*, Lattes Editori, Torino, 2021.

Sitografia

DRAMATURGIA IORGHIANĂ DE LIMBĂ ITALIANĂ: *MOARTEA LUI DANTE*¹

Drd. Cristina IONIȚĂ
Universitatea „Ștefan cel Mare din Suceava,
Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării

16

7

The article emphasizes the quality of dramatic author of the historian Nicolae Iorga, a quality that, during the author's life, was very appreciated, but today it is a totally forgotten facet. The plays signed by Nicolae Iorga, in Romanian and Italian, are reviewed, and the play *Moartea lui Dante* (1922) is analyzed in particular, highlighting the human qualities of the Sublime Poet, his patriotism and the idea of a unified Italy.

Keywords: Dante, *Moartea lui Dante*, Nicolae Iorga's dramaturgy

Anul 2021 este –, dar nu putem spune „în egală măsură”, deoarece autorii și operele trebuie încadrate temporar, spațial ori disciplinar etc. în mod diferit, – *Anul Dante* și *Anul Nicolae Iorga*. Dacă despre Poetul Suprem s-a scris și s-a vorbit enorm de aproape 200 de ani încoace, despre Nicolae Iorga, de la nașterea căruia s-au împlinit 150 de ani, s-a vorbit enorm în timpul vieții și mai deloc după moartea și „arestarea” operei sale. În ultimele decenii, când asistăm la reevaluarea operei istoricului fără a fi cenzurată, se vorbește și se scrie puțin, mult prea puțin, chiar și în acest an, și nu știm cât se mai citește din opera sa. Întărim afirmația că opera literară și istorică a lui Nicolae Iorga, aflată acum în curs de reeditare, este în curs de redescoperire, și credem că nu greșim când afirmăm că despre dramaturgia care îi poartă semnătura nu se mai știe astăzi aproape nimic, publicul larg fiind mai interesat de stilurile artistice postmoderniste decât de teatrul cu teme istorico-literare vechi și în forme vechi.

În fond, trebuie să recunoaștem: Iorga nu e Caragiale, a cărui adresabilitate socială îl face de invidiat de către toate generațiile care au luat condeiul în mână. „Intellectualismul” care i s-a reproșat lui Nicolae Iorga, el, care face constante divagații de la tema propusă, prin permanentul excurs latitudinal și longitudinal istoric sau literar, își obligă cititorul/auditoriul fie să

¹ Articolul de față reprezintă Capitolul III din lucrarea de licență cu tema *Dante în viziunea lui Nicolae Iorga*, ce urmează a fi susținută la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, în sesiunea iunie 2021.

se ridice la standardele sale, fie să se îndepărteze de creația sa, considerând-o inaccesibilă sau... indigestă. Reținerea pe care astăzi o are publicul față de opera lui Nicolae Iorga, mai ales cea dramatică, se datorează, poate, nu atât necunoașterii ei, necirculației ei, căci nu se mai joacă pe scene demult, iar publicația originală este aproape de negăsit, ci mai ales efortului intelectual pe care îl presupune o operă profundă, ce obligă la înțelegerea fenomenelor istorice sau literare ce formează subiectul ales, dar și unei versificații complexe și, în unele aspecte, demodată, exagerată față de gustul contemporan nouă, greu de citit și de acceptat.

O privire de ansamblu asupra dramaturgiei iorghiene, excelent documentată și limpede expusă, ne oferă Barbu Theodorescu², care, în subcapitolul *Teatru* (nr. 1030-1066), indică nu mai puțin de 36 de piese de teatru ale lui Nicolae Iorga, la care se adaugă numai două traduceri: *Hangița* lui Goldoni (1914) și *Prometeu înlănțuit* al lui Eschil (1940).

Câte dintre piesele de teatru ale lui N. Iorga se referă la lumea italiană?, Câte dintre ele au fost publicate în Italia?, Au fost ele scrise mai întâi în limba română, au fost publicate mai întâi aici sau au fost scrise în italiană, publicate acolo și apoi traduse în română? Toate acestea – și încă multe altele ce se pot ivi – sunt întrebări la care nu este greu de dat un răspuns, dar se cuvine ca ele să meargă pe planul secund al temei de față, chiar dacă până acum nu am găsit vreun studiu cu privire la ele, și să revenim la cercetarea principală. Pentru moment, vom trece în revistă doar dramaturgia iorghiană cu referire la lumea italiană, subliniind că primele sale piese, din perioada 1911-1921, au ca subiect personalități din istoria neamului românesc (*Mihai Viteazul*, *Învierea lui Ștefan-Vodă*, *Un domn pribeag*³, *Constantin Brâncoveanu*, *Cantemir Bătrânul*, *Tudor Vladimirescu*, *Cantemir Bătrânul*), cărora le-a dedicat numeroase monografii, articole și conferințe, apoi personalități din istoria universală (Isus, Asur, Cleopatra, Alexandru cel Mare, Ovidiu, Sfântul Francisc, Cristina, regina Suediei), care au constituit și ele subiectul unor piese de teatru iorghian.

În anul 1922, va fi publicată pe secvențe, în revista „Ramuri”, apoi în întregime, dar în *colligatum* cu *Molière se răzbună*, piesa de referință *Moartea lui Dante*. Se pare că, la vremea apariției sale, piesa a trezit un interes suficient de mare: ea a fost pusă în scenă la Teatrul Național din București, chiar în același an, jucată fiind apoi, și la Teatrul Ligii Culturale, în 1936.⁴

Anii 1930-1931 sunt, însă, anii de glorie ai *dramaturgiei iorghiene de limbă italiană*: acum i se publică, în editura lui G. Carabba, din Lanciano, în

² Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga. 1871-1940. Biobibliografie*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, Editura Militară, 1976, p. 391-395 (în contianure: *BTh.*).

³ Descrie viața lui Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul, mort la Bolzano, pe baza celor 700 de documente descoperite în arhivele străine, publicate de N. Iorga în colecția Hurmuzaki, vol. XI. (*BTh.*, *op. cit.*, p. 30).

⁴ *BTh.*, *op. cit.*, p. 392.

colecția *Scrittori italiani et stranieri*, secția *Scrittori romeni*, subsecția *Teatro*, (alături de L. Reabreanu, cu *Ion*, Caragiale cu *Năpasta* și Caton Theodorian cu *Bujoreștii*), mai multe piese, pe care le descriem pe scurt:

- *Il fratello pagano. Damma*, traducere de V. Isopescu, introducere de Luigi Tonelli, 1930; publicată cu titlul *Fratele păgân*, în anul precedent⁵, în limba română; jucată la Teatrul Național din București, în 1929⁶;
- *Le due sorelle* este datată de Enzo Levi, în prefața de la *L'ultima delle dee*, în 1928.⁷ B. Theodorescu nu o menționează. Piesă neidentificată.
- *L'ultima delle dee* (tragedie, trad. lui G. Lupi și A. Cotruș, prefața de Enzo Levi, 1930). Este traducerea piesei *Cleopatra*⁸, jucată la Teatrul Național din București, în 1928.
- *Il figlio perduto. Damma in tre atti și La fatalità. Damma in tre atti* (colaționate) (trad. lui N. Collini), în 1931⁹;
- *Frate Francesco. Mistero in 5 tempi*, traducere de Gino Lupi, muzica lui Enrico Bormioli, Milano, Casa Atlante, 1931¹⁰. Piesa a fost jucată la Teatrul Național din București, în 1936.¹¹

În afara acestor piese cu caracter dramatic, aproape toate în versuri, cu o construcție nu ușoară, uneori ușor forțată, amintind de teatrul antic, mai există una, al cărei titlu ne-ar fi îndreptățit să-i găsim traducerea în limba italiană: *Un biet moșneag și-un doge*¹²; lumea peninsulară se întrevide aici în deplinătatea ei, mai ales dacă ne amintim de marea iubire a autorului pentru Veneția¹³. Însă descoperim cu uimire că piesa nu a fost nici tradusă, nici publicată în Italia, unde N. Iorga, la acea vreme, în 1936, nu se mai afla în

⁵ N. Iorga, *Fratele păgân. Dramă în cinci acte*, Vălenii de Munte, 1929.

⁶ BTh., *op. cit.*, p. 393-394.

⁷ N. Iorga, *L'ultima delle dee*, Lanciano, „G. Carabba”, 1930, p. VII.

⁸ N. Iorga, *Cleopatra. Piesă în cinci acte*, București, „Cartea Românească”, 1928.

⁹ N. Iorga, *Fiul cel pierdut. Dramă în trei acte*, Ploiești, „Datina Românească”, 1930. Piesa este scrisă în proză și tratează *drama creatorului* care nu mai poate crea și al tatălui („iconar”, zugrav de icoane), care-și vede fiul abătut de la cariera pe care el i-o hotărâse, atras fiind de o lume strălucitoare, dar fără valori morale. În cele din urmă, tânărul rătăcit își regăsește drumul firesc în viață, alături de ai săi. *Fatalitatea învinsă* a fost publicată în „Ramuri”, în 1924. Scrisă în proză, a fost jucată la Cluj, în 1925. (BTh., *op. cit.*, p. 88 și 394.)

¹⁰ N. Iorga, *Sfântul Francisc. Dramă în cinci acte*, Vălenii de Munte, 1930.

¹¹ BTh., *op. cit.*, p. 394.

¹² N. Iorga, *Un biet moșneag și-un doge. Dramă în cinci acte*, Vălenii de Munte, 1936.

¹³ Autorul reușește să realizeze un excepțional portret – omul și conducătorul politic – al lui Francesco Forsari (doge din 1423 până în 1457), cel de-al 65-lea doge, cu cel mai îndelungat mandat, de 34 de ani, care a trebuit să facă față luptelor interne (între partidele nobiliare), celor externe (conflictelor cu turcii) și, mai ales, catastrofelor naturale: secetă, boli, foamete, într-o perioadă în care Veneția a atins epogeul gloriei sale economice și politice. Venețienii, elementul efervescent al manipulării politice, îi cer demisia. Atmosfera epocii are o coloratură variată, însă piesa este mai puțin captivantă ca *Moartea lui Dante*.

marea considerație publică de care se bucurase în anii precedenți: este anul în care publică celebrul memoriu către Mussolini¹⁴. Drama a fost pusă în scenă în același an, la București¹⁵.

Un poem dramatic în cinci acte, *Ovidiu*,¹⁶ publicat în 1931, nu a fost nici el tradus, nici publicat în limba italiană. Ca și celelalte creații dramatice iorghiene, a fost pus în scenă, tot la Teatrul Național din București, în același an.¹⁷ Este de prisos să subliniem că distribuția pieselor sale de teatru, N. Iorga s-a bucurat de colaborarea celor mai prestigioși artiști ai vremii, nume sonore, care rămas în istoria teatrului românesc: Maria Filotti¹⁸, G. Calboreanu, N. Bălățeanu, Sorana Țopa, Gh. Ciprian ș.a.¹⁹

La un an după ce Dante fusese comemorat la Academie, iar N. Iorga citise cuprinzătoarea lui sinteză de 4 capitole (1921), Nicolae Iorga i-a dedicat o piesă de teatru ce impresionează și astăzi prin dramatismul ei, la fel ca și în celelalte piese, descrise mai sus, deși în portofoliul său este înregistrată și o comedie.²⁰

Dincolo de drama sugerată în chiar titlul piesei, *Moartea lui Dante*²¹ aduce în secvențe fulgerătoare, dar sugestive, aproape toate marile trăsături ale omului, oferite publicului acum, de N. Iorga, în formă artistică, nicidecum academică, așa cum obișnuise în publicațiile și conferințele sale. Construită dintr-un singur act, piesa are trei momente semnificative: momentul de filosofare al poetului asupra rostului vieții („misterul ce toate le-nconjoară”), momentul întâlnirii cu solul florentin (sau lecția iubirii de cetate) și momentul întâlnirii cu pescarii Ravenei (sau lecția iubirii de patrie).

În deplină singurătate, scena are o influență descurajantă, chiar deprimantă am putea spune. Regăsim poetul în exil, în Ravena, sugerată,

¹⁴ BTh., *op. cit.*, p. 263, 395. La final este indicată data tipăririi: 1936, Theodorescu indică anul 1937.

¹⁵ BTh., *op. cit.*, p. 114.

¹⁶ Pentru literatura clasică, poate interesa și: N. Iorga, *Originalitatea lui Virgiliu. Comunicare comemorativă făcută în ședința Academiei de la 24 mai 1930*, în vol. *Din viața și opera poetului Publius Vergilius Maro. Volum comemorativ*. Publicat de „Revista Clasică”, 1930, p. 13-24, sau articolul fostului său coleg de studii, D. Evolceanu, *Vergiliu și Dante*, tot aici, p. 25-44, cu o superbă reproducere dintr-o ediție a *Comediei*, ce-l înfățișează pe Dante intrând în Infern la braț cu poetul latin. Atrage atenția bibliografia finală. *Originalitatea...* a fost republicată în N. Iorga, *Pagini alese*, vol. II, antologie și studiu introductiv de M. Berza, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 151-164; vezi și N. Iorga, *Horațiu al Romei și Horațiu al lumii*, în idem, *Pagini alese*, vol. II, *op. cit.*, p. 92-93.

¹⁷ BTh., *op. cit.*, p. 394.

¹⁸ Căreia îi dedică piesa *Doamna lui Ieremia*: „Doamnei Maria Filotti, pentru marea viață pe care talentul său a dat-o acestor pagini din trecut”. (BTh., *op. cit.*, p. 393).

¹⁹ BTh., *op. cit.*, p. 391-395.

²⁰ *Zbor și cuib*, 1937, apud BTh., *op. cit.*, p. 395.

²¹ N. Iorga, *Moartea lui Dante. Molière se răsbună. Două comemorații*, Craiova, „Ramuri”, 1922, p. 5-17.

nicidecum menționată în mod explicit, împreună cu fiul și fiica sa, deplângându-și soarta de înstrăinat și cerând la mila Domnului (subl. C.I.):

„... celui rămas fără prieteni,
Ce-a fost gonit din locul în care-a fost născut,
Și a primit *blăstăm*ul iubiților de dânsul,
Ce-a suferit osândă, și râset, și muștrări,
Și, ca să-și ție viața pe care tu i-ai dat-o,
Suit-a *scări străine și-n praguri a mâncat*
O pâne frământată în lacrimi amare:
Și, dacă sînt acela și eu, nu mă uita
În *neșfârșita mană* a îndurării Tale”²²

Secvența dezvăluie durerea profundă, suferința fără de seamăn a omului, credința lui profundă în filosofia creștină, în modul cel mai sincer. Niciunul dintre cuvintele eroului nu sună forțat și aici trebuie să recunoaștem străduința autorului de a induce atmosfera de creștinătate a epocii medievale, din care eroul nu se putea sustrage: este perioada insinuată de autor, când, a fi creștin înseamnă a fi catolic, protestant sau ortodox, dar nicidecum ateu. Sinceritatea și profunzimea credinței poetului răsbate adeseori din versurile iorghiene.

Ducând-și traiul printre străini, *aici* găsește poetul Iadul, pe care-l descrisese în nemuritoarea lui *Commedie*:

„Nu sînt acela care din urmă e gonit
De furia nebună a urii ne-mpăcate ?
Nu duc cu mine *Iadul în care-am rătăcit*
Cu gândul, căci în lume avu-i de dânsul parte ?
[...] Aici ce este oare decât *un cerșitor*
Bătrân, bătut de multe miserii, obosit,
O sdreanță sângerată prin toți spinii din lume ?

Transformarea lui Dante din marea personalitate culturală și diplomatică a cetății florentine într-un om de rând (*un cerșitor*), victimă a „urii” concetățenilor, aflat în mari lipsuri materiale și crunte suferințe psihice, este ușor de identificat în versurile iorghiene. În universul contemporan lui, apare *motivul Iadului* ca instrument al relevării.

Iadul în care-am rătăcit”²³,

²² *Ibidem*, p. 6.

²³ *Ibidem*, p. 6.

Sau:

... *Iadul* nu-i cum crezi
Atîta de aproape, ci multe lui cercuri
Se află sub temeiul mării, afît de jos
Că mii de ori adîncul ei să-l scoți se cere²⁴

Iadul reprezintă, într-o primă instanță, simbolul pedepsei impuse de creștinism, aici în etapa lui medievală, momentul culminant al evoluției sale ca religie, de care Dante nu se poate dezice, asemeni contemporanilor săi. Reforma încă nu începuse, iar vremea ateismului era încă foarte departe. În contrapartidă, Raiul apare menționat doar o singură dată. Pe de altă parte, semnalarea Iadului înseamnă o trimitere la *Divina Commedie*, de care Iorga nu poate face abstracție, căci nu poți vorbi despre poet fără a-i aminti opera capitală, după cum nu poți vorbi despre operă fără a menționa creatorul.

Personajul creat de N. Iorga are numai *caracteristicile umane*, sentimentale, romantice. Eroul ne este înfățișat nu ca diplomat, nici ca prior al cetății, nici ca poet, creator al unor versuri nemuritoare chiar în duritatea lor. Ne este înfățișat doar omul și trăsăturile sale umane. Dante doar un om în suferință și un tată iubitor, însă acesta, în ultimele clipe de viață, nu se gândește la copiii săi, ci la viitorul patriei, pe care o dorește unită, chiar sub stăpânirea unui străin, lucru inacceptabil în Epoca Modernă, dar glorioasă. *Sentimentele* sunt cele care definesc personajul în viziunea iorghiană; înțelepciunea sa, recunoscută de oamenii cetății, deși prezentă la fiecare vorbire a lui, se află undeva deasupra momentului dramatic în sine, este o axiomă, o umbrelă protectoare, dar acum nu definitorie. Deși omul este doborât de suferință, sufletul lui nu este sfâșiat între religie și rațiune, ca în Epoca Modernă, el le acceptă pe amândouă ca pe un fapt dat, fără antagonisme, fără lupte lăuntrice. Este un om al Evului Mediu deplin, ce deschide Renașterea, dar nu pare a fi conștient de importanța lui în epocă și de influența pe care o va risipi peste veacuri asupra semenilor săi. Își cunoaște propria valoare, își recunoaște superioritatea intelectuală, dar nu se află sub cârmuirea propriului orgoliu. Alte două sunt ideile ce par să-i guverneze atitudinile: demnitatea și iubirea de patrie. *Moartea lui Dante* ne înfățișează un om și un caracter, cu slăbiciunile și cu fermitățile sale.

Acum, la venirea solului florentin, iertarea și uitarea nu-i stau în fire, după cum ideea de răzbunare e departe de el:

Pe-aceia, Doamne sfinte, eu mă opresc să-i iert.²⁵

²⁴ *Ibidem*, p. 14.

²⁵ *Ibidem*, p. 8.

Amintirile îl dor, plecarea din orașul natal îi arde sufletul, o spune fiica sa:

Și *numele Florenței* atât de-adânc îl doare...²⁶

El însuși nu se sfiește să-și înnoiască suferința oricât de des se ivește ocazia, fie atunci când stă de vorbă cu sine însuși, fie în dialogul cu celălalt: „urletul durerii”²⁷ sale răzbate până la suprasaturație, aceasta fiind o exagerare a lui Iorga de factură romantică:

Mă doare osul însuși de-atâtea lovituri
Ce le-am primit în suflet și-au răsunat în trupu-mi.²⁸

Și plângerea de milă continuă:

Sărac de mine, uite, din Dante ce-a rămas²⁹,

Există, se pare, o accentuare a acestei autocompătimiri, care a depășit sentimentul de milă, tristețe sau melancolie pentru a deveni durere cruntă și o permanentă răsucire a cuțitului în rana neînchisă. Este o modalitate de construire a personalului pentru ca, mai târziu, N. Iorga să o pună în antiteză cu marile calități ale poetului italian. Dacă acum, la Ravena, se gândește la moartea-i, la Florența tot la ceruri gândea, atunci când compunea *Commedia*: este omul care a trăit puțin printre contemporanii săi, chiar dacă a făcut politică, și mai mult în interiorul artei sale. Gândurile l-au absorbit total. O recunoaște chiar fiica sa, după audiența solului florentin:

acel pe care *zidul Florenței nu-l cuprinde*
Și nici *lumea întreagă nu-i fuse îndestul*
De vreme ce la *ceruri i-a fost într-una gândul*
Prin sferele eterne aievea a văzut
Și *s-a hrănit cu mintea din sacrele-i vedenii*
A Maicii Preacurate, stăpână pentru noi,
A-nțelepciunii, care se cheamă Beatrice...³⁰

De la neîncetata plângere, poetul devine „*violent*”, în chiar sublinierea regizorală a lui Iorga. De la iubirea de odinioară pentru „*cruda cetate*”,

²⁶ *Ibidem*, p. 7.

²⁷ *Ibidem*, p. 10.

²⁸ *Ibidem*, p. 9.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 11.

...obrazul în care-a tresărit
Orice durere-a obștii și orice bucurie,

Dante este sufocat de suferința anilor petrecuți în afara micii lui patrii și se lasă cuprins de furie: se poartă nu ca un erou, ci ca un om de rând, foarte departe de înțelepciunea la care ne-am fi așteptat după prima scenă. El blestemă acum „pe toți, pe toate”: cetatea în care s-a născut, prietenii, părinții care i-au dat viață și dușmanii care l-au alungat și i-au adus decăderea. Durerea îl înăbușă. Îi este mai ușor să-i anunțe solului florentin eventuala sa moarte, a cărei venire și-o dorește, decât să-i acorde audiența cerută, iar acesta să-l vadă în decădere și umilință.

Eu m-am născut spre *chinuri ce nu-și mai află capăt*
Deși spre izbăvire neprecurmat mă rog.³¹

17

4

Se cuvine a sublinia aici că autorul piesei apelează la *licența poetică*, precum în celebrul caz al *Scrisorii a III-a* a lui M. Eminescu, pentru a mări dramatismul scenei: realitatea istorică are o triplă fațetă: invitația Florenței de a reveni acasă a ajuns la poet în 1216, cu doi ani înainte ca acesta să se stabilească la Ravena (1318), chemat fiind de podestatul orașului, Guido Novello Da Polenta, iar aici, odată ajuns, nu era deloc „cerșetor”, ci era onorat de conducătorul cetății, el însuși poet și Mecena recunoscut; ulterior, a fost trimis în misiune diplomatică la Venezia, deci noua sa patrie i-a recunoscut și superioritatea culturală, și marile calități diplomatice, dovedite chiar de la Florența. Un al treilea aspect îl reprezintă cauza morții poetului: malaria este o altă realitate istorică, ce nu umbrește suferința cruntă a poetului, determinată de izgonire și dezonoare, însă acestea sunt valabile pentru perioada de dinainte de a veni la Ravena.

Și totuși, în această perpetuă îndurerare iorghiană, cu fiecare prilej înmprospătată, Dante este omul care-și cunoaște propria valoare, pe care o pune într-un singur cuvânt: *omul*, afirmația singură incluzând o filosofie ce poate fi detaliată într-un tom. Când însăși fiica îi subliniază: „nu ești un om ca noi”, poetul îi răspunde cu rafinată și concisă filosofie:

*De-aș fi un om ca altul, de n-aș mai fi un om !*³²

Seninătatea filosofiei și superioritatea umană pe care aceasta i-o aduce asupra celorlalți – căci el este învățatul noii cetăți, ce le deslușește oamenilor de rând personalitățile și trecutul patriei sale – sunt înlocuite de slăbiciunea

³¹ *Ibidem*, p. 7.

³² *Ibidem*, p. 10.

umană: cedează și curiozității, și dorinței fiicei sale multiubite, și primește solul. Acesta-l invită să revină în cetatea natală, îl vede victorios și răzbunat.

Acesta este însă, în viziunea lui Iorga, *primul moment culminant* al piesei: vanitatea exilatului nu cedează locul demnității omului. Poetul îndurerat refuză întoarcerea în „netrebnica cetate”³³

Acei ce prefăcură pe omul care-am fost
În *cînele ce umblă la ușile străine*.³⁴

Deși înainte de venirea solului în Ravena visase întoarcerea în Florența lui multiubită, „curățită” de dușmani, unde-ar fi fost întâmplinat cu „flori în loc de pietre”, și „zâmbete de fete ce nu știu gustul urii”³⁵, – o mică îndulcire a orgoliului de creator, negat prin alungarea lui din cetate –, refuzul de a se întoarce acasă triumfă amar și e, de fapt, triumful poetului asupra neștiinței.

Demnității i se adaugă o altă trăsătură de caracter ce sugerează noblețea firii: refuzul de a se răzbuna, exilatul sperând doar în

Dreptatea înaintea județului etern³⁶.

Își recunoaște lipsa de energie pe care o solicită răzbunarea, își recunoaște bătrânețea, nu este el

...acel om hotărît
În stare să ridice din patru zări furtuna
Și s-o arunce-n trăsnet peste cei păcătoși.³⁷

Lui îi lipsește – afirmă Dante –, „focul” și „aripe de arhangheli”. Este adevărat, nu poate, dar nici nu dorește arderea cetății multiubite, pentru a o purifica printr-un incendiu devastator. Însă arta dramatică iorghiană atinge *cel mai înalt punct* al creației sale atunci când îi atribuie poetului surghiunit superba *autoironie*, ca antiteză a bătrâneții nevolnice, mărturisite cu câteva clipe înainte:

Să-mi vie calul ! Oastea s-o văd ca să-mi iau locul !

.....
Și, vezi, am luat cetatea și-acuma stau la sfat³⁸

³³ *Ibidem*, p. 8.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 9.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

Solul îi înțelege și suferința, și refuzul de a reveni acasă spre sfârșitul vieții, și dorința de moarte. Întregul complexul de sentimente profund umane ale poetului (suferință, ură, mândrie, spiritul analitic, filosofic) impune respectul solului florentin: acesta recunoaște și superioritatea poetului, și noblețea de a-și refuza răzbunarea, de a-și flutura victoria, în fața concetățenilor de odinioară, acum umili, adresându-i-se cu „maestre”. Poetul este însă un om de onoare și acest sentiment îl determină să refuze chiar și un mesaj concetățenilor:

... să dau cuvinte când fapte nu pot da...
[...] nu, nu dau³⁹
Nimic, atunci când însumi nu pot să fiu la locu-mi”⁴⁰

Mărinimos, dar ferm, în viziunea lui Iorga, Dante cere solului să ducă doar vestea morții sale, chiar înainte de a se fi întâmplat, moarte pe care și-a dorit-o permanent după ce a fost obligat să părăsească Florența. Chiar „și că-n ceasul din urmă”, și-a păstrat demnitatea: nu și-a putut urî dușmanul, dar nici iubi: chiar copiii și i-a sacrificat din dragoste pentru cetate:

[...] aceia pe cari-i las flămânzi
Fiindc-au avut un tată care-a iubit dreptatea...”⁴¹

Utile, răzbunările îi par „triste zădărnicii”, căci Isus a lăsat „ceva care împacă” toți oamenii, fără deosebire de rang:

Și peste tot ce râde-n Rai și plânge-n Iaduri
Căci nu se poate-osînda să ție-n veci de veci⁴²

Odată solul plecat, la Dante vine un grup de oameni, simbol al poporului Ravenei, așa cum ar fi putut fi și al Florenței: avem meșteșugari (spițerul, postăvarul), considerați „cei învățați”⁴³, și pescari. Fiecare-și expune filosofia de viață, găsim aici versuri ce pot alcătui un poem dedicat mării, despre care Iorga a scris adeseori, fie că se referea la marea italienilor (Mediterraneană, Adriatică), fie că vorbea despre cea a românilor (Marea Neagră)⁴⁴. Poetul îi ascultă, ceea ce explică o filosofie politică aparte, perfect

³⁹ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 11.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁴ În afara unor referințe *passim*, vezi *Marea – cum am cunoscut-o (1936)*, în N. Iorga, *Sfaturi pe întunec. Conferințe la radio*, vol. II: 1936-1938, București, 1940, p. 70-77; idem, *Pagini*

valabilă în timpul nostru:

oricine are voie să-ntrebe, dar răspuns
Nu știu nici înțelepții să dea la toate cele
[...] Decât să-ntindem vorbe zădarnice ar fi
Mai bine ascultare să dăm acestor oameni⁴⁵.

Prin gura spițerului Guarnerio, Iorga îl consideră pe Dante un vizionar cu harul de a vedea peste timp, undeva, în viitor, cu mult superior contemporanilor. Prin gura pescarului Beppo, el este „vrăjitorul cel bun”.⁴⁶

Cred că Dante este un zodier
Tîlcuitor de visuri... și el are știința
Pe care în măsură mai mică o avem
Și noi, toți filosofi...⁴⁷

și:

Mă-nfățișez cu vechea râvnă de ucenic
Aceluia în care și-a luat sălaș virtutea
Și care se închină doamnei înțelepciuni
Ai cărui robi cu toții sîntem după putere.⁴⁸

Pescarul Nino îl supune și el examinării:

Acum o să se vedă de este gîcitor⁴⁹.

Multe și mari sunt calitățile poetului relevate de N. Iorga în *Moartea lui Dante*, dar, din în ceea ce privește aspectul său fizic, singura referire este la... celebrul nas dantesc, pentru care autorul nu ezită să folosească ironia rafinată pusă, de data aceasta, în gura unui pescar:

Prostia de cuvine să-și cumpănească nasul.
Cola: Al lui atît de mare-i de nu-l poți măsura.⁵⁰

alese, ed. M. Berza, *op. cit.*, vo. I, p. 295-300; *ibidem*, în vol. *Italia, op. cit.*, ed. Ioniță, p. 145-151; vezi și N. Iorga, *Poporul românesc și marea. Cuvîntare ținută la Liga Navală Română, Vălenii de Munte, „Datina Românească”, 1938.*

⁴⁵ N. Iorga, *Moartea lui Dante, op. cit.*, p. 14.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 15.

⁵⁰ *Ibidem*.

De față e poetul, ce se preface însă a nu auzi sarcasmul ce i se adresează, și nu se implică în generarea vreunei confruntări nedemne de el. Noblețea lui de caracter triumfă încă o dată, sugerând că înțelepciunea este un dar al lui Dumnezeu și nu rezultatul unor achiziții culturale. Aici regăsim iarăși promovarea credinței în fața rațiunii umane:

Ce pot ști eu?... Vă vede Domnul ceva mai rar ?

În secunda următoare, când pescarii îi arată poetului „balena” (înv., ’chit’) pescuită, avem scena de *confruntare a rațiunii cu religia*: parcă pentru a anula afirmația anterioară a lui Dante, spițerul simbolizează glasul rațiunii și al culturii: îl identifică pe Iulius Caesar, le povestește celorlalți viața și uciderea sa, omagiindu-și predecesorul. Începând *lecția de istorie a patriei* către plebea ce-și uitase trecutul, lecție de care aminteam la începutul comentariului, poetul îi vorbește mai întâi „păgânului”, pe care Dumnezeu l-a primit în ceruri după „dreapta judecată”, deși nu era creștin, ci pentru faptele sale.

Pentru mărirea ăstu-i *pământ glorios* al nostru.⁵¹

Acum Dante găsește prilejul să exulte, folosind motivul *Italia*: cuvântul este amintit în întreaga piesă numai de trei ori și N. Iorga îl atribuie poetului și numai lui, de fiecare dată, cu o încărcătură patriotică emoționantă:

Italia-i fu mumă⁵²,
Italia pe vremuri năștea astfel de fii,⁵³
Italia eternă⁵⁴

Urmează o ploaie de întrebări ale plebei neștiutoare: ea află, acum, uimită că „Cesarul latin” nu a adus „rușinea” în „acest pământ iubit”, nici n-a venit cu oști străine, nici n-a prădat, nici n-a dat foc cetăților, caselor, bisericilor, precum iluștrii lor contemporani, care și-au pierdut ideea de neam, luptând cetate cu cetate, ca și cum ar fi fiecare ar fi aparținut altui neam. Poetul ține ignoranței asistențe un scurt discurs în care preamărește cezarii de odioasă și măreția Imperiului strămoșilor:

Din mare-n altă mare, din pol pîn-la alt pol,
[...] Li-i scrisă *amintirea în marmură și bronz*
N-a mai fost vreodată asemenea putere.⁵⁵

⁵¹ *Ibidem*, p. 16.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 17.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

Ideea de unificare spirituală a neamului italian nu este formulată în termenii moderni cunoscuți, ci mult mai simplificat. Ei, cesarii de odinioară, ce „vorbeau același *grai* ca și graiul nostru”⁵⁶,

Aveau același *sînge* cu voi toți și cu mine:
Italia pe vremuri nășteă astfel de fii⁵⁷

Deși pământul țării a devenit „câmpul zavistiei străine”⁵⁸, unde tot vin străinii să jefuiască (germani și austrieci, francezi, spanioli, savoiarzi ș.a.), când cetățile înseși se luptau neîncetat, deși nu mai sunt „falnicii strămoși”, poetul aspiră la unirea cetăților într-un singur stat și la refacerea gloriei de odinioară a patriei.⁵⁹

Politicianul de odinioară pare a se trezi în el și patriotul Dante vine cu întrebarea-cheie: poate împăratul german, ce conducea Sfântul Imperiu Roman de Neam Germanic, deci tot „roman” în viziunea lui, poate el să reconstituie vechea Italie?

Mă-nchin ca și aceia ce stau în genunchi
La amintirea vremii ce se poate întoarce,
Mă-nchin la viitorul pe care îl zăresc
Cu ochi-n cari raza cea din urmă se stinge
Și-s fericit că taina acum o înțeleg.⁶⁰

Sunt ultimele cuvinte ale poetului și ale poemului iorghian, finalizat într-un autentic spirit romantic și naționalist, așa cum ne putem aștepta de la cel care a fost cel mai mare istoric român, dar ale cărui calități literare nici nu sunt astăzi cunoscute, nici nu sunt apreciate la valoarea pe care o merită opera sa literară în întregime. Asemeni lui Dante, căci cine mai citește astăzi *Divina Comedie*, chiar și în traducere, originalul fiind rezervat specialiștilor ? Și cine mai citește astăzi *Moartea lui Dante*, a cărei frumusețe de imagine, de conținut, de versificație se adresează doar celor ce deja cunosc viața și opera dantescă, pentru a fi înțelese detaliile absconse, și nicidecum ca o piesă de Caragiale, adresată oricărei clase sociale și de nivel intelectual variat. Căci, după ce recunoscuse cu sinceritate, cu impetuozitatea „de tinereță”, cum îi plăcea să spună, în 1893, că Dante îl plictisește, N. Iorga a studiat în deceniile următoare opera dantescă detaliat, iar în această piesă, scrisă la aproape 30 de ani de la mărturisirea delicată, a pus nu numai toate cunoștințele sale științifice, în mod

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

subtil, lăsând cititorul să le identifice și să le scoată la iveală, ci întregul său talent literar („harul vorbei”), întregul romantism de care a fost în stare – el, raționalul, pragmaticul prin excelență –, ca și la *Doamna lui Ieremia-Vodă*, întreaga compasiune umană, realizând o piesă care are toate marile calități cerute de gen: reconstituirea atmosferei de epocă și a personajului, pe fundamentul istoric și literar, dar cu licențe poetice admirabil mânuite; personajul central, cu exagerările romantice firești, are un caracter puternic, perfect credibil și este un model al cetății. Atât de bine și-a cunoscut eroul și l-a construit relevând mai toate detaliile istorice, încât nici măcar *motivul Beatrice* nu a fost uitat:

(El) s-a hrănit cu mintea din sacrele vedenii
A Maicii Preacurate, stăpână pentru noi
A-nțelepciunii care se cheamă *Beatrice*
(Dante, cu fața în mâni, prinde *cuvântul Beatrice*)⁶¹

Sau:

Ne face a fi iarăși părtași din Dumnezeu
Atunci când ne răpește raza ta, *Beatrice* !⁶²

Lecția de patriotism și de demnitate umană pe care o oferă piesa *Moartea lui Dante*, ca o construcție dramatică redutabilă, dincolo de unele neîmpliniri, cum ar fi anumite forțări de versificație, are o caracteristică general valabilă în timp și spațiu. Rămâne doar ca fiecare generație să o descopere și să o accepte sau nu, sub imperiul propriei voințe și al propriului gust literar.

Bibliografie (Lucrările lui Nicolae Iorga despre Dante și opera sa)

- 1) *Ce avem de învățat de la cultura italiană..., Conferință ținută la Cercul Amicilor Italiei (10 novembre 1934)*, București, 1935, vezi și N. Iorga, *Literatura italiană*, ediție îngrijită și note de Cristina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2021 (sub tipar).
- 2) *Comemorarea lui Dante Alighieri. Comunicare la Academie*, 26 mai 1921, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1921; reprodusă în: *Dante Alighieri, în Portrete și comemorări*, București, „Alcalay”, 1936, p. 167-185; după *Portrete și comemorări*, ed. 1937, p. 175-185, (numai partea II-IV, cu introducere), *Dante Alighieri, în Pagini alese*, vol. II, ed. M. Berza, București, 1965, vol. II, p. 165-168; *Dante Alighieri, în Studii literare*, vol. II: *Scritori străini*, București, Editura Tineretului, 1969.
- 3) *Dante în românește, în Oamenii cari au fost*, vol. I: *Amintiri și comemorări*, Vălenii de Munte, 1911, p. 229-231; București, 1934, reprodus după *Oamini*

⁶¹ *Ibidem*, p. 11.

⁶² *Ibidem*, p. 12.

-
- cari au fost*, vol. I, *Amintiri și comemorări*, 1911, p. 229-231. N. Iorga, *Oameni cari au fost*, ediție îngrijită, prefată și note de Ion Roman, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 189-191. Text scris în 1907.
- 4) *Istoria literaturilor romanice în desvoltarea și legăturile lor*, București, 1920; *ibidem*, vol. I: *Evul Mediu*, ediție îngrijită de Alexandrina Ioniță și Sanda-Maria Ardeleanu, indice general de Alexandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2016, Cap. XI: *Literatura italiană înainte de Dante*, p. 169-181, Cap. XII: *Dante*, cu subcap.: *Omul și pregătirea lui, Cunoștințele lui Dante, Opera: partea împrumutată, Partea originală a Divinei Comedii*, p. 183-229.
 - 5) *Istoria universală văzută prin literatură. Simple note ale elevelor după lecțiile făcute la Școala de Misionare în anul școlar 1936/1937. Lecția XXI: Dante Alighieri, Petrarca și Boccaccio*, Vălenii de Munte, 1939, p. 190-201.
 - 6) *Moartea lui Dante. Molière se răzbună. Două comemorări*, Craiova, „Ramuri”, 1922, p. 212-218, 236-240.
 - 7) *Teatru*, ediție îngrijită de Mariana Iova, vol. I-II, București, „Minerva”, 1980.

Recomandări pentru viitorii autori ai articolelor

Pentru a asigura tipărirea volumului într-o grafică unitară, toate lucrările ce urmează a fi publicate în numerele viitoare ale revistei noastre trebuie să respecte anumite reguli de tehnoredactare:

- *corpul articolului*: Microsoft Word, format A4, margini de 2,5 cm, aliniat bloc Justify, font Times New Roman, marime 12, Single space;

- *titlul articolului* cu majuscule, font 14, bold, centrat, distanțat la 1,5 cm;

- *autorul articolului*: la un rând distanță de titlu, prenumele cu litera de început cu majusculă, restul cu litere mici; numele cu majuscule, urmat de footnote „*”, ce va conține adresa autorului. Dacă sunt mai mulți autori, se multiplică numărul de „*”;

- *Keywords*: un rând liber înainte și altul liber după *Keywords*, urmat de maxim cinci termeni reprezentativi pentru conținutul articolului, font 10;

- *notele* aparatului critic: la subsolul paginii, font 10, justify, vor conține: prenumele și numele autorului, titlul articolului sau al cărții, cu italice, *în/in* titlul revistei cu ghilimele (ex. în „Dacia”) sau titlul volumul colectiv, cu italice, editorul (ed., coord. etc.), tom, anul apariției, numărul paginilor, figura sau planșa, dacă este cazul; în cadrul unei note bibliografice complexe, fiecare autor și titlu, constituind o notă în sine, se separă prin „;” (N.B.: prenume, nume; invers decât la bibliografie);

- *rezumatul*: așezat la sfârșitul articolului, 2-3 paragrafe, tradus în limba străină aleasă, titlul cu majuscule, centrat, font 10;

- *bibliografia*: pe maxim o jumătate de pagină, în ordinea alfabetică, font 10; pentru cărți: autor (nume, prenume; N.B.: invers decât la note), titlul lucrării cu italice, locul publicării, editura (ex. Editura Performantica), anul publicării lucrării; pentru periodice: autor (nume, prenume), titlul lucrării cu italice, în/in revista (ex. în „Hierasus”), tom, an, nr., pagini;

- **insistăm** ca textele figurilor, tabelelor, graficelor, să fie scrise **în word, în afara imaginii**, cu caractere drepte, centrate, font 10; prescurtările vor fi: Fig., Tab., Pl., Foto etc.;

- revista se adresează specialiștilor și nu include *Lista abrevierilor* la fiecare articol, întrucât autorii folosesc prescurtările general cunoscute în domeniu.

Pentru nelămuriri, vă rugăm să consultați numărul de față.